

tv-15naš TOVARIS

Št. 16-17
25. aprila 1985
Leto XXIII

glasilo zveze združenj borcev nov in zveze rezervnih vojaških starešin slovenije

Letošnji 1. maj, praznik dela naj bo vsem delovnim ljudem in občanom spodbuda za prihodnje delovne zmage.

RO ZZB NOV Slovenije RK
ZRVS Slovenije Uredništvo
TV-15 Naš tovariš

Štirideseti rdeči nagelj

Letošnji prvi maj praznujemo že štirideset let v svobodi, ki nam ni bila podarjena, zanjo je tekla kri, so padale žrtve. Tako izbojevana svoboda je prinesla s seboj in v našo zavest zaupanje vase, v svoje moči, v sposobnost dela in znanja, da premagamo še tako hude ovire, uresničimo še tako vizionarsko postavljene cilje socialistične samoupravne družbe.

Ta zavest tudi pod težo sedanjih težav in kriz ne sme biti omajana.

Očitno pa je, da sta ta zavest in na njej zgrajena morala nekaterim – z leve in desne, ki vidijo v rahljanju naše notranje stabilnosti možnosti za uresničevanje nekih svojih računov – trn

v peti in največja ovira. Zato jo s sejanjem nezaupanja in dvomov o tako rekoč vsem, kar smo delali ali delamo, nenehno napadajo in spodkopavajo.

Samo čvrsto zaupanje v svoje moči, sile naroda, delavskega razreda in vsega delovnega ljudstva je porok, da bomo našli (prave) rešitve. Rešitve, ki ne bodo v škodo vodilni družbeni vlogi delavskega razreda, ampak jo bodo v sistemu socialističnega samoupravljanja okrepile na sprejetih ustavnih načelih. Mar ni bilo zaupanje vase in v potencialne moči ljudstva glavna značilnost generacije prvoborcev leta 1941 – generacije, ki se je štiri leta bojevala in štirideset let ustvarjala, generacije, ki je bila sposobna reči ne

tudi Stalinu in načrtno izvajanemu kominformskemu pritisku.

Mar ni natančna ugotovitev, da smo zašli v huda protislovja v trenutku, ko smo na to zaupanje vase pozabili, ko smo začeli pozabljati na dve temeljni postavki vseh odnosov v socialistični družbi? Prva je, da je mogoče povečati potrošnjo le skladno z rastjo produktivnosti oziroma trošiti le toliko, kolikor ustvarjamo. Druga pa je, da ima vsak lahko na voljo in troši le dosežke svojega dela, oziroma da mora vsak, ki je sposoben delati, živeti od svojega dela.

To ni v nasprotju z načelom razredne solidarnosti. Medsebojna pomoč je potrebna. Toda ne zaradi izenačevanja potrošnje, ampak zaradi ustvarjanja možnosti, da si bo vsak, ki to hoče, lahko z delom pridobival dohodek, le-nuhov pa tudi ustava ne brani.

Zato poskušajmo ob tem prvem maju, ki ga doživljamo resda razpeti med ponosom ob 40-letnici svobode, miru (mar so naši narodi kdaj v zgodovini živeli 40 let v miru?) in razvoja ter zaskrbljenosti spriču kriz in zastojev v sedanjem trenutku, naša premišljanja posvetiti tistemu, kar bo jutri krepilo zaupanje, ustvarjanje, delo in našo sposobnost, da tudi mlado generacijo bolj cenimo po tistih, ki so 20. aprila zaprisegli domovini na Čebinah, in tistih, ki so 13. aprila položili cvetje pred spomenik zaloškim proletarskim borcem, kot pa po tistih posameznikih, ki s svojo nezrelostjo dajejo izkrivljeno sliko idealov današnje mlade generacije.

Premagati krizo zaupanja pomeni premagovati glavne vire krizne situacije sploh. To bodi naše vodilo.

Marjan Orožen

Vsakoletno praznovanje delavskega praznika na Rožniku

Zveza strokovnih sindikatov ZDA je leta 1884 sprejela sklep, naj najprej izpeljejo med delavci priprave ter nato sprožijo akcijo, da bo skrajšan delovni čas 1. maja 1886 postal stvarnost. Ob tem dnevu so v podporo akciji za skrajšanje delovnega časa v ZDA organizirali nad 5000 stavk, zlasti v Chicagu, Baltimoru, New Yorku, Philadelphiji, Milwaukeeu in drugih industrijskih središčih. V njih so sodelovali milijoni delavcev, ki so svoje zahteve združili v znanih treh osmih: osem ur dela, osem ur počitka, osem ur kulture in zabave.

★ ★ ★

Pobuda za praznovanje prvega maja je bila sprejeta na kongresu Ameriške federacije dela januarja 1888 v Saint Louisu, kjer so sklenili, da se prvi maj razglasi za delavski spominski dan – delavski praznik.

★ ★ ★

Mednarodno veljavo je dobil prvi maj na prvem ustanovnem kongresu 2. internacionale, ki je bil od 14. do 21. julija 1889. v Parizu. Predlog je dal francoski delegat Paul Lavigne. Besedilo se glasi: »Kongres odloča: ob določenem dnevu je treba organizirati veliko mednarodno manifestacijo, in to tako, da na ta dan delavci v vseh državah in v vseh mestih hkrati sporoče oblastem zahtevo po osemurnem delavniku in po izpolnitvi vseh drugih določb mednarodnega kongresa v Parizu. Ker je Ameriška federacija dela že na svojem prvem kongresu leta 1888 odločila, da bo podobna manifestacija 1. maja 1890, sprejmemo ta dan kot dan mednarodnih manifestacij. Delavci različnih narodov so dolžni izvesti manifestacijo na način, kakršnega jim omogočajo razmere v njihovi deželi.«

Prvega maja je bilo na zborovanjih milijone delavcev. Pariz 100.000, Lyon 40.000, Dunaj 40.000, Budimpešta 50.000, Praga Brno 40.000, Stockholm 20.000, London 300.000, Barcelona 100.000... V naslednjih letih so bile

prvomajske demonstracije še bolj silovite, množične, dostikrat krvave, z nasiljem kapitalistične oblasti.

★ ★ ★

V Sloveniji so leta 1890 prvi maj praznovali v sedmih krajih, čeprav je bilo proslavljanje prepovedano.

Zelo širok razmah je imela prvomajska proslava leta 1943 v Ljubljani. Nad 1000 trojambornic je bilo razmetanih po ulicah Ljubljane, ekipe skojevcev in mladincev so pisale po zidovih revolucionarna gesla. V istem času so po okoliških hribih zagoreli kresovi, specialne enote pa so prek megafonov na Bellewueju in na gradu vzklikale revolucionarna gesla, po Ljubljanci so spustili nad 30 meter dolgih za to narejenih čolničkov, na katerih so bila zapisana gesla. Dva mladince pa sta izobesila rdečo zastavo.

★ ★ ★

Ko se ob vsakoletnem delavskem slavlju spominjamo generacij delavcev, ki so z nageljni v gumbnici in delavsko internacionalo slavili v težkih socialnih razmerah svoj prvi maj kot edini resnično delavski praznik, se z mislimi vračamo tudi na pot in dosežke v razvoj socializma v svetu in še posebej pri nas.

★ ★ ★

Samoupravljanje kot temeljni družbeni odnos in priznana organizacija dela sprejema vsak pošten človek kot svoj življenjski agens, kot osnovni interes in motivacijo, kot nepogrešljiv življenjski dejavnik, ki vodi k osvoboditvi in delu. Zato moramo s ponosom in pogumno poudariti, da je prav socialistično samoupravljanje največja pridobitev jugoslovanskih delavcev in delovnih ljudi in ena od temeljnih prvin posebnosti uresničevanja marksizma v konkretnih, specifičnih jugoslovanskih razmerah kot nov dosežek v razvoju marksistične znanosti in politike samoupravljanja na naših tleh.

Zbežite sence, vzidi čisti dan!
Kdor si po tihih gozdih zakopan,
komur zgubljeni prah v vesoljstvu plava,
kdor v ječah padel si od črnih ran,
glej, iz noči življenje vzplapolava.

Kdor si koval iz muke srečni čas,
ko so plameni siknili od nas,
kdor si snetje pogumno izžgal povsodi,
oplaknil v vroči luči svoj obraz,
po zemlji naj visoka pesem hodi.

Naj svobodo ljudi, naj čast, poštenje,
naj radostne pravice žuborenje
privablja iz temin pojoča dlan:
kar je velikega, rodi trpljenje,
zbežite sence, vzidi čisti dan!

Cene Vipotnik

Andrejev sprehod skozi čas

Bilo je v petek 12. aprila, ko je v Planini pod Golico snežilo kot sredi decembra. Zahodni veter se je ujel v Koroško in Medji dol, z leve strani ga je zapirala Krvavka in Golica in iz bele meglene sivine se je usipalo.

V tem snežnem metežu sva se srečala z Andrejem Zalokarjem – upokojemcem Železarne Jesenice. Ko sva si segla v roke, se je pošalil: »Jaz in moj nena- vadno ljubezni navdih za naravo, greva v hrib!«

Začuden sem ga gledal: »In zakaj v tem vremenu?«

»Čutim v kosteh, da bo lepo...« je odvrnil, ko je drobnil stopinje v sneg. »Zakaj bi čakal doma na lepo vreme. Žena je v službi, fanta sta na svojih poteh, mene pa hribi vlečejo.«

Zavihala sta ovratnike in Andrej ni

imel nič proti, da zavijeva pod streho, na toplo.

Andrej me je spominjal na Čopovega Jožo. Tudi ta ni čakal lepega vremena. V martinarni je delal v treh izmenah in ne glede na vreme komaj čakal, da je bil spet v skalah. No in takih je še več. Pa so tu Klinarji, Razingerji, Prački, Jakli in seveda Zalokarji.

Andrej je doma v podnožju Mežaklje. Vse življenje živi z gozdom in tudi 40 let s železarno. To seveda pušča v človeku slo, ki jo ne more zabrisati čas. V človeku ostaja hrepenenje po naravi, ki se mu ne more upreti.

Pregovoril sem ga, da je stopil k meni na čaj, brez sladkorja, ker ga ima v sebi preveč. Čeprav ima sladkorno, se kar dobro drži.

Nad 400 let železarske rodbine!

»Kaj, ne verjameš. Vzemi svinčnik in kar seštevaj«, je dejal z malce privzdignjenim glasom, ko sem se začudil nad tradicijo Zalokarjevih. »Pogledj, praded je delal v Bohinju pri plavžih 56 let, stari ata je vozil rudo, le škoda, da je tako zgodaj umrl. Potem, kar poslušaj, mama je delala še v stari opekarni, pa brat Miha, pa Tonček in jaz... nad 400 let smo Zalokarji v Železarni.«

Seveda mu nisem ugovarjal, še z zadovoljstvom sem ga opazoval, kako je prav s tem naštevanjem kazal ponos, pred katerim se je treba odkriti.

»Pa ne da si zaljubljen v Železarno...?«

»Skoraj bi rekel. Saj nam je dajala zaslužek in kruh, pa čeprav je bila neusmiljena do nas!«

Kaj je mislil s tem?

»Ko je 1934. leta v starosti 34 let umrl oče, je zapustil pet nedoraslih. Komaj smo ga pokopali, so nas že vrgli iz stanovanja. Znašli smo se pod kostanjem, tam blizu cerkve. Mati nas je morala poslati na vse strani. Nas tri je vzela stara mama na Gorjuše, sestra je odšla na Koplek, mama in starejši brat pa...?«

Obstal je in se spomnil revščine. Ni bilo ne dela ne stanovanja ne kruha. Mama je ostala sama z bolečino v srcu za možem, družino in s to prekleto revščino. Pa ni obupala. Odšla je na Hrušico in se vselila na sam spodnji rob Mežaklje, h Kureju. To je tam, kjer 6 mesecev v letu ne posije sonce. Ko je po daljšem prosjačenju dobila delo v železarni, je spravila skupaj otroke. In Andrej, ki je na Gorjušah prestopil prag osnovne šole, se je spet znašel v dolini dima in saj. Njegova kratka, brezskrbna mladost pa ni trajala dolgo.

»S kapitulacijo Jugoslavije je kapitulirala tudi moja šolska torba. Prvi dan, ko sem zagledal Nemce, sem jo zabrisal v kot in tudi pogledal je nisem več. Pa najmlajši Tonček tudi. Znanec naju je spravil na Koroško za hlapca. O kako sva morala delati – imel sem 13 let, Tonček 12. Še danes se sam sebi smilim, kako sva morala garati!«

Ko so 1942. na Hrušici streljali domačine in mi je mama pisala, kaj se dogaja, sva s Tončkom pobegnili s Koroške in prišli domov. Takole sem si mislil, če kaj pride, bomo vsaj skupaj...«

Med okupacijo se Zalokarjev ni dobro pisalo. Živel so na karte in z bratom sta se

zaposlila v ekonomatu tovarne.

»Osem ur delati,« pravi Andrej, »je nekaj drugega kot pa celih 12 in vedno lačen, pretegnjen od dela, nenehno zmerjan. Vpisal se je v vajeniško šolo, po tem je bilo laže.«

Oba z bratom sta bila majhne rasti, suha, vendar odporna. Ovsena kava, krompir, polenta, včasih tudi mleko in košček krha, v glavnem pa fižol in zelje, to je bila hrana, in vesela sta jo bila, samo da je bila. Počasi sta začela razumeti čas, v katerem sta rasla, z drugimi vred. Andrej je občudoval mater, ki je nenehno imela nekaj za bregom. Pa tudi sam je že večkrat izpraznil nadržanost in vanj znova tlačil stvari, za katere Nemci niso smeli vedeti. Vse bolj in bolj je sovražil »švabske« čelade in ljudi pod njimi. Prav nič čudnega, da je mladina

tivnost. Mladostna podivjanost se je sprevrgla v boj. Takrat smo bili: Nočeva Ivica, Smolejev Drago, naš Tonček, Nočev Srečo, Mira Pivc, Majda Bregant pa Smolejeva Albinca, v vajenski pa Peter Ažman, Joža Jensterle in še drugi. Veliko nas je bilo!«

Zbirali so se pri Kureju, kar v Zalokarjevi kuhinji. Pisali listke, rezali iz krompirja šampiljke, se dogovarjali in natančno poročali, kaj vse so storili. Andrej je hodil na zvezo v gozd Mežaklje. Tam so bili Krivčeva Jožica, Križnarjev Ropret pa Višnjarev Drago in še drugi partizani. Prinašali so literaturo pa navodila, kako naj mladi sabotirajo. Andrej je prinašal poročila s terena in tudi potreben material in hrano.

»Ja, kako naj ti rečem«, je nadaljeval, »če sem vojaku na vlaku v gneči samo gumb odrezal, pa sem bil zadovoljen...«

Andrej Zalokar

na Hrušici, po streljanju talcev leta 1942 strnila vrste. V njih se je premikalo sovraštvo, odpor.

Revolucija na pragu mladosti

»Kaj vse smo delali... človek – ej, da bi ti doživel.« Kimal je z glavo in kot da bi sam sebi pripovedoval. »Pisali smo gesla, po zidovih risali srp in kladivo, trosili listke po cesti in v vlakih, razbijali razsvetljavo, zbirali hrano, obleko, sanitetni material... kaj bi našteval. Organizirani smo bili v trojke in...« Obstal je.

Jaz pa: »Kaj pa ti?« Začuden me je pogledal, kot, da ne verjame, zakaj ga sprašujem. Dobro sem ga razumel, le drezal sem vanj, da bi se še bolj odkril.

»Imeli smo mladinsko organizacijo in bil sem sekretar. Mati pa OF. Partizani smo me sprejeli v SKOJ. Zakaj? Ker sem mladostno zlehtnost prenesel v ak-

Nasmehnil se je in hitro dodal, da je bilo temu brezskrbnemu sabotiranju kmalu konec. Sosedja ga je prijavila in 5. maja 1944 so ga sredi gozda ujeli. Prijeli so ga domačini iz zloglasne »Gvažarjeve skupine«. Uklenil ga je Kopitarjev Lojze. In tako so, še ne 16-letnega Andreja uklenjenega privlekli na Jesenice.

»Tri so nas ujeli: Jensterla, Ažmanovega Petra in mene. 24 švabskih podreptnikov nas je peljalo uklenjene skozi Jesenice. Hodil sem pokonci, češ – pogledjte me. Samo ta pokončnost ni dolgo trajala. Ko je prišel Druschke, me je samo pogledal in tako udaril, da sem kar po zraku zletel. Linche me je pa z bičem. Pograbil me je za lase, me dvignil in z glavo butal v zid. Prebral mi je vsa partizanska imena, jaz jih pa nisem hotel poznati. Bil se majhen, pa me je dal med korače, da bi me laže tolkel. Zagledal sem tiste škornje, se nekaj muzal in esesovca

podrl po tleh. Privezal me je na stol in tolkel. Med prste mi je dal palčke in mi stiskal roko. Bal sem se samo tega, da bi mi bo nohte pulil. Ko so naslednji dan pripeljali še Tončka, me ta sploh ni poznal, tako sem bil zabuhel.«

Po šestih tednih bunkerja so ga odpeljali v Begunje. Z bratom sta po hudih preizkušnjah čakala na smrt, vendar so ju z drugimi mladimi z Dobrave, Jesenic, Hrušice in Žirovnice odpeljali v nemška taborišča blizu francoske meje.

Andrej išče v svobodi samega sebe!

Skojavec Andrej Zalokar po srečnem naključju pride domov. Takoj je šel v vajeniško šolo, nato pa na odsluženje kadrovskega roka. Bil je v Titovi gardi in tam so ga tudi sprejeli v partijo.

Pripovedoval je o tem bolj nadrobno kot pa o vseh mučenjih v zaporu in v Begunjah. Še danes je ponosen na ta dogodek. Ko se je vrnil iz Beograda, je nadaljeval z delom kot vzgojitelj v vajeniški šoli železarne. Rad bi se vpisal na učiteljske, pa so ga od tega odvrgli, češ tu si bolj potreben. Obiskoval je partijsko šolo in bil tudi organizacijski sekretar mladine. Misli je, da se bo izobraževal ob delu.

Tako me je motilo, ker nisem imel izobrazbe. Partijska je bila načelna, nisem si mogel z njo kaj pomagati. Preveč je bilo problemov, in le sam sem se moral znajti. Nikdar pa nisem rekel: »Ne, ne morem«. Misli se, da če to storim, bom oportunist. Pa vendar, ko so mi ponujali upravo komunale, sem se uprl. Le kaj bo na meni kravata, sem si mislil, pisarščina me bodo pa okrog prinašali. Odsel se v železarno...«

In Andrej je odšel 8. maja 1952. v martinarno. Tam pod stropom 8 metrov visoko je nad Martinovimi pečmi vozil žerjav. Začel je v nočni izmeni. Kri prednikov je zavrela v njem!

Zdržal sem 10 let – v plinu, vročini, prepihu... enkrat sem celo padel z žerjava 8 metrov globoko. Čez pol ure sem že delal naprej. Kako to, da se nisem ubil, še danes ne vem. Kot maček – a!«

Spet se je zasmejal. Njegove svetlo modre oči, črni valoviti lasje so dajali obrazu poln izraz. Čudovito skriva leta. Za vsakim njegovim izrečenim stavkom pa hudo mušna pripomba, ki kaže veseljaka in dobrodušnega moža. Mislim, da Andrej ni nikdar žaloten.

»Kaj pa si potem, po 10 letih...?« sprašujem zvedavo. Pa se je nasmehnil: »O, napredoval se. Presedlal sem izpod stropa martinarne na njena trdna tla. Iz žerjava na nakladalni stroj. Saj poznaš stroj, ki staro železo vloga v žareče žrelo peči. Tu sem bil do konca. Delal se v treh izmenah noč in dan celih 18 let.«

Vprašal sem ga, kako je toliko čaa zdržal v tem vročem delovnem procesu, pa je dejal: »Saj nisem bil samo v železarni. V prosveti sem delal na vse pretege. Bil sem igralec, pevec v pevskem zboru, režiral igre, nastopal in celo v glasbeno šolo v Ljubljano so me hoteli spraviti, pa mi je Vera, takrat moje dekle, rekla: »Ali jaz ali glasbena šola«. Odločil sem se za Vero. Pa veš, da mi ni žal. Danes imava Andreja geodeta in Bogdana avtomehnika v železarni. Si videl, jaz v pokoj, fant pa v tovarno.«

Oba sva mislila na novi čas, novo tehnologijo, informatiko, nove družbene odnose, tehnični napredek. Andreja je kar zagrabilo, ko je zini: »Škoda, da sem že upokojen«. Ni hotel reči v rosnih letih. Misli je na to, kar je rekel.

»Na novo revolucionarno obdobje«

»Misliš, da ni revolucije, da ne nadaljujemo vsega ti-stega, kar smo takrat začeli. Le drugače je, seveda, bolj zapleteno in čisto drugače.«

Partizanski boj, ali ni bil ta boj neprestana šola, neprekinjena revolucija, ki se je razvijala. Neprestano smo se učili, in kaj delamo danes? Isto! Pogledj, kaj imamo zapisano v ustavi in zakonu o združenem delu. To so stvari, ki morajo predramiti vsakogar, ne samo delavce. Škoda je le, da smo še tako nespretni, da nas marsikdaj praksa spravlja na stranske poti, včasih celo na rob nemoci.«

Andrej je navrgel primere, kako slabo učimo mladino marksizma. Sploh naša šola daje same povprečnejše. Takoj po vojni bi morali vzeti vajeti vzgoje v roke. Zakaj nisem mogel v šole, ne samo jaz, tisoče drugih. Dnevne naloge so bile pomembnejše. In to se maščuje. Kar zletelo je iz njega: »Tisti, ki so hvalili samoupravljanje, so se najprej okoristili s pravicami, dolžnosti pa prepustili neukemu, in vendar pridnemu.«

To je pribil kot žebelj v desko. Malce se je našobil in priznal: »Poglej me. Meni so sodelavci zaupali, radi so me imeli in kadar sem zagovarjal stališče, ki je prišlo iz pisarni, pa delavcem ni bilo všeč, so me grdo gledali in mi očitali. Pošiljali so me v ogenj in vendar so bolj malo pomagali gasiti...«

Andrej je bil dva mandata član centralnega delavskega sveta železarne. Bil je celo predsednik samoupravne delavske kontrole in tudi predsednik delavskega sveta martinarne, in to v času, ko so delavci ustavili delo za dva dni.

Oblast je danes več ali manj v rokah velikih in malih birokratov. Morda sem prehodil misli, saj ni povsod isto. Mislim pa, da se tisti, ki se le na besedah zavzemajo za samoupravljanje, drugače obnašajo in da ni prav nič čudnega, če delavcem včasih zavre.

V tovarnah delavci naredijo stvari, ki jih prodajajo za devize. Devize morajo oddati državi, ta pa jih poklanja tistemu, ki ni sposoben tako delati. To vendar ne gre. Teoretično razglašajo, da delamo na družbenih sredstvih in da so pridobljene devize družbene. Ja, kaj pa blagovna proizvodnja in načelo, kdor ustvarja, naj tudi ima? Zakon o deviznem poslovanju in kreditnih odnosih s tujino je v nasprotju z ustavo – to zdaj ugotavljajo, ko smo zabredli v neslutene dolgovce. Je za to kriv delavec?

Oblast ni v rokah tistega, ki ustvarja dobrine. Vsaj za zdaj še ne, vsaj ne povsod. Sicer pa, saj smo geslo Delu čast in oblast že menjali, celo zapisali. Danes govorimo že o »osvoboditvi dela«. Škoda je le, da smo trošili toliko denarja za osebni in tudi družbeni standard, namesto da bi ga nalagali v znanje in znanost. Kaj misliš, da je delavcu prijetno cvrenje pri pečeh, na prepihu, v umazaniji. Te nove peči, nova jeklarja, to delavci pozdravljajo, pa tudi tisti nepismeni, ki mu očitajo mezdno parolo. Nanj kažejo prav tisti, ki vidijo samo svoj administrativno doseženi standard. Osvoboditev dela pomeni manj trpljenja, več znanja, več prostega časa, ne pa trpljenja in znoja pri delu. Kdor tega ne razume, ni za nas...«

Njegovo premišljanje o revoluciji in njenem neprekinjenem nadaljevanju, ki jo občuti na svoji koži predvsem neposredni delavec, bo

kmalu moralo strezniti prav njega, da bo lahko preamknil voz naprej:

»Tudi ti si bil v tem vozu, pa si kaj premaknil?« To sem dejal, ker sem vedel, da je bil v »delavski kontroli«. Pogledal me je in njegove svetlo modre oči so kar same od sebe govorile. Izstrelil je kar v eni sapi:

»Bil, bil sem celo predsednik in prav čakal sem na primer, ki bi ga lahko komisija razgalila. Pa so bili lisjaki vedno na pravem mestu. Ni ti enega odločilnejšega primera nismo mogli razvozlati. Cele mape so mi zmetali pred nos, »pa reši«, so rekli in se umaknili. Pa naj bo zaradi potovanja v tujino, kite-nja uspehov drugih, škode na družbenem premoženju pa razne formalnosti, da so te vabili na seje, kjer nisi mogel ničesar storiti brez sklepov komisije. Ej, dragi moj, težko je delavcu v spopadu s temi lisjaki.«

Malce sem mu skušal ugovarjati, saj sem prebiral v Železarni dobre stvari o »samoupravnih delovnih skupinah«. To pa je že ena oblika dobrega delovanja delavcev.

»Danes, praviš danes... seveda je že drugače. Rekel sem že, da nam je potreben čas predvsem za te samoupravne odnose, ki so tesno povezani z gospodarjenjem. In veš, da delavci prav dobro vedo: če bodo več naredili, bo tudi več gospodarjenja, pa si pri tem kar misli, da je to mezdno gibanje. Ne, prijatelj, se motiš. To so misli tistih, ki želijo speljati ustvarjeni dohodek stran od delavca. Ali veš, da mi je kar žal, ko sem na stranskem tiru, kar vleče me v ta vrtnec...«

»Tebe vleče v vrtnec železarne, sučeš se pa v vrtnicu slabega aprilskega vremena. V hribe lezeš, doma šivaš gobeline, zvečer tarok udaraš, lezeš v Mežakljo, z vnujkinjo Andrejo se sprehajaš, ej, Andrej. Kako se počutiš v stanovanju na Jesenicah?«

»Da, da,« je odvrnil:

»In preostal mi je le še užitek minulega dela!«

»Danes je vse drugače. Zjutraj veš, da ljudje pijejo kavo, da ob 10. uri malicajo klobaso, da pa je opoldne na mizi golaž, polenta, ponekod pa tudi že zelje... ja, veš, v bloku vsi vedo za vse, pa ni treba, da se poznajo. V meni je pa le ostalo nekaj prejšnjega – želim si zelenja...«

»In ti, vse do danes si zdržal, ni bilo ovir, da ne bi šel čez...«

»Zdržal sem, pa se tudi marsikaj naučil. Če bi še enkrat moral priti v te preklete nacistične krepelje, ne vem, če bi zdržal. Koliko ponižanja, sramote, bolečin sem moral z drugimi vred doživeti. Kaj misliš, ko te človek pljuje, brca, tepe, ko se posmehuje in se ti roga – to je tako ponižanje, ker se ne moreš braniti. Premalo ljudi ve, kaj vse smo prestajali, pa tudi zakaj!«

»Pa vendar si ponosen...« »Da, ponosen sem, da sem bil aktivist OF, da sem bil član SKOJ, sekretar mladine v najhujših dneh, ne morem pa reči, da sem bil borec s puško v roki!«

Andrej se je odpravljal. »Jutri bo po lepo, boš videl«, je dejal, ko si je ogledoval pobeljene smreke. »Kdaj praviš, da imam avtobus za dolino? Tako sva klepetala, da sem kar uro spregledal. Žena me pa čaka...«

Še stisk roke in pa »ne pozabi, da še prideš!«

»Seveda bom prišel. Z ženo bova prišla na borovnice in maline.«

Zavihal je ovratnik, potisnil klobuk bolj na ušesa, da mu ga ne bi veter nesel, in že jo je ubral po stezi proti dolini.

Silvo Matelič

Desetletja protesta

Od stavke do protijedrske demonstracije

»K vam, k vašemu srcu in razumu se obračamo, kajti v našem spominu še vedno živi beda in surovost druge svetovne vojne, pa vendar je nad domovi mirnih mest in vasi že čutiti zarodke nove, stokrat bolj uničujoče vojne. Ni je države, kjer razvoj dogodkov ne bi postavljajl vprašanj: »Kaj bo jutri, čez mesec dni, čez leto?»

Ali bodo znova goreli domovi, medtem ko bodo atomske in vodikove bombe sejale smrt med nami in našimi otroki?»

Te besede niso od včeraj. Nanje je že legla patina skoraj treh desetletij. Zapisane so bile malo patetično, času in kraju primerno, v moskovskem manifestu miru, sredi novembra 1957. leta. V času torej, ko se je povojni polet že dodobra polegel in ko se je spet utrdilo spoznanje, da kolo zgodovine neusmiljeno vozi po poti, na kateri nikoli ne zmanjka slepih ulic in nevarnih bližnjic. Pa vendar te besede predstavnikov 64 komunističnih in delavskih partij, izrečene ob 40-letnici velike oktobrske revolucije, tudi štiri desetletja po najhujšem opominu vsemu človeštvu – drugi svetovni vojni – še vedno zvenijo tako, kot bi jih včeraj zapisal novopečen pacifist. S tem na svojevrsten način dokazujejo, da človeštvo še ni rešilo temeljnega protislovja, ki ga je ob vseh velikih zgodovinskih prelomnicah skušalo za vedno pregnati z geslom Svoboda, enakost, batstvo. Hočeš nočeš se je vsakič znova pokazalo, da tudi najbolj svetle barve sčasoma obledijo. V dokaj pravilnem zaporedju desetletij jim sicer skušajo vrniti svežino praviloma vedno tisti, ki premorejo komaj več od kosa kruha, toda zgodovinskega razvoja kljub upravičeni naglici in

nestrpnosti ne morejo prehiteti. Svojo pot gre od tistih prvih uporov za človeka vredno življenje pa do štrajkov, ki so delavce pognali na ceste ob spoznanju, da družbenega bogastva vendarle ne gre deliti v skladu s podedovanim statusom in položajem.

In v tem spiralnem zaporedju medsebojno prepletene tehnološkega razvoja in njemu primerne družbene nadstavbe najde svoje mesto tudi povojnih štirideset let protestniškega gibanja. Čeprav je do tistih velikih idealov SVOBODA, ENAKOST, BRATSTVO za katere so pred skoraj dvema stoletjema padle prve giljotine inane glave, še vedno daleč, pa so kljub vsemu bližje, kot so bile pred nekaj desetletji. Mogoče tudi zato, ker se je v številnih zgodovinskih stranskih poteh utrdilo spoznanje, da edino to, kar je plemenitega v človeku, lahko v kriznih časih potegne zgodovinsko kolo iz blatne kotanje.

Nobenega dvoma ni, da svet danes je v eni teh kotanj. Ni sicer tako globoka, kot je bila tista v štiridesetih letih, pa tudi v marsičem drugačna je, da pa bo treba iz nje, je jasno vsem. O tem zgovorno priča negotovanje množic tako na zahodu

Evrope, kjer je skrb zanje prepuščena v zadnjem času škrpajoči ekonomski in tržni logiki, kot na vzhodu, kjer naj bi za blaginjo skrbel delavska država.

Kot po zgodovinskem naključju je na resnost krize v zadnjem času opozorila tudi stavka rudarjev v zibelki evropskega delavskega gibanja Veliki Britaniji. Nič manjši niso protesti v tako imenovanem simbolu moderne industrializacije – avtomobilski industriji. Spomnimo se samo dogodkov v Franciji in Italiji, ter podobnih protestov v Zvezni republiki Nemčiji, nenazadnje pa tudi že skoraj obveznih vsakoletnih sporov med delavci in delodajalci, ko gre za podaljševanje pogodb. Na Danskem se naprimer prav zaradi tega že ves mesec maja štiričlanska vladajoča kolicija.

Nekateri analitiki sicer pravijo, da se evropsko sindikalno gibanje že nekaj let otepa s slabokrvnostjo in da se tudi zahodnoevropsko delavsko gibanje po tem, ko sta v Zvezni republiki Nemčiji in Veliki Britaniji premagali desničarski vladi in ko so francoski socialisti zavili na svojo pot, ne more ravno pohvaliti z uspehi. Toda pri vsem tem vendarle ne gre prezreti nekaterih novih sestavin, ki vendarle pokažejo tudi nekatere zarodke nove moči, celo bistveno drugačne od tiste pred nekaj desetletji. Kot najbolj splošen primer kaže omeniti radikalni preobrat v kolektivni zavesti, kjer naprimer pacifizem skupaj z ekologizmom pomeni izjemno manifestacijo, ki že sama po sebi

mного pove. Če drugega ne, takoj ovrže trditve, po katerih naj bi delavski razred izgubljal svojo moč, ker se ob mednarodni gospodarski krizi in tehnološkem razvoju (robotizacija industrije, večje zaposlovanje v terciarnem sektorju itd.) številčno manjša. Zavedati se je namreč potrebno tudi tega, da proletarijat osemdesetih let ni več le množica lačnih ust, ki se je oprijela humanejšje vizije sveta, zato ker v svojem ne more več živeti, in da je razvoj proizvodilnih sil s tem, ko je v Evropi že zdavnaj odrešil ljudi životarjenja na robu življenjske eksistence, prinesel številne spremembe tudi v zavesti. Hkrati s tem je sicer v precejšnji meri ohromil revolucionarno zagnanost, toda svet je s tehnološkim skokom v enaindvajseto stoletje postal neverjetno majhen, problemi pa iz osebnih in lokalnih nenadoma splošni in svetovni ter nenavadno podobni. Večina ljudi se danes zaveda, da prepad med razvitim severom in nerazvitim jugom ni nekaj samo po sebi danega in še manj samo po sebi nemunega. Večina ve, da temnega strupenega oblaka, ki kot senca spremlja pospešeno industrializacijo, že dolgo ni več mogoče ustaviti zgolj z meddržavnimi sporazumi. Nenazadnje danes večina razločno vidi, da svetovnega miru ni več mogoče zagotavljati z zbiranjem v dva sovražna tabora, ki bosta životarila na robu vojne zato, ker se bosta bala tujega in svojega orožja.

Ta spoznanja so bila res v ljudeh že pred štiridesetimi leti, ko se je končala druga

največja svetovna morija. Na njihovih načelih je pravzaprav zrasla Organizacija združenih narodov, toda nikoli do zdaj še niso v tolikšni meri kot danes prodrli pod kožo toliko ljudem in njih pogloda na ceste, kjer so sklenili živo verigo protesta.

V tem je bistveni napredek. Pred nekaj desetletji so skoraj po pravilu le tisti, ki jih je celodnevno garanje za kos kruha pritisnilo k tlom, kazali s prstom na nepravilni stroj sveta in se spraševali, odkod enim pravica, da živijo in odločajo na račun drugih. Danes je spoznanje, da nekaj ni v redu s svetovnim sistemom, ki lačnemu otroku v Etiopiji lahko ponudi njegovih 5 ton razstreliva, ne more pa mu dati pesti riža, prevladujoče. Z njim se strinjajo ljudje ne glede na politično, razredno ali kakšno drugačno pripadnost, celo ne glede na stopnjo razvitosti družbe, v kateri živijo. Ta razvoj kolektivne zavesti, ki na nek način pomeni tudi razširitev prvobitnih idej proletariata, je sicer tako kot vse dogajanje na področju družbene zavesti težko dokazati, ilustrirati pa se ga vendarle da. Najprej z živimi protestniškimi verigami tistih, ki so si podali roke zato, da bi ustavili jedrsko nevarnost in oboroževalno tekmo, in tistih, ki skušajo svet na podoben način obvarovati pred ekološko katastrofo. K vsemu temu pa lahko dodamo tudi v precejšnji meri drugačne delavske in sindikalne proteste, ki so prav tako doživeli precejšnje spremembe tako glede ciljev (govorimo o zahodnoevropskem delavskem gibanju) kot glede strukture sodelujočih.

Na prvi pogled je sicer čudno videti v istem košu tako različna gibanja, kot so pacifistično, ekološko in napredno delavsko, še pose-

bej, ker sta gibanja za mir in čisto okolje po strukturi politično, socialno in razredno bolj pisani, kot je bil svet do zdaj sploh pripravljen verjeti. Toda gledano v luči prizadevanj za boljši, lahko bi rekli tudi edino možen jutri, je med njimi kar precej skupnega. Verjetno ni daleč od resnice premišljanje o tem, da sta v svojem bistvu pacifizem in ekologizem le sestavna dela celostnega boja delavskega razreda za napredne družbene spremembe in da sta kot prva iztrgana delčka iz te celote zaradi razmer, v katerih se je našel svet, najprej dobila splošno potrditev napredno mislečih na vseh klinih družbene lestvice in v vseh njenih strukturah. To pa je že ena tistih osnov, ki naprednim idejam kljub trditvam, da je zahodnoevropsko delavsko gibanje v krizi, daje več moči in predvsem samopotrditve kot kdajkoli doslej. Dokazuje pa še nekaj, da se napredna hotenja vseh, ki skušajo kolo zgodovine poriniti čim bližje splošnemu humanizmu, nekje v bližnji prihodnosti vendarle stikajo in da so se te sorodnosti najprej zavedli tisti, ki so ob razraščajočih svetovnih problemih prvi v svoji zavesti iz državljanov prerasli v zemljane.

Nekje na tej vzpenjajoči se spirali je svoj prostor našlo tudi protestno gibanje. Upati je le, da vloge, ki jo je odigralo v širjenju te univerzalne zavesti, ne bo pretrgal kak slab člen v komaj sklenjeni verigi in da procesa, ki vodi k miru po drugačni poti od tiste, ki jo narekuje oboroževalna dirka, ne bo pretrgala nepremišljena poteza onih, ki se v razdeljenem svetu neenakih počutijo močnejše kot v svetu, ki bi živel po načelih svobode in enakosti.

Damijan Slabe

Ko se je resnica umikala zločinu

Kolikor bolj se bliža datum zmage nad fašizmom pred 40 leti v Evropi, toliko bolj se množijo knjige, članki, filmi in druge oblike poluraadne dokumentacije o grozotah nacizma in o odgovornosti njegovih voditeljev. Ne le v državah protihitlerjevske zveze, celo v obeh Nemčijah ne morejo mimo zgodovinskega pomena sedanjih proslav zmage. Zahodnonemška TV mreža ARD je začela objavljati filmsko reportažo o vlogi Nemcev med drugo svetovno vojno in uporabila tudi gradivo, ki ga je takoj po koncu vojne zbral ameriški poročnik Hanus Burger. Takole je poročnik zdaj opisal težave, ki jih je imel pred 40 leti, ko je hotel izdelati film o krivdi za nacistična grozodejstva:

»Bil sem 36-letni poročnik ameriške vojske. Neposredno pred demobilizacijo po koncu vojne v Evropi sem dobil še eno nalogo: k sebi me je klical nadrejeni polkovnik in dejal: Naša armada je obljubila zaveznikom, da bo izdelala film o nacističnih koncentracijskih taboriščih. Napišite scenarij, poveljstvo 12. armadne skupine ga bo potrdilo, nato boste z njim odpotovali v London.

Bil sem sicer navzoč pri osvoboditvi koncentracijskega taborišča Dachau, nisem pa videl nobenega taborišča, ko je bilo še v nacističnih rokah. Zato pa sem imel na voljo več sto metrov grozo zbujajočega filmskega materiala iz nacističnih vojaških tehnikov. Kaj sem sicer vedel o taboriščih? Spomladi 1945 še sam nisem vedel, da je 13 mojih sorodnikov tam umrlo.

Že leta 1934 sem govoril z mnogimi, ki so prišli iz koncentracijskih taborišč. Med njimi so bili moji dobri prijatelji, na primer igralec Wolfgang Langhoffs. Časopisi moje domovine Češkoslovaške so pisali o grozotah taborišč, Langhoffsova knjiga Die Morsoldaten pa je bila splošno znana. O plinskih celicah pa tedaj še nismo vedeli ničesar.

Ker sem znal nemško, je bila kasneje v vojni moja naloga zasliševati vojne ujetnike in prebrati pisma, ki so jih vojaki pisali domov, ali pa so jih prejeli od doma. Od

nekega določenega datuma naprej – od bitke za Stalingrad – je bilo v pismih, ker so se vsi zavedali, da se je vojna sreča obrnila, vse več namigov na koncentracijska taborišča. Bila so pisma, v katerih so avtorji domnevali, da se nekaj dogaja v taboriščih in da samo zaradi strahu pred maščevanjem ne spregovorijo o tem bolj jasno.

Obenem s prijatelji, večinoma smo bili begunci iz Evrope, Judje in prav tako mnogi drugi sem bil prepričan, da je bil obstoj taborišč v Nemčiji splošno znana stvar! Vedno bolj so se ponavljale formulecije. »Če se bo kasneje zvedelo, kaj smo delali na vzhodu, potem bo maščevanje res strašansko.« Ta zavest je bila nekaj let kasneje vzrok za panični beg Nemcev iz vzhodnih pokrajin. Res je, da so bili med begunci tisti, ki so bili vsega krivi, v manjšini, toda panika je potegnila s seboj vse. V današnjih filmih o pregonu Nemcev z Vzhoda je le malo tega materiala.

Ko sem pisal scenarij sem se spomladi 1945 ukvarjal predvsem z vprašanjem, kako so lahko nastala taborišča. Premišljanje me je pripeljalo do začetkov nacističnega režima. Začelo se je z ravnodušnostjo in stopnjevalo s strahom pred tistim, kaj se je zgodilo z ljudmi, ki so odprli usta. S kupi trupel po taboriščih ne bi mogel v svojem filmu doseči ničesar. Vsak prihodnji gledalec bi bil ravnodušen: Jaz nimam s tem nič, to so bili drugi ljudje!

Ko je bil scenarij, v katerem sem poskušal povedati tudi prejšnjo zgodovino, končan, mi je polkovnik Powell pritisnil žig 12. armadne skupine, nato sem poleti 1945 odletel v London. Moj cilj je bil OWI – Office of war information.

Tam sem si prevrtil tisoče metrov ameriškega, britanskega in sovjetskega filmskega materiala. Še danes, 40 let kasneje, me tlači mora, ko se podzavestno spominjam prizorov iz Bergen-Belsena, kjer so ameriški vojaški buldožerji potiskali v velikanske jame kupe presušenih, sivih trupel. Preganjajo me spomini na velikanske kupe človeških las, na zobne proteze, čevlje, očala, prstane in podobno.

Ko je bil film v grobem končan in dolg nekaj več kakor eno uro – to je bilo avgusta 1945, kmalu po eksploziji ameriške jedrske bombe nad Hirošimo, se je politični položaj na svetu že bistveno spremenil! Zgodba o nacističnih koncentracijskih taboriščih in o tem, kako se je lahko to zgodilo, je prvič pretresla celo londonske gospe iz urada za vojne informacije (OWI). Nenadoma so se hoteli pogovoriti z malim poročnikom.

Ni šlo lahko, saj sem imel potrjen scenarij. Ker ni bilo druge izbire, so mi poslali na vrat nekega specialista iz Hollywooda, mojstra za zabavne filme. Imel je takšna pooblastila, da je moral biti mali poročnik tiho. Na njegovo zahtevo so film skrajšali na 20 minut!

Prva žrtev te operacije je bila predzgodovina taborišč. V filmu ni smelo biti niti besede o okoliščinah, ki so pomagale Hitlerju na oblast, ničesar o bojazljivosti in šibkosti podložnikov in ničesar o metodah, ki so nacizmu pomagale, da se je utrdil na oblasti.

Zelo dobro razumem današnjo mladino, ki ne zaupa izjavam svojih očetov ali dedov, ki so bili vojaki, in celo na bojiščih, vendar trdijo, da »niso nič ali pa zelo malo« vedeli o 300 koncentracijskih taboriščih na nemških tleh. Že če samo pomislimo na stražarje v taboriščih, gre število v desettisoče, kaj šele ljudje, ki so živeli v bližini taborišč in gledali internirance, kako so vsak dan odhajal na svoja delovna mesta. Računati je treba še z brezštevilnimi nameščenci v nemških firmah, ki so zahtevali iz Oswienecyna sestradane internirance in jih pedantno vpisovali v personalne in računovodske knjige. To je že kar upoštevanja vredna številka ljudi, ki so »moral vedeti«.

Kdaj se je torej začel ta množični postopek odkrivanja krivde? Dvajset ali trideset let kasneje! Zame se je to začelo že zelo očitno v poznem poletju 1945, torej že pol leta za tem, ko je bilo v Evropi konec vojne.

To je bilo v Gaiselgasteigu pri Münchnu.

Vojska me je poslala, da bi v študijih sedanjega Bavaria-filma sinhroniziral film Mlini smrti oziroma tisto, kar je ostalo od njega. Komentar je napisal moj kamerar Oskar Seidlin, zdaj profesor germanistike na univerzi v Ohiju, bralec pa je bil Anton Reimer, znani igralec iz Münchna. Manjša skupina ljudi je videla film v njegovi surovi obliki. Med njimi je bil tudi Erich Kästner. S pretresljivimi besedami je o filmu pisal v tedanjem Neuen Zeitung.

Ko je bil film sinhroniziran, sem bil nekaj dni prost. Slišal sem za taborišče otrok brez staršev, sirot, katerih starši so bili pokončani v taboriščih. Ti otroci so živeli v samostanu Indersdorf nedaleč od Münchna. Kot star filmski reporter sem bil mnenja, da bi bil to dober material za novo uvedeni nemški filmski tehnik Welt im film. Večina tehnikov je tedaj kazala ruševine, gore kamenja in betona in prva znamenja obnove. Vmes je bil še kakšen kader o obiskih iz tujine.

Vodstvo tednika je hotelo mojo zamisel. Predvsem jo je hotel imeti ameriški šef tednika Will Roland. Ko se je ekipa zbrala, me je snemalec poklical k sebi, nekoliko proč od drugih. Bil je starejši možak, ki pa ni bil nikoli nacist. Vprašal me je, ameriškega oficirja, ali je res potrebno »obnavljati stare zgodbe«. Otroci, ki naj bi jih filmali, »naj se ne bi spominjali preteklosti, čas je, da to preteklost (jeseni 1945) končno že pozabimo«!

Snemali smo v otroškem taborišču. Otroci so bili videti dobro hranjeni, tudi osebe je naredilo dober vtis. Nekateri otroci so se znali že zopet smehljati. Spominjam se total posnetkov dveh otroških rok, ko so plesali ringaraja: na zapestju sta imela vtetovirane taboriščne registrske številke...

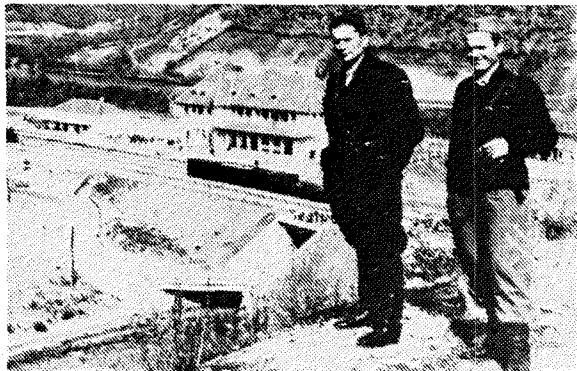
Ko je bil film razvit, je bil razpraskan. Zgodi se, da pride pri razvijanju vmes zrnce peska in naredi riso po filmu. Na teh posnetkih pa je bilo najmanj dvajset črt. Film je bil uničen.

Po mojem scenariju narejen film Mlini smrti »živi« še zaj. Nič kolikokrat cenzurirano kopijo hranijo v zveznem filmskem arhivu v Koblenzu. Utegne pa se zgoditi, da bo tudi od tam izginil za večno. »

fl-

Tito v kamniškem Titanu kot delavec med obema vojnama

Tito v Foči 1943. leta

Z Winstonom Churchillom avgusta 1944 v Neaplju

Na Visu 1944.

Ob pregledu garde...

Tito v našem spominu

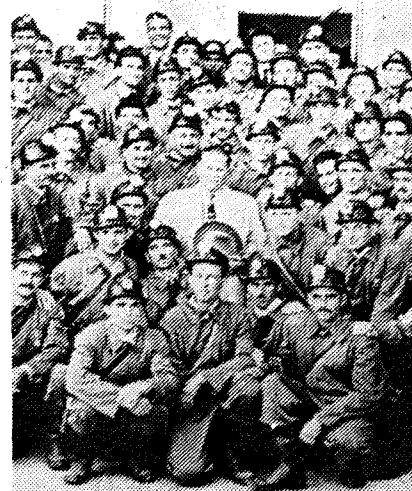
Peto leto mineva, odkar smo na zadnjo pot spremili po ljubljanskih ulicah žalostni sprevod z umrlim predsednikom Josipom Brozom Titom.

Čas se neizprosno suče naprej in mi se kobacamo v vsakdanjosti včasih bolj in drugič spet manj uspešno. Ob Titovi smrti so bili svetovni komentariji o smereh našega nadaljnjega razvoja zelo različni. Od tistih, ki so nam obetali bolj trnovo pot, do tistih, ki so mislili, da bomo začeli po Titu drugače. Naše vodilo pa je ostalo: po Titovi poti!

Tito, ki je bil, tudi po ocenah in priznanjih nasprotnikov, zadnji iz slavne generacije državnikov, osebnosti, ki so s svojo mislijo in delom znali vedno izpostavljati temeljne razsežnosti in nujnosti tega sveta: miru, razoroževanja in potrebe po enakopravnosti narodov in narodnosti, je te elemente utrjeval tudi v svoji domovini narodom in narodnostim v zavest in zapuščino. Človek, ki se je skozi drugačno družbeno ureditev prebijal z mislijo in dejanji in z revolucijo, ki je na čelu partizanske vojske izbojeval svobodo v doslej največji vojni in ki je, danes postaja to še bolj očitno, uspešno stal na čelu Jugoslavije vse do svoje smrti, za seboj nujno pusti praznino. Zlasti še, če odhaja z njegovim življenjem iz svetovnega političnega prizorišča osebnost, ki je vedno dajala ideji samoupravnega socializma človeško podobo.

Danes je nekaterim, ki se neradi spopadajo s problemi sedanjosti in prihodnosti, bolj zanimivo brskati po odlomkih iz (iztrganih) zgodovinskih trenutkov in tudi po Titovem življenju. Res je sicer, da se tisti, ki so se zapisali v zgodovino, izpostavljajo preverjanju in tehtanju vrednosti svojega dela, predvsem pa je za sedanji naš trenutek najbrž res, da se nekateri z evforijo spravljajo k »rušenju motiv in legend«, kot da so prav oni pravi razlagalci in edini resnični ljubitelji resnice! Pri tem pa ni čisto jasno, kakšni so njihovi nagibi.

Tito ostaja v našem spominu kot človek, kot državnik in mislec, pa kot partizanski voditelj, ki je zrasel iz naroda in dosegel veličino, v kateri so se združevali ideali tisočev z Neretve, Sutjeske, iz Dražgoš, Ljubljane...

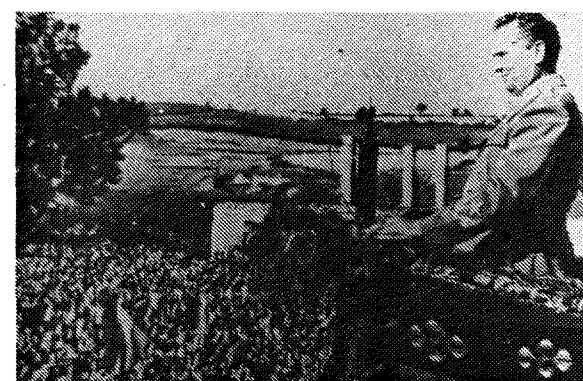
Tito med rudarji v Majdanpeku (1959)

Znal je prisluhniti narodu

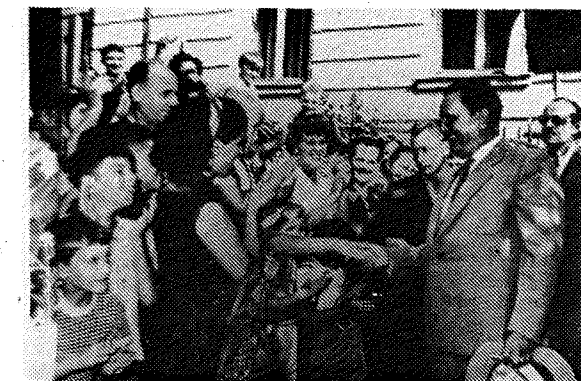
Na beograjski konferenci neuvrščeneh z Naserjem

Vselej priljubljen, ljudski tribun

V družbi velikih: z Dwightom Eisenhowerjem

Med navdušeno množico ob obisku v Mariboru

Okrogla miza na temo: frontna zavzetost nekoč in danes

Kakršna je, naša je

Zbrani v pogovoru: ZORAN POLIČ, vidni aktivist Osvobodilne fronte že iz prvih obdobij njenega nastajanja, zdajšnji član predsedstva SRS, JANEZ VIPOTNIK, ob vsem drugem, kar je in kar je v življenju bil, predsednik republiške konference Socialistične zveze v času, ko je nastajal in nastal dokument Socialistična zveza danes, BOŽENA OSTROVRŠNIKOVA, sedanja podpredsednica republiške konference, ter VIKTOR KONJAR z vprašanji, kot jih zastavlja TV-15 Naš tovariš, smo si dali opravka s temeljitim premislekom o vsem, kar sodi v razpon naše človeške zavzetosti in organiziranosti v Osvobodilni fronti in Socialistični zvezi delovnih ljudi od tistega zdaj že zgodovinskega, pa vendar še vedno aktualnega, živega in poučnega nekoč do razmerij in okoliščin, v kakršnih živimo zdaj.

Konjar: Predlagam, da se lotimo reminiscenc pri izhodiščih. Kaj je iz časa, ko se je porajala Osvobodilna fronta, vredno posebnih poudarkov — tu in zdaj, iz zornega kota skoraj polstoletne razdalje?

Polič: Vedno imam na duši to, da ni prav, če spodbud za svoje sedanje delo ne iščemo v preteklosti. Navadili smo se govoriti, češ da je Osvobodilna fronta nastala na pobudo takratne akcije komunistične partije. Le malokdo pa seže dlje nazaj v zgodovino in ugotavlja, da je šlo za iskanje drugačnih političnih poti že daleč pred vojno. Zdi se mi, da vse premalo raziskujemo vsa tista področja, kjer smo se Slovenci uveljavljali kot aktivni udeleženci v političnem življenju. Partija je bila seveda vedno nekakšna duša in osnovni pobudnik organiziranja naprednega političnega življenja. Ljudska fronta v predvojnem času je njena zasluga. Njena zasluga so tudi Čebine ter Speranova analiza dogajanj v Sloveniji. Hkrati pa so se v tistem času dogajali globoki pretresi tudi v gibanjih, ki niso bila neposredno vezana na partijo. Sam lahko govorim o svoji, sokolski organizaciji. Partije nismo odkrili po naključju in tudi ona nas ni odkrila po naključju. V sokolski organizaciji smo se ves čas bojevali zoper pritiske, izhajajoče iz podržavljenosti organizacije, končni učinek tega procesa pa je bila izključitev dela vodilnega aktiva, čemur je sledil novi način organiziranja. Takrat, sedemtridesetega in osemtridesetega leta smo, na primer, prirejali obrambne zbornice, pisali o fašistično-nacistični nevarnosti — in prav to nas je pripeljalo do stikov s komunistično partijo. Nekaj podobnega se je zgodilo v vrstah krščanskih socialistov, kjer je Kocbek s svojo človeško intuicijo ugotovil, da mu v gibanju ni mesta, in je napisal svoj znani članek o Španiji. Od tod 1940 leta prvi razgovori med partijo in sokolsko organizacijo in že nekoliko prej med partijo in krščanskimi socialisti. Vse to je vodilo k povezovanju naprednih skupin, k enotnosti, ki je prerasčala v novo silo.

Konjar: Pa tega niste nikoli poudarjali.

Polič: Nikdar. Neštetokrat sem hodil na sestanke, kjer ni bilo prav nobenega sokola. Kdaj pa kdaj sem prišel pojasnjevati stvari in sestanek, na katerem so bili zbrani zgolj krščanski socialisti. To me ni prav nič motilo. Mi trije iz sekretariata smo se dobivali vsak drugi ali tretji dan, si povedali, kje smo bili in kaj smo opravili, ter se dogovorili, kam pojdemo v naslednjih dneh. Enkrat sem bil pri železničarjih, spet drugič z učitelji pa s trgovci in spet z gostilničarji. Se najmanj sem hodil v sokolska društva.

Konjar: Kdo sta bila Vaša tovariša v sekretariatu?

Polič: Žal sta oba, Moškrič in Stanovnik, padla, tako da sem edini preživel iz takratnega sekretariata. No, poudariti želim, da skupinske pripadnosti ves čas, že od samega začetka, nismo potiskali v ospredje. Tako je Osvobodilna fronta, za moj občutek, že od vsega začetka — še zlasti po vaseh — res fronta v pravem pomenu besede. Vedeli smo sicer, kdaj govorijo sokol, kdaj komunist, kdaj krščanski socialist, saj se je vsak stvari loteval na svoj način, toda vsi smo govorili o eni sami stvari, o iskanju rešitev za konkretne probleme.

Konjar: Ker je šlo za akcijo proti okupatorju, kdove kako različnih pogledov tudi ni moglo biti.

Polič: Že. Toda zelo pomembno za tisti čas se mi zdi poudariti, da na nobenem številnih sestankov nisem dobil občutka, da kdo kaj prikriva ali se loteva

stvari oportunistično. Zelo jassen je bil občutek, da mora vsakdo iskreno in pošteno prispevati svoj delež.

Konjar: Takšen je bil začetek. Kasneje so se odnosi, spricho okoliščin, nekoliko spremenili.

Polič: Res je. Ko so prišla stara politična vodstva malo k sapi in jih je okupator, s Cerkvijo vred, trpel, so se pojavljali poskusi vključevanja ljudi z negativnimi, sovražnimi nameni in Osvobodilno fronto — in s tem tudi poskusi njenega cepjenja, vendar, poudarjam, samo pri vrhu — in samo do roške ofenzive. Če pa bi se bila prizadevanja, ki so se izražala v prvi polovici dvainštiridesetega, nadaljevala, bi se bili znašli v popolnem nasprotju z vsem, kar je živelo na terenu. Teren... vsak kmet, s katerim ste govorili, za partijo in krščanske socialiste in sokole ni vedel, pač pa je vedel le za Fronto in za belo gardo; v tej polarizaciji je doživljal svojo dilemo.

Konjar: Torej je bilo treba razhajanja, ki so se pojavljala, razreševati pri vrhu.

Polič: Pomembno delo je glede tega opravila Dolomitska izjava, ki je na osnovi glavnih točk Osvobodilne fronte trasirala prihodnost Slovencev ter potrdila perspektivo enotnega političnega dela. Bila je torej več kot nekakšen politični dogovor ali sporazum med komunisti, krščanskimi socialisti in sokoli o medsebojnem sodelovanju, kot skušajo njen namen razlagati nekateri.

Konjar: Še tretjo razsežnost tistih časov velja omeniti: človeško odkritost, poštenje, tovarištvo — kot izrazite moralne vrednote, ki jih danes gojimo veliko premalo.

Polič: Naj dodam — in v veliki meri odgovornost. Poudariti moram, da je bila v tistih časih odgovornost veliko večja in pomembnejša, kot je danes.

Ostrovšnikova: Bila je tudi bolj konkretna...

Polič: Tudi... No, reči želim to: če bi bile te moralne kvalitete danes bolj uveljavljene, bi nam bilo v prenekanterem pogledu lažje. Veliko več bi se morali pogovarjati o njih. Vse preveč poudarjamo veličino zgodovinskih dogodkov, moralne preizkušnje pa...

Ostrovšnikova: Prav glede tega grešimo. Slika preteklosti je preveč bela. Ta vtis nosim s seboj iz svojih šolskih dni. Ko človek kasneje premišlja o tem, kaj mu je bilo vcepljeno v zavest, očita svojemu učitelju, da si stvari ni ogledal nekoliko bolj temeljito. Isto izkušnjo imam tudi s svojimi otroki. Menim, da izvirajo težave, ki jih imamo z mladimi, pravzaprav iz tega, da smo obtičali pri pozitivističnem prikazovanju tistega obdobja, ki pa je bilo vendarle prežeto z vso širino človeških čustev in doživljanj. In prav to bi morali mladi ljudje začutiti že v zgodnjih letih.

Konjar: Če si na tej točki pogovora dovolimo preskok v sedanost, v primerjave počutja in obnašanja mladega rodu, ki je deloval v Osvobodilni fronti ob njenem začetku, s počutjem in obnašanjem sedanje mladine...

Ostrovšnikova: Sedanji mladinci pravijo, da so pripaniki generacije, ki nima perspektiv. Pa se vprašam: kaj bi bila morala o sebi reči generacija tedanjega časa. Vsako zgodovinsko obdobje seveda zastavlja mladim ljudem neke specifične probleme in tudi specifične cilje ofenzive. Če pa bi se bila tej mladi generaciji imanen ten, da uresniči to, kar je njeno hotenje. Mislim, da ima sedanja mlada generacija dovolj izzivov za to, da si izbojuje prihodnost s sredstvi, ki jih poguja sedanji družben razvoj. Ne morem razumeti in sprejeti tega, ko omenjajo, da nimajo perspektiv. Tega, da je tako, pa smo verjetno krivi sami.

Konjar: Bi ne bilo bolj upravičeno reči, da perspektiv ne občutijo... namesto: da jih nimajo? Sicer pa... tovariš Polič... vi ste bili takrat tudi mladi...

Polič: Še premladi...

Konjar: In vendar politično silovito angažirani, polni spontane volje po sodelovanju. Po akcijah v gibanju ste hrepneli, mi danes pa...

Polič: Vsaka mlada generacija je pod nekim pritiskom. Mi smo bili takrat pod pritiskom tedanjega političnega življenja in okupacije. Pri tem nismo premišljali o preteklosti, ampak smo bili osredotočeni k iskanju odgovorov na vprašanje, kako razvozlati trenutna stanja, kako se upreti okupatorju ter vsemu, kar je zasedalo duhovnost slovenskega človeka. Naš cilj je bilo svobodno, lepše življenje. Zdaj je mladina prav tako pod pritiskom, pod pritiskom sedanje krize in pomanjkanja sredstev. In mora imeti pred seboj cilj: če razrešimo sedanjo krizno situacijo, bomo živeli bolje, lepše... Zato se ne smemo ozirati v preteklost, pač pa moramo premagovati trenutne težave. Tu pa nastopa problem naše krivde. Zahtevali smo, da se o preteklosti govori v šolah, napisali smo knjige, ki govorijo o preteklih bojih in akcijah, ter zahtevali: zdaj pa se o tem učite. Mladina pa išče rešitve za današnjo krizo.

Konjar: Se pravi...?

Polič: Se pravi: če bi spremenili svoj način dela z mladimi in spremenili gradivo, s kakršnim obremenjujemo mladino, bi ti mladi ljudje najbrž hitreje našli svoje poti v prihodnost... Veliko tega doživljam že pri svojem vnuku. Pri pouku zgodovine ga obremenjujejo z letnicami in številskimi oboji in ofenzivah. A kako rad prisluhne, kadar pride naokrog in govorimo o resničnih dogodkih iz tistih časov. Ondan mi je rekel: to je pa nekaj drugega, kot piše v naših knjigah.

Ostrovšnikova: Ko sem službovala kot učiteljica, sem bila najbolj zadovoljna, kadar nam je uspelo pridobiti kakega borca, da je sedel med otroke in jim je sproščeno pripovedoval svoje dogodivščine iz vojnih dni. Takšno pripovedovanje je veliko dragocenejše od še tako pripravljenih pedagoških ure, saj prihaja iz srca in je resnično.

Konjar: In ko odrastemo... Ob pogledu na sedanjo nemalokrat ugotavljamo, da tiste res prave, spontane, iskrene in nesprevedave zavzetosti v našem družbenem, političnem, samoupravnem delovanju ni na pretek. Vsekakor jo pogrešamo v strnjeni obliki, o kakršni nam pripoveduje spomin na tisti »zlati čas« revoliucijske dediščine. Pa se vprašamo: kaj je prišlo vmes?

Polič: Ne smemo pozabiti, da smo z osvoboditvijo postali nosilci državne oblasti. Sam sem bil po vojni, denimo, član vlade, član predsedstva socialistične zveze ljudi in član prezidija, torej oblastveno preokupiran do te mere, da sem se gnal v graditev državnosti, zane-marjal pa tisti drugi del političnega delovanja. Zato je bila na razvojni poti nemara ena najpomembnejših potez odločitev, ki sta jo sprožila in utemeljila Tito in Kardelj: ločitev političnega od oblastvenega... države od politike. Kajti zgodilo se je, da ljudje v meni niso več videli frontnega delavca, ampak ministra, državo, vključno s tistim strahospoštljivim odnosom kot v času predvojne Jugoslavije. Moram reči, da je bilo meni glede tega vedno nerodno. Dokaj pozno je v zavesti prevladalo spoznanje, da je treba to drugače urediti. Ko smo se tega zavedali, Fronte v Sloveniji praktično nismo več imeli.

Ostrovšnikova: Vsaj ne v tistem klasičnem pomenu besede.

Polič: In zato je moralo neizogibno priti do dokumenta Socialistična zveza danes, kajti v življenje je bilo treba spet priklicati politično gibanje in vlogo slehernega človeka v političnem življenju.

Konjar: Naj za oris takratnega dogajanja poprosim Vas, tovariš Vipotnik.

Vipotnik: Na Socialistično zvezo sem se vrnil iz Beograda... leta sedemdesetega. Takrat sem imel nekaj razgovorov s tovarišem Kardeljem, ki je opozarjal na to, da se pri urejanju družbenih vprašanj politične sile nenehno na novo dejavno razvrščajo, pri čemer nastajajo različna navzkrižja. Ob togem in neprilagodljivem političnem mehanizmu se utegnejo pojavljati tudi stihijski procesi, ki družbo praviloma ne vodijo k napredku. Ugotavljali smo, da politične sile še niso tako prilagojene, da bi uspešno spremljale in usmerjale politična gibanja, ki vznikajo iz novih družbenoekonomskih

odnosov ter postavljale res širok demokratičen pretok mnenj in pobud, uravnajoč sproščeno družbeno energijo ljudi k napredku.

Konjar: Sestavni del Kardeljevih takratnih napotkov pa so bila najbrž tudi premišljanja o interesnem pluralizmu.

Vipotnik: Vse, kar vznika pri ljudeh, nam je govoril, je treba po eni strani omogočati in po drugi usmerjati, da bo iz vsega res nastala konstruktivna sila, ki bo razvijala to naše družbeno in politično življenje. Šlo je torej za to, da bi — zgledujoč se po Osvobodilni fronti ob njeni ustanovitvi — čim bolj na široko spodbudili ljudske sile k politični aktivnosti. Vedeli smo seveda, da utegne priti s temi različnimi interesi na dan tudi veliko takega, kar ni povsem v skladu z našimi osnovnimi hotenji, zato smo ob tako zastavljenem delovanju socialistične zveze poudarili predvsem tudi vlogo zveze komunistov kot osnovne usmerjevalne sile v okviru fronte organiziranih sil. Znala naj bi uravnati vse tisto, kar prinaša široka pobuda. No, to so bile osnovne ideje, na podlagi katerih je — po celo leto trajajoči razpravi — nastal dokument Socialistična zveza danes.

Konjar: Ni odveč, če omenimo, da izsledki raziskave javnega mnenja povedo, da se ljudje v velikem odstotku le čutijo vpete v socialistično zvezo.

Polič: Najmanj sedemdeset odstotkov jih je, ki pravijo: kakršna je, naša je. Čim bolj navajamo ljudi na skupno reševanje konkretnih problemov, tem bolj živijo s socialistično zvezo. Kadar trosimo politične levite, si tega ne moremo obetati. Naši aktivisti so seveda čisto premalo med ljudmi. Življenje vse prevečkrat urejajo predpisi, vse prerediti od krita dogovorna beseda.

Ostrovšnikova: Veliko in preveč je tudi tesnih spreg med socialistično zvezo in oblastnimi organi. Socialistična zveza še ne opravlja družbene nadzorne vloge. To pa bo seveda potrebno doseči.

Konjar: Ne zato, da bi to oblast zanikovali, pač pa, da bi dejansko bila in delovala kot ljudska oblast.

Polič: Napačno bi bilo, če bi govorili zoper oblast v starem pomenu. Ta oblast je vendar naša. Posamezniki, ki v njej delajo, pa izrabljajo položaj, ki ga zavzemajo, za stvari, ki niso v soglasju z našimi temeljnimi političnimi težnjami. Zato jih kličemo na odgovornost, zato zahtevamo ločitev političnega dela od oblastvenega dela, zato govorimo o tem, da se mora vloga oblasti čim bolj zoževati, poraste pa naj samoupravna vloga, ki bo vsakomur omogočila sodelovanje, a od njega terjala tudi odgovornost za dogajanja, in to v celotnem razponu od krajevne skupnosti do federacije.

Obisk na kraju smrti

Vsi, ki so se zadnje dni marca odpravili na proslavo Štiridesetletnice osvoboditve iz koncentracijskega uničevalnega taborišča Auschwitz (Oswiecim) na Poljskem, so vedeli, da odhajajo v kraj, ki jim bo obudil in še bolj neposredno razburkal mračne spomine na dni, ki so jih preživeli tam. Toda s svojo navzočnostjo so želeli prispevati k širši manifestaciji, ki naj bi ob letošnji štirideseti obletnici konca druge svetovne vojne ponovno opozorila svet na grozote, kakršne so se dogajale v imenu »napredka«, v imenu pohoda večvrednih in »čistih« zoper manjvredne in »nečiste«.

Šestinsirideset udeležencev, ki so krenili na pot iz Ljubljane, so začeli potovanje v prijetnem, izletniškem ozračju. Toda bolj ko so se bližali cilju potovanja, bolj se je vsakdo med njimi zavijal v svoje misli in molk. Svoje je pripovedovala še okvara avtobusa, ki jih je za ves dan prikovala k čakanju na dunajski avtomobilski cesti.

Kratke intervale potovanja je kot bi mignil prekinil pogled na obrise taborišča v daljavi.

Avtobus je zavil mimo glavnega vhoda v Brzezenko in se ustavil ob zloglasnem mestu »nachvorne«. Potniki so po taboriščni cesti stopali proti spomeniku, kjer je bila tistega dne opoldne spominska slovesnost. Tista cesta je

še vedno, kot nekdanj, posuta z ostrim kamenjem in je takoj spodbudila žive podobe bosih, okrvavljenih nog taboriščnikov, ki se spotikajo in omahujejo.

Godba je igrala na pridetvenem prostoru, ljudje so se zbirali, delegacije taboriščnikov iz številnih dr-

žav. Največ je bilo Poljakov, ki so bili tudi med vojno tam najštevilnejši interniranci. V vetru je poplesavalo več kot dvajset državnih zastav, med njimi tudi naša.

Mladina, ki je prišla na proslavo štiridesetletnice osvoboditve taborišča v velikem številu, je prisluhnila besedam nekdanjih

barako... Vse se je v štiridesetih letih spremenilo. Veliko barak so porušili.

Potem jih je pot peljala iz tega največjega ženskega taborišča v Auschwitz, v mesto Oswiecim, kjer je taboriščni muzej in v njegovem sklopu tudi jugoslovanski del. Tja je beograjska delegacija postavila relief-umetniško delo nekdanje interniranke likovnice Vide Jocić. Tam so se z recitacijo spomnili tudi umrle taboriščnice, pesnice Zore Raković. Ob sliki narodne herojinje Tončke Čečeve so spregovorili o njenem revolucionarnem življenju.

Jugoslovanski obiskovalci taboriščnega muzeja so ugotavljali, da bo treba boljše poskrbeti za vizualno podobo tistega dela taboriščnega muzeja, ki obravnava Jugoslovane, tako da bo dobila razstava res pravo razsežnost in vsebino, saj je bilo v Auschwitzu veliko Jugoslovancev, med njimi 2150 Slovencev, od katerih jih je tam umrlo 1600.

Vtisi, ki so jih strnjevali potniki na poti v domovino, so bili taki: veseli so bili zrelih misli, ki so jih slišali iz ust mladih, predvsem pa jih je pretresla pesem, ki jo je ena od udeleženk potovanja napisala v

Auschwitz, Auschwitz!

*Spet stopam po cestah teh prekletih,
od tisočero in milijonov,
ki so jih sem prignali iz vagonov živinskih
in so tu trpeli,
v obupu roke vili, kleli,
jokali al' boga prosili,
da naj se vendar jih usmili.*

*Ne jok ne kletev niti vse molitve
prinesle niso revežem rešitve.
Mladini z lic je zgnil smeh,
ugasnilo je upanje v ljudeh.*

*Tu so umirali od žeje in gladi,
od mraza, od vročine in smrada,
od ran neozdravljenih in ugrizov psov,
ki jih naščuval je stražar surov,
od tifusa, od plina in od biča,
ki bil je smrtonosen v rokah krutega birača.*

*Ta mislil je, da večno bo ostal
in večno vladal in ukazoval.
Zdaj tu le še nekaj barak stoji,
na stražnih stolpih več stražarjev ni.
Minil je njihov čas,
čas našega trpljenja.
Milijoni v njem zgubili so življenja,
med njimi trije, ki sem jih ljubila,
dve sestrji, brata tukaj sem pustila.*

(Pesem je ob obisku Auschwitz po štiridesetih letih napisala nekdanja interniranka Ljudmila Povše iz Orle vasi pri Braslovčah, tudi v spomin na svoje najdražje, ki so v taborišču zgubili življenja.)

spomin na taborišče in ostajajo v naših ljudeh še svojce, ki so tam umrli. Ob vedno tiste vrline, ki so jih večdnem družanju so družile in ohranjale v hudih časih NOB in trpljenja kljub nekaterim težavam jugoslovanskih narodov. na poti so ugotavljali, da **Ivanka Žagar-Milovanović**

Zbor inženircev Sedmega korpusa na Ptuj Na svoji »nekdanji« progi

Iz Ljubljane je minulo soboto krenil nenavadno lep zeleni vlak proti Ptuj. Potniki so bili zvečine borci nekdanje inženirske brigade 7. korpusa, ki so bili kot enota ustanovljeni aprila 1945. leta iz drugih, manjših inženirskih enot (ki so do tedaj že delovale v okviru brigad).

Prijetno polglasno glasbo, partizansko pesem je po zvočniku prekinil gostiteljčin glas, ko je v imenu železniškega podjetja pozdravila goste. Železničarji namreč štejejo inženirce za svoje, saj so takrat, v letu 1945, tik pred iztekom in neposredno po koncu vojne, prav oni s pomočjo številnih obrtnikov in z vojnimi ujetniki zgradili vrsto porušeni železniških tirorov, mostov in mostičkov ter drugih, za nemoten železniški promet pomembnih objektov.

Na Ptuj so se odpravili, da bi proslavili štiridesetletnico ustanovitve svoje enote in da bi v kraju, ki jim je podelil domicil, še enkrat prešteli svoje vrste.

Največja naloga, ki so jo opravile enote inženircev 7. korpusa spomladi, petinsiridesetega je bila proga Pragersko-Kotoriba, ki je, zgrajena v rekordnih 38 (!) dneh, pomenila edino tedanjo povezavo z zunanjim svetom pa tudi povezavo z Zagrebom in naprej z Beogradom, dokler niso bile za redni promet pripravljene še druge proge. Na Ptuj so inženirci zgradili največji in najzahtevnejši objekt – lesen most čez Dravo. In prav zblizanje s prebivalstvom v tistih dveh mesecih graditve mostu je nekako klicalo po ptujskem domicilu.

Zastave v sončnem ju-

tru, postrojena vojska, nasledniki nekdanjih inženircev, mladina in občani so dali že tako slovesnemu ozračju s poti praznično podobo, ki pa jo je ob proslavi dopolnila še štafeta mladosti. Prav tisto jutro je namreč potovala skozi Ptuj.

V srednješolskem centru Dušan Kveder – Tomaž (ki je, mimogrede povedano, imeniten primer uspešne sodobne arhitekture) je bila v avli na ogled razstava fotografij v delu inženircev pred štiridesetimi leti. Na prostranem parkirišču je bila še razstava strojev inženircev JLA. Po ogledu le te so odšli borci na zborna mesto, kjer so se postrojili in pregledali svojo aktivnost. Sledila je proslava s pesmijo in recitacijami ter govorom generala Branka Jerkiča.

Proslave so se poleg predstavnikov ptujskega družbenopolitičnega življenja ter gostov iz sosednjih občin udeležili tudi predstavniki naše republike, JLA in pobratene občine Čakovec.

Branko Jerkič je ob spominu na ustanovitev inženirske brigade 7. korpusa povedal, kako danes inženirci Jugoslovanske ljudske armade gradijo in prispevajo k napredku naše družbe. Inženirske enote, ki delujejo v Sloveniji, so samo lani zgradile 47 kilometrov vodovodov, 49 kilometrov cestnih površin, več kilometrov PTT povezav ter vložile v to delo prek milijon in devetsto tisoč delovnih ur.

Potem ko je Jerkič govoril o pomenu razvijanja izročil revolucije in NOB, je z nekaj ostrimi besedami zavrnil novinarsko pisanje,

ki ima ugovore k paradi in tudi k nekaterim drugim vprašanjem, ki zadevajo armado. Opozoril je, da so svetovne okoliščine takšne, da zahtevajo od nas kljub miroljubni politiki in naši neuvrščeni naravnosti tudi pripravljenost za

TTG je poskrbel za brežiben prevoz borcev

Zbor inženircev pred srednješolskim centrom Dušan Kveder-Tomaž na Ptuj

obrambo domovine, če bi bilo to potrebno.

Štafeta, ki je šla ob prihodu na Ptuj dobesedno iz rok v roke, je med borci, vojaki in mladino še dodatno spleta ozračje enotnosti in potrčila besede mladincev, ki so še enkrat izrekli svojo privrženost bratstvu in enotnosti naših

narodov in narodnosti. Ker pa niso hoteli biti le »slavnostno zadovoljni«, so mladinci v pismu, ki so ga priložili štafeti, opozorili tudi na nekatere težave, s katerimi se srečujejo v njihovi občini. Tako niso mogli mimo problema zaposlovanja mladih in mimo stanovanjskih zagat, ki jih tarejo.

Dan se je za borce inženirce iztekel prijetno, ob ogledu starodavnega Ptuj-

ja, muzeja na gradu in tamkajšnje zbirke NOB.

Na koncu pa naj pove moč, da je bil poseben vlak, ki je vozil od Ljubljane na Ptuj in nazaj, jugoslovanske izdelave, da je odlični in da so bili borci na »svoji nekdanji« progi nadvse navdušeni nad prevozom.

B. Ž. J.

Politične zapornice iz italijanskih taborišč pripravljajo zbornik

Od ječe do ječe

Pripoved o začetkih njihovega dela sega k prvemu povojnemu organiziranemu srečanju, ki je bilo jeseni 1975. leta v Ljubljani. Zbralo se jih je prek 250. Pravi čudež je pravzaprav, da so se med seboj sploh našle, kajti živijo raztresene po vsej Jugoslaviji. Zbralo se jih je prek 250. Pravi čudež je pravzaprav, da so se med seboj sploh našle, kajti živijo raztresene po vsej Jugoslaviji. Zaradi medvojne razdelitve okupacijskih con in ozemelj so se znašle v italijanskih političnih zaporih predvsem politične zapornice iz Črne gore, Dalmacije in Slovenije. Cita Boletova, Marija Simčič-Erjavčeva in Savica Hočevarjeva, ki so bile prvo »gibalo« srečanja in pobudnice ter organizatorke ankete (ki je kasneje odlično služila za zbir najrazličnejših podatkov o zapornicah), so skupaj z drugimi menile, da bi bilo prav, da bi glede na jugoslovansko zastopanost žensk v italijanskih političnih zaporih nastal tudi neke vrste skupni spominski zbornik.

S številnimi prostovoljnimi urami in pritegnitvijo študentk (zvečine otrok nekdanjih zapornic), so se prekopale skozi množico anketnih podatkov in ustvarile osnovo za evidenco in prihodnja srečanja, pa tudi začetek kasnejšemu organiziranemu zbiranju spominskih zapisov.

Danes je pri založbi Borec že zbrano gradivo za zbornik, ki bo zajel spomine na življenje v italijanskih ženskih ječah in sodnih zaporih od prvih mesecih leta 1942 do konca 1943. Skoznje je šlo 718 jetnic Jugoslovank in med njimi dobra polovica Slovenk. Italijanski okupator jih je aretiriral ter na vojaških vojnih in posebnih sodiščih obsodil kot skojevke, kandidatke za KP, predvsem pa kot odločne protifašistke in sodelavke osvobodilnega gibanja. V Ljubljani, na Reki, v Šibeniku in Zadru ter na Cetinju in v Kotoru so jim prisojali visoke zaporne kazni – od petih let do dosmrtna ječe.

Vse to, nam je o oblikovanju gradiva na zbornik povedala Zorka Peršičeva, so oblikovale v mozaično knjižno celoto, ki pa skuša ohranjati avtentičnost vsakega posameznega prispevka. Njihova vrednost najbrž ne bo v literarni izpilenosti, zato pa bodo dali podobo časa in dogajanja. V uvodu, ki je kolektivno delo, so skušale politične zapornice sploh označiti bistvo vsebine knjige, potlej pa si spomini slede po »zaporih«: Benetke, Firenze, Fossombrone, Perugia in Trani. Tako bo to še en prispevek k podobi narodnoosvobodilnega boja slovenskega in jugoslovanskih narodov, kajti politične zapornice bi še posebno rade pokazale, kako povezane so bile tudi v hudih zaporniških razmerah s sojetnicami iz Dalmacije in Črne gore.

Delo recenzentov in založnika gre h koncu in obe-tajo nam, da bo knjiga kmalu pripravljena za tisk.

B. Ž. J.

Aktiv ZRVS v SGP Pionir v Novem mestu je zelo delaven

Premagali pomisleke

Jeseni 1982. leta je republiška konferenca ZRVS začela akcijo za ustanovitev aktivov rezervnih vojaških stareših po delovnih organizacijah in višjih ter visokih šolah obeh slovenskih univerz. Vzrok za ustanavljanje aktivov so bili podatki, ki so pokazali, da kljub nenehnemu delovanju rezervnih vojaških stareših na področju SLO in DS ostaja veliko neizpolnjenih dejavnosti in jih krajevne konference ZRVS ne morejo uspešno voditi. Podatki kažejo, da aktivni še niso zaživeli tako, kot so načrtovali. Seveda pa so ob tem tudi izjeme, med katere sodi aktiv ZRVS v Splošnem gradbenem podjetju Pionir iz Novega mesta.

»Na pobudo občinske konference ZRVS in občinskega sindikalnega sveta smo januarja 1983 začeli ustanavljati aktiv,« pravi Jože Ribič, sicer referent za SLO in DS v Pionirju. »Najprej smo evidentirali vse rezervne vojaške starešine in jih vključevali v obrambne priprave in naši delovni organizaciji. Od približno 170 rezervnih starešin, kolikor nas je danes v Pionirju, smo vsi aktivno vključeni v SLO in DS. Delamo v komitejih za SLO in DS, narodni ter civilni zaščiti in drugih.«

»V naši delovni organizaciji na območju občine Novo mesto imamo sedem aktivov ZRVS, saj je ta ustanovljen v vsaki temeljni organizaciji združenega dela,« je dodal Janko Hrovat, pred-

sednik komiteja za SLO in DS. »Aktivi štejejo od pet do petinštirideset članov. Kako pomemben dejavnik smo rezervni starešine, pa pričata podatka. Od vseh predsednikov komitejev za SLO nas je približno polovica rezervnih starešin. Od ljudi, ki so zadolženi za obrambne priprave, pa jih je približno petinšestdeset odstotkov članov naše organizacije.«

Čeprav so imeli tudi v Pionirju precej pomislekov ob ustanavljanju aktivov, se je pokazalo, da so ti odveč. Rezervnim vojaškim starešinam so namreč ponudili delo, za katerega so usposobljeni. Eden od razlogov za uspešno delo je tudi vsestranska pomoč vodstva delovne organizacije. Seveda

Jože Ribič

pa ni vse idealno. Največja težava pri delu aktivov je v terenskem delu večine članov. Kljub temu so rezervni vojaški starešine aktivno vključeni tudi v obrambno in samozaščitno organiziranje gradbišč tako v domovini kot v tujini.

Narava dela v njihovi delovni organizaciji je tudi kriva, da se rezervni vojaški starešine v Pionirju sestajajo bolj poredko v celotni sestavi. Na teh srečanjih pre-

gledajo, kako uresničujejo programske dejavnosti družbenopolitičnih organizacij na področju SLO in DS. Prav tako se dotaknejo in ocenijo dejavnost svojih članov, ki so izvoljeni v vodstva družbenopolitičnih organizacij in komitejev za SLO in DS.

Janko Hrovat

Jože Ribič in Janko Hrovat sta tudi povedala, da njihovi aktivni zelo dobro sodelujejo s krajevnimi konferencami in občinsko organi-

Branko Djukić

zacijo ZRVS. To se kaže predvsem pri pomoči v izvedbi vaje ali usposabljanja za člane narodne in civilne zaščite in člane komitejev za SLO in DS. Rezervni vojaški starešine se še vedno usposablja v krajevnih konferencah ZRVS, v katerih živijo. Aktiv ZRVS v delovni organizaciji je samo oblika koristne uporabe znanja, ki so ga pridobili pri teh usposabljanjih in izobraževanjih. Korist je večstranska. Tako sta se v Pionirju precej izboljšali organiziranost in učinkovitost organov, ki so odgovorni za SLO in DS, rezervni vojaški starešine pa svoje znanje preverjajo in uporabljajo v praksi.

Sekretar občinske konference ZRVS v Novem mestu Branko Djukić pravi, da pri njih niso zadovoljni s potekom ustanavljanja aktivov po delovnih organizacijah. Do zdaj so jih ustanovili v šestih delovnih organizacijah, in sicer v Krki, Novotekstu, Novolešu, Centru usmerjenega izobraževanja Boris Kidrič, Industriji motornih vozil in Pionirju. Možnosti za ustanovitev imajo v Ljubodu, Dolenjskem zdravstvenem centru in še nekaterih drugih. »Glavni problem je, da ljudje ne razumejo, kaj je bistvo aktivov ZRVS v delovni organizaciji. Bojijo se novih stroškov in novih sestankov. Bistvo aktivov pa ni sestankovanje, ampak delo. V Splošnem gradbenem podjetju Pionir je veliko ljudi, ki natančno vedo, kaj je njihova naloga in naloga aktivov ZRVS, zato so tudi tako uspešni pri svojem delu. V drugih kolektivih pa si aktiv predstavljajo kot dodatno breme, ne pa pomoč pri obrambnih pripravah in samozaščitnih ukrepih,« poudarja Branko Djukić.

V Novem mestu bodo nadaljevali z ustanavljanjem aktivov, predvsem pa si bodo prizadevali, da bodo zaživeli tisti, ki so ustanovljeni, niso pa se še izkazali z delom.

Bojan Kuntarić

Sestal se je medobčinski svet ZRVS za Podravje
Nujne so sodobnejše metode dela

Medobčinski svet ZRVS za Podravje je pred dnevi obravnaval osnutek programa idejnopolitičnega in obrambnosamozaščitnega usposabljanja rezervnih vojaških starešin za prihodnje leto in program usposabljanja v naslednjem srednjeročnem obdobju. Predsednik MS ZRVS za Podravje Ivan Gradišek je med drugim poudaril, da bo potrebno usposabljanje rezervnih starešin nameniti posebno skrb in storiti vse, da bi bila predavanja in druge oblike usposabljanja čim bolj obiskane. Zaradi tega bo treba prilagoditi predavanja in jih posodobiti, uporabljati razne sodobne pripomočke ter ustrezne metode za doseg čim boljših rezultatov. Spre-

govoril je tudi o obveščanju znotraj ZRVS in dejal, da rezervni vojaški starešine pričakuje čim več svežih informacij o dosežkih na področju vojaške tehnologije in uporabe sodobne tehnike v tujih armadah in v JLA. Tudi pri preverjanju znanja bo treba uveljaviti nekatere nove oblike, da bi pritegnili čim več rezervnih starešin. V nekaterih občinskih organizacijah že sedaj rešujejo tudi seminarske naloge in skupno tudi taktične naloge.

Predsednik mestne konference ZRVS Maribor Jože Berce je podprl predlagane dokumente in dejal, da bi morali pri načrtovanju pustiti tudi nekaj možnosti, krajevnim organizacijam ZRVS, da bi lahko načrtova-

le lastno dopolnilno usposabljanje in izobraževanje, pri katerem bi upoštevale krajevne razmere.

V podravske občine bodo občinske in krajevne konference letos pripravile vrsto predavanj in drugih akcij, ki so predvidene v programih republiške in zvezne konference ZRVS. Gre za razne teme s področja splošnega vojaškega usposabljanja, idejnopolitičnega izobraževanja, s področja varnosti in družbene samozaščite in z nekaterih drugih področij.

Razpravljali so tudi o organizaciji regijskega tekmovanja v pohodu, na katerem bi sodelovale občinske ekipe iz vseh podravske občine. To tekmovanje bodo organi-

zirali septembra, na njem pa bodo sodelovale osemčlanske ekipe, v katerih bi bila po dva predstavnika ZRVS, ZSMS, CZ in NZ. Tekmovali bodo v metanju ročne bombe, reševanju nalog s področja narodne in civilne zaščite, v streljanju s tromblonom in nekaterih drugih. Vse te naloge bodo reševali med pohodom, ki bo vseboval še vrsto drugih elementov s področja SLO in DS. Mladina bo na tem tekmovanju lahko pokazala svoje znanje v ravnanju s strojnico M 53, ki jo bodo razstavili in sestavili. Na tem tekmovanju bodo pripravili še nekatere druge novosti, ki bodo vsekakor pritegnile širši krog tekmovalcev in gledalcev.

M. K.

Udeležba pri usposabljanju se znova povečuje

»Na lanskim letni konferenci smo si rezervni vojaški starešine zastavili obširen program in operativni načrt dela,« pravi predsednik občinske konference ZRVS Trbovlje Josip Cestnik. »Na letošnji konferenci pa smo ugotovili, da smo zastavljene naloge skoraj v celoti uresnili. Od skupno 136 načrtovanih nalog smo jih uresnili 131 ali 96,33 odstotka. Na papirju so ostale le tiste akcije, ki jih nismo mogli uresničiti sami. To dokazuje, da je bilo naše načrtovanje stvarno.«

Trboveljski rezervni starešine so pomemben dejavnik v družbenopolitičnem življenju občine, lahko pa so upravičeno ponosni tudi na uspehe pri idejnopolitičnem

Josip Cestnik pravi, da imajo rezervni starešine vrsto pomembnih nalog. Ena najpomembnejših je prav gotovo utrjevanje dela krajevnih konferenc ZRVS in njihova nadaljnja osamosvojitev.

in vojaškostrokovnem izobraževanju in usposabljanju. Preverjanje znanja, ki so ga opravili oktobra lani, se je od 423 vabljenih starešin udeležilo 323 ali 76,5 odstotka. Opravljene naloge so pokazale, da jih je 118 starešin opravilo z odliko, 121 prav dobro, 48 dobro, 27 zadostno in samo 9 nezadostno.

Presenetljivo je, da je bila udeležba najmanjša pri preverjanju znanja, saj je pri vseh drugih oblikah usposabljanja ta odstotek višji in znaša skoraj 81 odstotkov.

»Takšno udeležbo pa smo dosegli s široko akcijo. Zanj tri leta smo namreč ugotavljali, da se udeležba pri usposabljanjih zmanjšuje. Pregledali smo udeležbo pri

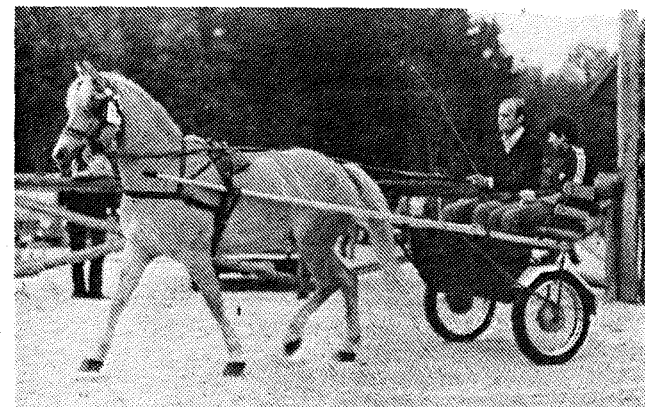
vseh oblikah usposabljanja od leta 1981 do 1984. O tovariših, ki so v tem času samo enkrat manjkali pri usposabljanju, so spregovorili v vodstvih krajevnih konferenc. Tiste, ki pa se vedno izmikajo svojim dolžnostim, bomo predlagali za kazenske ukrepe,« poudarja Josip Cestnik. Spremenili so tudi način vabljenja članov k usposabljanju. Tako mora vsak član podpisati, da je prejel vabilo. Prav tako so začeli pri predavanjih, seminarjih in drugih oblikah usposabljanja bolj uporabljati sodobna avdiovizualna sredstva. Vse to je prav gotovo prispevalo k boljši udeležbi pri izobraževanju in usposabljanju rezervnih vojaških starešin v Trbovljah.

B. K.

Hipodrom bi bil velika spodbuda konjereji

Gornja Savinjska dolina sodi med najlepše predele naše republike. V preteklosti je bila znana po številnih voznikih, ki so s konjskimi vpregami vozili les, potnike in pošto na železniško postajo Šmartno ob Paki na progi Celje-Dravograd.

Danes, ko postaja konjereja vse pomembnejša, tako v turizmu kot na področju splošne ljudske obrambe in družbene samozaščite, se Gornja Savinjska dolina uveljavlja kot eden pomembnih vzrejnih središč za konje vrste haflinger in norik. Konji vrste haflinger so visoki od 145 do 150 centimetrov, lisičje barve z belo grivo in repom. Tega konja, ki je izrazito hribovski konj, primeren za jahanje, vožnjo in tovorjenje, so najprej redili na Tirolskem. Po prvi svetovni vojni se je razširil na vso Avstrijo in tudi Zgornjo Bavarsko v Nemčiji. Domovina norika, ki ga imenujejo tudi pinzgavrski konj, pa je Solnograška in Štajerska.

Na vseh dosedanjih športnih prireditvah so se haflingerji izkazali kot izjemno ubogljivi konji. Enako dobro se znajdejo z jezdecem ali pa zapreženi. (Foto: B. K.)

Velika spodbuda za rejce teh vrt konj bi bil hipodrom, na katerem bi lahko merili moči. Najprimernejša lokacija je prav gotovo Mozirje, kjer bi morali zgraditi hipodrom s kasaško stezo, in stezo za galopiranje in turnirskim prostorom. Na stezi za galopiranje bi prirejali dirke haflingerjev, prav tako pa bi z njimi lahko preskakovali ovire. Z noriki bi lahko tekmovali v spretnostnih vožnjah, saj za jezo ni najbolj primeren. Uporabili bi jih lahko samo pri »ziljskem štehanju« in pri igri s trakom, ko trije jezdecji skušajo vzeti trak četrtemu.

Jože Mejac

Beltinski starešine bodo razvili prapor

V počastitev štiridesetletnice osvoboditve pripravlja krajevna konferenca ZRVS Beltinci slovesno razvije prapora svoje organizacije. Ta organizacija vključuje rezervne starešine iz osmih krajevnih skupnosti in je najštevilnejša organizacija v občini Murska Sobota. Njeni člani dosegajo iz leta v leto boljše uspehe pri podružbljanju splošne ljudske obrambe in družbene samozaščite. Ni torej naključje, da bo KK ZRVS Beltinci prva v Pomurju razvila svoj prapor.

Prireditve bo v soboto, 27. aprila, ob polenajstih zjutraj pri novem vrtcu v Beltincih, ki ga bodo prav tako izročili namenu. Slavnostni govornik bo predsednik skupščine občine Murska Sobota Marjan Horvat, prapor KK ZRVS Beltinci pa bo izročil v imenu pokrovitelja predsednik občinske konference ZRVS Murska Sobota Edi Mihalič.

Filip Matko

Nasledniki partizanskih inženircev prispevajo k hitrejšemu razvoju

Delo na terenu ima dvojni pomen

Čeprav je v JLA program vojaškostrokovnega usposabljanja in idejnopolitičnega izobraževanja zelo strnjen, ostaja vojakom še vedno nekaj časa, ki ga namenja sodelovanju s prebivalci krajevnih skupnosti, v katerih so njihove vojašnice. Vsak, ki je služil vojaški rok, ve, da je dan v uniformi razdeljen na dva dela. Dopoldan poteka redno organizirano delo, ko se vojaki urijo v svojih specializacijah. Popoldansko delo je sicer tudi načrtovano, namenjeno pa je predvsem ponavljanju gradiva, ki so ga vojaki obdelali v dopoldanskem delu.

Trije popoldnevi so namenjeni utrjevanju in ponavljanju znanja, ki so ga pridobili pri vojaškostrokovnem usposabljanju in idejnopolit-

jenja gradili lesen most, popravljali cesto in odstranjevali zemeljski plaz, ki je zasužnjeval krajeno cesto.

Na gradbišču mostu ob Voglajni v Tožilski vasi smo srečali predstavnika vaške skupnosti Vrbno Franca Kodriča. »Stari most se je podrl zaradi dotrajanosti. S tem pa se je petnajstim gospodinstvom precej podaljšala pot do njiv in gozda. Nekaj denarja smo zbrali s samoprireditvijo, nekaj so ga dali uporabniki. Kljub temu pa smo ga zbrali le približno polovico, 1,5 milijona dinarjev. Nobenih možnosti nismo imeli, da bi zgradili nov most. Nato so nam priskočili na pomoč pripadniki naše armade. Morali smo jim priskrbeti material za gradnjo, inženirci pa so dali stroje in vojaške. Gradnja teče po načrtu in most bo narejen v petih dneh. Z akcijo smo zadovoljni vsi. Vaščani bomo dobili za sedemsto tisoč dinarjev nov most, inženirci pa so zastoj dobili gradbeni material in tako opravili del

niki naše armade. Do zdaj smo skupaj uresničili vrsto uspešnih akcij, od prostovoljnega dela, obujanja spominov na NOB, športa in kulture pa do obrambnega usposabljanja mladih. Čeprav najraje skupaj organiziramo delovne akcije, je pri tem največ težav, saj imajo vojaki strog načrt dela, in se mu moramo prilagajati. Kljub temu smo skupaj pomagali napeljati vodovod v krajevni skupnosti Dramlje. Letos bi želeli skupaj z inženirci urediti kanalizacijo v Sentiidu pri Planini in brigadirsko naselje Jože Perčič. Čeprav se o tem šele dogovljamo, pravi Janez Kukovič, »upam, da bomo to lahko skupaj uresničili«.

JLA gradi za ljudi

Obiskali smo tudi predsednika izvršnega sveta skupščine občine Sentiur pri Celju Sergeja Sešerko, ki je tako ocenil delo pripadnikov JLA v njihovi družbenopolitični skupnosti: »Sodelovanje med pripadniki JLA in krajanom naše občine je tradicionalno dobro. Tesne stike z njimi smo postavili med rednimi vajami, ki potekajo na območju naše občine, še bolj pa smo jih utrdili med delovnimi akcijami pripadnikov JLA pri nas. Inženirci so v občini zgradili veliko mostov. To je zelo pomembno za naše nerazvite krajeve skupnosti, saj nam primanjkuje medsebojnih cestnih povezav. V zadnjih letih so pripadniki JLA skupno z brigadirji zvezne mladinske delovne akcije Kozjansko zgradili veliko objektov na nerazvitem Kozjanskem. Največji objekt je prav gotovo vodovod Kapsel-Dobje, kjer so inženirci opravili dve delovni akciji na najtežjih delih trase.

Naša občina je manj razvita. Od enajstih krajevnih skupnosti jih ima pet slabo urejeno infrastrukturo. Imajo težave pri preskrbi z vodo, s kanalizacijo, imajo slabe ceste in slabe električne in telefonske napeljave in povezave. Tem krajevnim skupnostim namenimo nekaj več pozornosti, tako da tudi pripadniki JLA opravljajo delo v teh krajevnih

Janez Kukovič

svojega načrtovanega urjenja. Veliko so nam pomagale pri gradnji tudi krajevna skupnost Store, celjska občina in tamkajšnja železarna.

Vsi prebivalci naše vaške skupnosti smo zelo veseli, da so med nami pripadniki naše armade. Ljudje so sprejeli vojake na svoje domove, kjer spijo in jim tudi pripravljajo hrano. Tako se pravzaprav krepi bratstvo in enotnost, z neposrednimi stiki in nave-

Inženirci so najprej z vrvmi potegnili steber iz kostanjevega lesa na kraj, kjer bo stal....

zavo prijateljstev,« je poudaril Franc Kodrič.

Inženirce je obiskal tudi sekretar občinske konference ZSMS Sentiur pri Celju Janez Kukovič. »Naša organizacija si prizadeva za čim boljše sodelovanje s pripad-

skupnostih. Pomoč pripadnikov JLA, brigadirjev in širše družbe je nujno potrebna. Zavedamo se, da v teh težkih gospodarskih razmerah ne bi mogli sami veliko storiti, zato je takšna pomoč nujna. Hkrati je ta pomoč tu-

Sergej Sešerko

di neke vrste zahvala vsem našim krajanom, ki so se na katerikoli način bojevali za našo svobodo. Da pa smo veliko dali, pričajo številne žrtve. Zato je prav, da se jih ob štirideseti obletnici zmage

vprašali o namenu dela na terenu.

»Namen vseh naših bivanj na terenu je preverjanje, kako so vojaki in starešine pripravljani, da v vseh vremenskih razmerah opravljajo naloge, za katere se usposablja ali pa so zanje že usposobljeni. Naša neposredna naloga v občini Sentiur pri Celju je pomoč pri reševanju nekaterih problemov, s katerimi se srečujejo krajevne skupnosti. Delo v občini Sentiur in vsa naša dela na terenu imajo večstranski pomen. Naša enota med urjenjem pomaga reševati probleme, ki ovirajo hitrejši razvoj.

Samo lani smo s svojim delom prihranili naši družbi približno 6,5 milijarde starih dinarjev. V občini Šmarje pri Jelšah smo zgradili 12 kilometrov cest, pomagali smo pri graditvi vodovoda v Dobju pri Planini, izkopali smo štiri kilometre kanalov za telefonski kabel v Kočevju, za potrebe enot JLA smo uredi-

celjskem območju, saj meni, da je teren prezahteven za delo. V Trbovljah bomo gradili 14 kilometrov cest, posodobili bomo cesto Mirna peč-Bršljin, gradili helikoptersko pristajališče v Ljubljani in napeljevali več vodovodnih in telefonskih omrežij.

Seveda je vsako delo na terenu vznemirljivo z dveh strani. Veseli smo, ko uspešno opravimo neko nalogo, hkrati pa navežemo toliko novih prijateljev in znanstev. Vsaka naša naloga na terenu ima tudi svoj politični pomen.

Prispevek k stabilizaciji

Lani so pripadniki enot Ljubljanskega armadnega območja popravili in posodobili 37,5 kilometra in na novo zgradili 12 kilometrov cest. Zgradili so 6 lesenih mostov, skupaj dolgih 46 metrov. Za potrebe prebivalstva in JLA so uredili deset vodnih zajetij. Zgradili ali pa pomagali so pri gradnji več kot 50 kilometrov vodovodnega omrežja, pomagali so pri spravilu pridelkov in pogozdovanih goščav. Sodelovali so pri gradnji spomenikov NOB in spominskih par- kov v Mačkovicu pri Postoji-

Na krajevni cesti Hrastje - Loka so vojaki razširjali ovinek. Odstranili so morali 1500 kubičnih metrov zemlje in laporja. Pri delu so inženirci uporabljali stroje, ki so vsi izdelani v domačih tovarnah.

spomnim tudi na tak način. Pripadniki JLA s svojim delom prispevajo svoj delež k nadaljnjemu razvoju in boljšemu jutri prebivalcev Kozjanskega.

Most v Tožilski vasi bo trajna pridobitev za vso našo občino. Inženirce sem obiskal vsak dan in priznati moram, da sem jih občudoval, s kakšnim zanosom so delali, je poudaril Sergej Sešerko.

li več objektov, zgradili več mostov in brvi in še bi lahko našteval.

Naš prispevek k hitrejšemu razvoju je tudi število upravljalcev težkih gradbenih strojev. Lani smo jih usposobili štirideset. Po podatkih, ki pa so nepopolni, se petdeset odstotkov vojakov iz naše enote po končanem vojaškem roku zaposli v poklicu, ki so ga pridobili

ni, v Tolminu, zgradili so 2,3 kilometra Poti spominov in tovarstva v Ljubljani, zgradili most v spominskem parku Maršal Tito v Šmarju pri Jelšah. Sodelovali so pri vzdrževalnih delih na nekaterih športnih letališčih. Položili so 104,7 kilometra telefonskega kabla in pomagali pri elektrifikaciji nekaterih krajev.

Samo lani se je v Ljubljanskem armadnem območju usposobilo za razne poklice 3405 vojakov. V enotah za zvezo so izurili 1390 vezistov različnih smeri, po katerih je veliko povpraševanje v PTT podjetjih. Za kuharje se je izučilo 882 vojakov, za peke pa 258 mladih ljudi, 17 je krojačev, 64 brivcev, 297 je pridobilo poklic voznika, pet poklic prometnika, 319 poklic mehanika, 16 poklic puškarja, 17 poklic gradbinca in 150 vojakov je pridobilo kvalifikacijo za upravljalca gradbene mehanizacije.

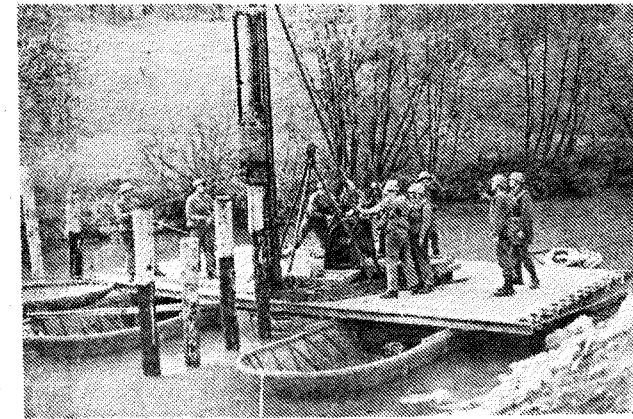
Vse to ter uspehi pri bojni pripravljenosti kažejo, da je pripadnikom JLA uspelo z doslednim stabilizacijskim vedenjem, nenehnim varčevanjem, racionalizacijo in opiranjem na svoje moči poiskati tiste notranje rezerve, ki omogočajo ne le nenehno posodabljanje, ampak tudi učinkovito pomoč prebivalcem povsod tam, kjer je bilo to potrebno.

Bojan Kuntarič

Vojaki so dobrodošel gost

Pred dnevi smo obiskali vojake iz enote, ki ji poveljuje Radojle Pavlovič in nadaljuje tradicije prve inženirske brigade 7. korpusa NOV in PO Slovenije. Ker so inženirci, lahko pomagajo pri reševanju mnogih problemov tudi med rednim usposabljanjem in urjenjem. V miru delajo prav tisto, kar bi morali delati v vojni, to je graditi mostove in drugače omogočati našim oboroženim silam nemoteno premikanje na bojišču ali pa v zaledju. Inženirci so tudi edina zvrst naših oboroženih sil, ki lahko v miru pokažejo vse svoje znanje in tako prispevajo k hitrejšemu razvoju manj razvitih krajev.

Seveda smo jih obiskali pri delu. V občini Sentiur pri Celju so v okviru rednega ur-

...nato pa so ga s pnevmatičnim kladivom zabili v dno struge Voglajne.

Urjenje in preverjanje usposobljenosti

Starešino Radovana Tkaleca, ki je vodil dela pri gradnji mostu čez Voglajno in razširitvi ceste Hrastje-Loka smo

med služenjem v JLA.

»Tudi letos že imamo sestavljen program dela na terenu«, pravi Radovan Tkalec. »Tako bomo gradili cesto Sentiur-Planina, ki je ni hotela graditi nobena gradbena organizacija na širšem

Med delavkami v MTT

Budnica posebej zanje

Ne bo prvič, da bo Darinka Kosi, 48-letna predelavka v tkalnici Mariborske tekstilne tovarne, dočakala praznično prvomajsko jutro med tovarniškimi stroji. »Se mi je že zgodilo,« se smeje, ko se umakneva pred ropotom in prahom na klepet v mirno pisarno, »da sem na praznično jutro odhajala s sodelavkami iz nočne izmene domov, pa nas je na cesti ustavil avtobus, poln godcev. Izstopili so in zaigrali budnico. Posebej za nas.«

»Zame pa bodo prazniki tokrat res prazniki. Devet dni bomo doma. Bil je sicer predlog, naj bi 29. in 30. aprila delali nadure, vendar ženske v predilnici niso bile za to. Se bomo vsaj enkrat pošteno naspale,« pravi 25-letna Ida Šilec, predica v isti tovarni. Za mizo se nam pridruži še Danica Milovanović, administratorica v skladišču. Naše sogovornice v tem pogovoru so torej same ženske. Nič čudnega, ženske so namreč stebri tekstilne industrije – tudi v mariborski MTT.

V kuverti se ne pozna

Družno sklenemo, da bo tokrat tek pogovor brez velikih, lepo zvenceh besed, kakršnih smo sicer vajeni ob podobnih priložnostih. Za ropotajočimi stroji, v prahu, ki se lepi na lase, obleko in kožo, zanje tudi ni ne pravega časa ne prave osnove. Čeprav je danes delo vendarle

lažje in bolj čisto, kot je bilo, pravi Darinka, ki je 1. aprila praznovala natanko 30 let dela v MTT. »Vse faze sem prehodila v teh letih, najprej sem delala v navijalnici, potem v tkalnici in čistilnici blaga, nato sem bila 14 let vezalka. Pred 12 leti sem prišla za predelavko v tkalnico, ravno takrat so pripeljali vanjo tudi nove stroje. Kako smo jih bili veseli! Zdaj je v tkalnici vse novo, in tako je tudi neprimerno lažje delati. Je pa res, da nas je bilo včasih več in delo težje, pa smo bili bolj složni, danes so odnosi drugačni.«

»Prehitro teče vse skupaj, povsod vlada, nervoza, ni prave strpnosti,« se strinja Ida. »Delo pa je še zmeraj težko. Pri nas v predilnici se nenehno kadi, vsa bela od preje odhajam domov. Tudi stroji še niso vsi novi, za svileni nit so na primer še zmeraj isti, takšni z naravnost častiljivo starostjo, vsak dan

jih je treba čistiti.

Vsaka predica skrbi za tri stroje in pol, nekatere celo po štiri. Skrbeti zanje res ni šala. Ves čas moraš biti na nogah, vsaka minuta, ki si jo vzameš zase, se pozna. Še če ti nič ne manjka, je težko, za nosečnice pa sploh. Stroji so široki in visoki, ves čas se moraš dvigovati in takšen položaj ni ravno udoben, mimogrede ti lahko spodrsne in padeš.«

Vsaj toliko se je spremenilo, da za nosečnice ni več nočnega dela, od četrtega meseca naprej delajo samo v dveh izmenah, dodaja Darinka. Ko je bila sama noseča, je morala tudi ponoči delati, da o poročniškem dopustu ne govori. Trije meseci ali osem je vendarle razlika.

Nočno delo je kajpada breme, ki ga je najtežje vzeti v zakup. Še zlasti, če te čaka doma malček, ki ne more razumeti, zakaj bi mamica rada podnevi spala, pravi Ida. Tolikokrat je že bilo slišati, da bodo nočno izmeno za ženske opustili, pa nič; skrajni čas je, da bi se premaknili naprej od besed.

Toda pri plači bi se pa potem poznalo, povrtam.

Skorajda nič, planeta obe hkrati. Dodatek, ki ga dobiš

za nočno delo, je majhen pre-majhen. Nosečnice, ki delajo samo v dveh izmenah, ne do-bijo v plačilni kuverti nič bistveno manj kot me, pravi Ida. Družinsko življenje pa tako hudo trpi, kolikokrat je treba v službo tudi v soboto zvečer. Tisti denar, ki ga dobiš, tega ne more odtehtati. In ko odideš v pokoj, doda Darinka, se ti ta dodatek pri pokojnini prav nič ne pozna. Sicer pa je znano, da imajo tekstilne delavke najnižje pokojnine, sleherna od sodelavk, ki so odšle v pokoj, je do zdaj še tako ugotavljala. Ko je bila lani upokojena Idi-na sodelavka iz predilnice s 35 leti izmenskega dela za sabo – je dobila 12 tisočakov pokojnine. Človek bi se kar razjokal.

Prej v pokoj

In koliko se jim 15. v mesecu nabere v plačilni kuverti? Darinki 32 tisočakov z vsemi dodatki vred. Darinka dela v štirih izmenah, dva dneva dopoldne, dva popoldne, dva ponoči, dva je nato doma. Ida dobi za delo v treh izmenah po 27, 28 tisočakov na mesec, administratorica Danica pa 26 tisoč. Saj imata Darinka in Ida v marsičem prav, ko pravita, da je v pi-sarnah preveč ljudi pa pre-malo dela, se oglasi, toda ona je v pisarni sama, zato mora pošteno poprijeti za delo. Posploševati pač ne kaže.

»Saj ni nič čudnega, če ženske, ko pogledajo na iz-

plačilni list, postanejo slabe volje in izgubijo vso voljo do dela. Se za to žepnino sploh splača delati, se sprašujejo,« pravi Ida. »Po pisarnah se kuha kavica, pri nas moraš vsako minuto, ki si jo odtrgaš za cigareto, nadomestiti. Norma je norma. Naj pridejo k nam tisti, ki so izračunali, da delajo dalavci v povprečju štiri ure na dan, vse drugo je izgubljen čas. Bodo videli, kako je v resnici.«

Saj, za marsikoga to o izgubljenem času drži, se strinja Darinka, a za delavce v proizvodnji že ne. Potem pa je tako, da dobi najmanj tisti, ki proizvajajo. Tudi Danica ji prikima.

Če seštejemo vse skupaj, se pravzaprav ni čuditi, da le malo delavk iz tekstilne proizvodnje odide v normalen pokoj. »Skorajda vse odhajajo prej,« pravi Darinka. »In nobene ne poznam, ki bi rekla: jaz pa bi še rada ostala v tovarni.«

Ida pa si ne more kaj, da ne bi dodala: »V pisarnah je drugače, tam se jokajo, ko je treba oditi.«

Njena pripomba kajpada spodbudi moje vprašanje, zakaj toliko jeznih besed in očitkov na račun režijskih delavcev. Izkaže se, da gre za malenkosti, na videz nepomembne, ki pa motijo in tudi bolijo. Za kavico, ki se kuha po pisarnah, kolikor hočete in kadar hočete, če pa si jo skuha delavka v proizvodnji,

jo mojster takoj pokara, pravi Ida. Še tistih pet minut za cigareto marsikdo rad poočita, čeprav je samo po sebi jasno, da več kot za pet, deset minut od stroja tako ne moreš. Ponekod, v tkalnici na primer, se stroji ne ustavi-jo niti med malico – ko gre delavka malicat, jo za strojem zamenja druga.

»Nekakšen red seveda mora biti,« ji seže v besedo Darinka. »Razumljivo je, da vsakih pet minut ne moreš na cigareto. Že res, da te stroji sami priganjajo, a če ne bi bilo discipline... Sicer pa imajo ponekod, v mariborski Svili na primer, tudi to s ka-jenjem krasno urejeno: sredi tkalnice je ograjen, zasteklen prostor, namenjen kadilcem, tja hodijo kadit delavci in mojstri. Tako se vidi, koliko časa si kdo vzame za cigareto, skozi steklo pa lahko delavci medtem tudi nadzoru-jejo svoje stroje.«

»Komur delo ne diši, se mu pač izmika, kjer je mogoče,« dodaja Danica. »Zato tu-di vidiš po hodnikih postavi-vati vedno iste. Še bolj pa me jezijo takšni primeri: pri nas imamo žensko, ki se povsod prijavlja kot mati samohranilka, plačuje manj v otroškem vrtcu, poceni letuje na morju, živi pa z moškim, ki zasluži 70 tisočakov na me-sec. Je to pošteno do drugih?«

Darka Zvonar

Še so neizrabljene možnosti v Luki Koper

S polnimi jadri

Luka Koper ni le naše okno v svet. Je tudi neke vrste naš simbol: simbol nenehne rasti in ustvarjalnih prizadevanj. Kdor jo obišče po večmesečnem presledku, je vselej veselo presenečen, kajti v pristanišču je vedno kaj novega. Luka je rezultat dela mladih, zavzetih strokovnjakov, ki živijo s tem našim odprtim oknom.

Velike sesalne cevi pobi-rajajo tovor iz ladijskih trebu-hov, ga spuščajo v zaprte te-koče trakove, po katerih po-tuje do vagonov ali v skladišča. Ves postopek vodijo s pomočjo računalniške po-staje. Pretovor poteka hitro in brez zastojev. Tako je po-doba sodobnih pristanišč.

V najmlajšem severnoja-dranskem pristanišču v Ko-pru računalniško vodijo raz-kladanje od lani, ko so odpr-li velik terminal za razsute tovore in z novo tehnologijo opremili še terminal za sip-ke tovore. Novo tehnologijo je postavila mariborska Me-talna. Ta se je prva in prav v sodelovanju s koprskimi pri-staniščem spopadla z izdelavo pristaniške opreme, ki jo sicer uvažamo. Tu pa tam se pri novih napravah zatika, vendar upajmo, da bodo probleme rešili. To ni po-membno le za nemoteno de-lo v pristanišču, ampak tudi za Metalno. S tem si bo od-prla pot k drugim našim pri-staniščem in morda tudi k tujim.

Lani so v koprskem pri-stanišču pretovorili 2 in pol milijona ton blaga, letos ga bo milijon več. Ta močan vzpon bo omogočil prav ter-minal za razsute tovore, saj lahko sprejme 1 milijon in pol tovara na leto. Hiter raz-voj slovenskega pristanišča se tako nadaljuje.

Med severnojadranskimi pristanišči ima Koper naj-manj izkušenj, saj imajo Trst, Reka in Benetke že več kot stoletno tradicijo. Danes jih Koper v marsičem prehi-teva. Njegova prednost je morda prav ta, da se je začel razvijati pozneje in da ima dovolj prostora za širitev. Tako v Trstu kot na Reki se takoj za pristaniškimi zidovi že začena mesto.

Za uveljavitev koprskega pristanišča je bilo potrebno veliko dela in prepričevanj. Pomorska usmeritev se je počasi uveljavljala in še danes smo Slovenci zagotovo premalo zazrti v morje in ugodnosti, ki nam jih ponu-ja. Spomnimo se samo, da je Luka Koper edina med ju-goslovanskimi pristanišči, morala speljati železno cesto do celine sama. Železniško progo od Kopra do Prešni-ce, brez katere pristanišče ne bi imelo nikakršnih raz-vojnih možnosti, je šele po dograditvi prevzelo železniško gospodarstvo.

V Luki tudi ni bilo nikoli dovolj denarja za sprotno posodabljanje in širitve. Na-mesto z nakladalnimi stroji so si morali pomagati z ro-kami. Tak ekstenzivni raz-voj pa jih je pripeljal v teža-ve, ki so dosegle vrhunec 1977. leta. Krmilo je v kolektivu takrat vzel v roke diplo-mirani ekonomist Bruno

Korelič. Po dveletnem opravljanju funkcije pred-sednika občinske skupščine Koper se je lani vrnil v ko-lektiv kot podpredsednik poslovnega odbora. Spo-minja se, da so imeli v Luki na voljo samo en izhod, in sicer temeljit preobrat: »S sanacijskim načrtom smo se obrnili od ekstenzivnega k intenzivnemu razvoju. To je zahtevalo preusmeritev k specializaciji in novi tehnolo-giji. Razvil se je prevoz blaga v zabojnikih. Ta je silil pristanišča, ladjarje in dru-ge, da se prilagodijo. Še danes se slovenski prometni sistem ni povsem usposobil za tovrstni transport. Za Lu-ko lahko rečemo, da je svoje naredila. Leta 1979 smo zgradili prvi del, tri leta kas-neje pa zaokrožili gradnjo kontejnerskega in ro-ro ter-minala. Ta po obsegu v sve-tovnem in evropskem meri-lu ni velik, po opremljenosti pa sodi med najsodobnejše.

Hkrati z zabojniki je v pri-stanišče prihajala nova pre-tovorna tehnologija. To je omogočilo povečanje pro-meta in zmanjševanje števi-la zaposlenih. Tako ima Lu-ka danes 300 manj zaposle-nih, kot jih je imela 1977. le-ta. Lani je Luka imela še en razvojni skok. Končali so pr-vi del terminala za razsute tovore, ki je ključna naložba v tem srednjeročnem ob-dobju. Velika vlaganja so zmogli s sredstvi, ki jih slo-vensko gospodarstvo zdru-žuje v okviru interesne skupnosti za pristaniški in železniški promet. K sofi-nanciranju so pritegnili tudi poslovne partnerje, veliko pa je bilo posojil izvajalcev. Terminal, ki zdaj dela še po-

skusno, omogoča sodoben način pretovora in poveča-nje prometa. To pelje seveda k večjemu dohodku ne le pristanišča, ampak tudi dru-ge predvsem železnice. Žal ta razvoju v pristanišču včasih ne more slediti. Pomanj-kanje vagonov za tovor je občasno resen problem. Lu-ka namerava zato v novem srednjeročnem obdobju že-

odpelje iz pristanišča na dan povprečno po devet vlakov z 850 tonami tovara, za nor-malno delo bi bilo potrebnih 12 vlakov. Luka seveda pod-pira načrte železnice za nje-no posodobitev in usposobi-tve in je pri tem pripravljena tudi sodelovati. Za železnico bo zelo pomemben tudi ve-lik silos za živinsko krmo za potrebe jugoslovanskih in

Značilnost usmeritve ko-prskega pristanišča je namreč že vsa leta tranzit. Tranzitni tovor, ki ga je ne-kako polovico, predvsem za Madžarsko, Avstrijo in Češkoslovaško, pa prinaša de-vizni zaslužek. Prav zato na-ložbe v pristanišču sodijo med izvozne. Tudi to je pri-spevalo k hitremu razvoju pristanišča v zadnjih letih.

Razvoj pa bi bil lahko še hitrejši, če bi se tudi v Ko-pru ne srečevali z različnimi težavami. V prihodnosti se posebej bojijo prometne izo-lacije. Na železniški progi je še precej rezerv, saj še ni v celoti izrabljena, huje je s cestami. Posebej črnkalski klanci so velika ovira. Vsaj razširitev teh bi pomenila olajšanje. Več zanimivih in dohodkovno donosnih tovo-rov pa si želijo tudi v Luki Koper, kot še ponekod pri-nas, pritegniti z drugačno ureditvijo položaja prostih carinskih con. Te bi morale omogočati, da bi tuji part-nerji, ki izvažajo in uvažajo skozi pristanišče, blago lah-ko tudi obdelovali, in to s svojimi stroji. Za tak zača-sen uvoz bi jih bilo treba oprostiti uvoznih dajatev. O novi ureditvi prostih con pri-nas še kar razpravljamo, če-prav je jasno, da bi lahko prinesle veliko prepotrebnih deviz. Na sidrišču pred Ko-prom je tudi te dni kot obi-čajno približno 10 ladij. Od-kar je pristanišče sodobnej-še, je čakalna doba kratka, kar pomeni tudi manj stroškov za plačilo ladijskih stojnin.

V letu 1958, ko je sloven-sko pristanišče začelo delati, je pristalo nekaj čezoceank. Lani jih je v Koprski zaliv zaplulo več kot 1300. Dovolj zgovorna številka, ki potrju-je, da je to pristanišče zaplu-lo s polnimi jadri.

Srečko Kavčič

Foto: Zoran Vlajič

ležnici pomagati, da se bo bolj usposobila za prevoze.

Ze v kratkem bodo najbrž začeli v Kopru graditi tudi velik silos za žitarice, za potrebe naših izvoznikov. Silos bo največja naložba v naslednjih nekaj letih, denar zanj pa bodo dobili z zdru-ževanjem sredstev. Danes

madžarskih izvoznikov. Vanj bodo lahko vskladščili 60.000 ton krme. Silos bo pomagal, da železniški vago-ni ne bodo potovali polni samo iz pristanišča, ampak tu-di v nasprotni smeri. Hkrati naj bi ti prevozi prinesli ta-ko Luki kot železnici v pri-hodnje še več deviz.

V Titovem Velenju

Mladi so potisnjeni v prilagodljivost

Delo samo je izraz delavskega praznika

Severno od celjske kotline leži še druga, manjša ugreznina ob Paki, levem pritoku Savinje. Po starem gradu Šaleku je dobila ime Šaleška dolina, čeprav bi ji za sedanjí čas bolj pristajalo ime Velenjska kotlina, saj se je v njej uveljavilo novo moderno mesto Titovo Velenje. Pravzaprav je za nekoga, ki se prvič pelje skozi sotesko ali že dolgo ni bil v teh krajih, pravo doživetje opazovati, kako se iz soteske nenadoma odpre svetla ravnica in se za zavojem Pake najprej pokaže Šoštanj, kako so potoki, usmerjeni proti dolnjemu delu doline, razrezali višji ilovnati svet v rahlo zaobljene hrbte, ki se zložno višajo proti Smrekovcu, Uršlji gori in Kozjaku, in kako se je na vzhodnem koncu ravnice, le kakih šest kilometrov od Šoštanja, vgnezdilo Titovo Velenje. Kdor je to mesto rudarjev poznal pred vojno, bo presenečen obstal pred njegovo novo preobleko. Le kdo bi si takrat mislil, da bo kdaj tako lepo? Z gradnjo so začeli leta 1951. Najprej so zgradili naselje enodružinskih hiš med zelenimi trati. V novem delu pa se belijo veliki moderni bloki in stolpnice.

Rudnik je že od nekdaj pomenil Velenjčanom kruh in zaloge lignita v tleh bodo še za dolgo zadostovale. Nihče ne zanika, da mu še vedno pripada prvo mesto v zagotovitvi prihodnosti svojemu okolju in njegovim ljudem. Ob njem pa raste in se krepi še drug način, drugačno delo, ki oblikuje vsakdan in življenje delavcem. Na primer v tovarni gospodinj-ske opreme Gorenje, ki se je v Titovem Velenju dobro zasedla, obenem pa razpredla svoje niti ne samo po slovenskem, temveč po jugoslovanskem prostoru, z dvaindvajsetimi organizacijskimi enotami, to je delovnimi organizacijami in delovnimi skupnostmi.

Po vsem tem ni naključje,

Janez Pušnik

da smo na prvomajski pogovor zalezi prav v Šaleško dolino, da smo se ustavili prav v Titovem Velenju. Tudi to ni naključje, da smo se v Gorenju hoteli pogovarjati z mladimi ljudmi, mladimi delavci. V velenjskem delu Gorenja je namreč od približno devet tisoč vseh delavcev kar tretjina mladih, v nekaterih temeljnih organizacijah pa tudi polovica, predvsem v neposredni proizvodnji ob tekočem traku.

Sproščen pogovor je pokazal uspehe in težave, organiziranost mladine, njeno vključevanje v vsakdanji življenjski utrip Gorenja, pokazal je, da mladi ljudje ne ločujejo sindikalnih, partijskih, mladinskih in drugih problemov, pač pa vsem pravijo »naši«. In skušajo jih skupaj reševati; vsak dan, sodobno, da bi tako dali svoj mladinski prispevek.

Kako in koliko pa jim je omogočeno, da nastopijo s svojim mladostnim žarom?

Ni vedno in povsod enako. Precej je odvisno od razumevanja predstojnikov, po drugi strani pa od spodbude, ki jo dajo mladi. Generacijska razlika nikakor ni taka, da ne bi mogli najti skupnega jezika. Nove oblike družbenopolitičnega dela ponujajo možnosti, da so mladi enakopravni dejavniki na različnih področjih. Z zasedanjem delegatskih mest v različnih družbenopolitičnih organizacijah Gorenja lahko zgrabijo in obdelajo problem po drugi in ne »le po mladinski liniji«. Morda tisti »le« zveni kar malo zaničljivo, pa je lahko tudi upravičen, saj se mladinci kot organizacija dostikrat čutijo odrinjene na rob. Tako na primer za sindikalni ali partijski sestanek ni pomislekov, če poteka med delovnim časom, za sestanek mladinske organizacije pa naj bi veljalo, da so sestanki le zunaj delovnega časa. Od mladincev zahtevajo, da so povsod aktivni, po drugi stran pa jim očitajo, da delajo po svoje. Hočejo, da mladinska organizacija da svoje mnenje, če na primer koga sprejemajo na delovno mesto, vendar pa gre do tudi mimo tega in naredijo po svoje, če mladinci mnenja ne napišejo, ker pač nekoga ne poznajo, kakor se je pred kratkim zgodilo. Takšne stvari jemljejo voljo, nikakor pa ne smejo imeti tolikšne moči, da bi mladega človeka pritisnile k tlom. Saj je še veliko načinov, s katerimi se lahko s svojim delom in pridnostjo dokažejo in opravičijo zaupanje. Kjer mladinska organizacija zna in nastopi enotno, tam tudi zanje in uspe. Tako je bilo na primer v delovnih enotah Glina, Muta, Elrad, kjer je vse popustilo, mla-

Vanda Macerl

dinci pa so izbrali krizno situacijo in vzeli vajeti v svoje roke.

Seveda, najprej je treba razčistiti znotraj osnovnih organizacij mladine: kdo kaj dela in kdo le govori. Glede organiziranosti naj bi veljalo, da je osnovnih organizacij ZSMS v Gorenju toliko, kolikor je tozdov, sicer pa je organiziranost različna; bodisi v obliki koordinacijskih svetov, osnovnih organizacij, aktivov, pač tako, da je čim lažje delati. Cilj je, da bi bili vsi z vsem seznanjeni, da bi vsi lahko sodelovali. Prav zato so vsebino dela s koordinacijskih svetov prenesli v osnovne organizacije ZSMS, kjer se vsi problemi, ki zadevajo Gorenje, kopičijo in imajo mladi neposreden stik z njimi. Tudi ta prehod ni lahak. Nekatere osnovne organizacije v zadnjem času dobro delajo, so pa tudi druge, ki le čakajo spodbude od zunaj. Glavno

Gorenje gospodinjjski aparati: v tozdu Mali gospodinjjski aparati v Nazarjih je potrebno nekoliko spretnih utečenih gibov

je, da so mladi presegli okvir očiščevalnih akcij in oglasnih desk, da so se aktivirali v kadroviski politiki in proizvodnji, da jim ni vseeno, kaj bo z Gorenjem čez pet ali šest let. Vedo, da sem vgrajujejo svoje mlade moči in vprašanje: »Kam pa boš šel v tej dolini?« ni tako redko.

Mnogi so se Titovemu Velenju zapisali že kot štipendisti Gorenja. Vsako leto razpisuje Gorenje štipendije; toliko, da niso vse uporabljene. Približno štiristo je rednih štipendistov. Razpis velja tudi zunaj občinskih meja, za vse mlade, ki so se pripravljene izobraževati v tehničnih smereh, v ekonomski smeri, v elektroniki. Vse štipendiste zaposlijo, kajti Gorenje potrebuje mlade strokovnjake, v katerih delu se štipendijske naložbe obrestujejo. Klub štipendistov Gorenja je bil ustanovljen prav z namenom, da se ti mladi strokovnjaki že med študijem med seboj spoznajo, da spoznavajo delovno organizacijo, ki jih pričakuje, in da v njej opravljajo tudi svojo obvezno študijsko prakso.

Pa tudi tu ni vedno vse tekoče. Moji sogovorniki opozarjajo na to, kako zna delovna organizacija izrabiti

Jožica Turnšek

strokovnjake. Dogaja se, da prihajajo s fakultete mladi ljudje z visokoletečimi idejami, pa pahnjeni v okolje z ustaljenimi normami in strahom pred konkurenco neka-ko obtičijo. Pravzaprav so ti mladi strokovnjaki konkurenca, in morali bi jo izrabi-

V pogovoru so sodelovali: Janez Pušnik, predsednik koordinacijskega sveta ZSMS Gorenje SOZD, Vanda Macerl, VD referenta za informiranje DO Gorenje-Commerce, Jožica Turnšek kot mladinska delegatka, Brane Gumpot, predsednik osnovne organizacije ZSMS Gorenje tozd pralno-pomivalna tehnika in Marija Vинојčić, predsednica osnovne organizacije ZSMS Gorenje-Galvana.

mladinski teleks. Sedaj tega ni več. Je pa letos že sedmič organizirana bralna akcija, v sodelovanju z Društvom slovenskih pisateljev. Ugotovili so, da se je bralna kultura prav na tej osnovi utrdila, da so knjige stalno v obtoku. Tako načrtujejo knjižnico Gorenja, ki je bila doslej le strokovna, razširili še v leposlovno. Manjka pa posluh za kulturo delavcev, ki prihajajo v Titovo Velenje iz drugih naših republik; in teh ni malo. Radi bi pokazali svoj kulturni izraz, bodisi v Gorenju bodisi drugje v velenjskem prostoru. Tako dve ali več kultur živijo na enem prostoru, ena ob drugi, vsaka posebej osiromašena. Sicer pa to ni le velenjski problem. Na Ravnah na Koroškem so sicer ustanovili društvo Bratstvo, ki združuje jugoslovanske kulture, a to je le osamljen primer, lahko bi rekli v okolju, ki že

Ljudje si za to vzamejo vedno manj časa. Že zaradi nizkega standarda vsak poskuša šport zamenjati z drugačno popoldansko dejavnostjo, pa čeprav gre le za vrtičkarstvo. V Gorenju se je rodila pobuda, da bi tudi znotraj petih kilometrov žične

Marija Vинојčić

ograje, ki oklepa prostore delovne organizacije, zgradili igrišča. Pogrešajo rekreacijo med delovnim časom – tiste »mikro pavze«, ki so delavcem za tekočim trakom še kako potrebne.

Še veliko je stvari za pogovor; na primer o standardu mladega delavca, ki nikakor ni zavidljiv, o vprašanju, kako dobiti stanovanje, ki je povsod tako pogosto, ne le v Gorenju. Pa smo prepustili zadnjo besedo tistemu, o čemer mladi menijo, da zahteva in potrebuje vso pozornost za jutrišnji dan Gorenja. Pogrešajo izdelan sistem napredovanja. Kljub vsemu šolanju je še vedno premalo tekočega izobraževanja, izpopolnjevanja strokovnjakov. Ko kdo zasede neko delovno mesto, je njegova stroka zapečatena. Nekoliko lažji je napredek v neposredni proizvodnji. Gorenje omogoča študij ob delu na rednih šolah, kot je na primer administrativna, ki jo organizira Delavska univerza Slovenj Gradec v Titovem Velenju, ali pa ekonomska v okviru Delavske univerze Žalec. Pa spet to ni omogočeno vsem delavcem. Dvo in trojzmenko delo na tekočem traku ne more pogrešati manjkajoče delovne sile in za nekoga, ki je vanj vkljenjen, ostaja želja po izobraževanju neuresničljiva. Pa to res ni mogoče rešiti?

V kriznem obdobju so v Gorenju potegnili skupaj. Iščejo skupen imenovalec. Spet preraščajo v enoten in trden kolektiv. Še so razdrobljenosti. Mladi so odločni trdo prijeti in uspeti. Štafeta, ki so jo sprejeli 19. aprila kot priznanje za napore vseh delavcev Gorenja, še posebej mladincev, ki jim v krizni situaciji ni bilo škoda ne noči ne nedelje, da so priprijeti za delo, je izraz njihove zavesti.

... Zanimivo! Niti z besedico nismo omenili 1. maja, in vendar smo se prav zaradi njega pogovarjali. Kakor da je delo samo izraz delavskega praznika.

Živa Drole

splošno veliko da na kulturno dejavnost.

In kaj prednjači v Titovem Velenju? Gorenje daje prednost rekreativni dejavnosti

Brane Gumpot

in delavskemu turizmu, ki je sicer še zelo zelo mlad, od lanskega leta, pa zbujajo med delavci veliko zanimanje. Rekreativna dejavnost posega v različne športe in delavce vanje usmerja. Za to je seveda potrebno veliko sredstev in tudi primerne prostora ter opreme. V nekaterih delovnih enotah opažajo upadanje zanimanja za šport, kar se zlasti jasno kaže na prvenstvu Gorenja.

Tinko Lepšina iz Globokega, trden kmet z veliko začetnico

Rezerva so delovni žulji

Vse lahko naredimo, poskrbimo za celotno mehanizacijo, za brežhibno oskrbo z umetnimi gnojili in zaščitnimi sredstvi, a kmečke, delovne roke zemlja ne more pogrešati. Kajti, ne pravi zaman narodna pesem: »Polje, kdo bo tebe ljubil...« Vse se začne in končuje pri ljubezni, tudi pri zemlji. Kdor ima zemljo in jo ljubi, bo vsem križem in težavam navkljub skušal storiti vse, da bo ta zemlja rojevala, da bo živa in dehteča, da bo dajala v povračilo tisto, kar zna: grozd, koruzo, travo in pšenico.

Danes je v slovenskem kmetijstvu mnogo zapetljajev. Veliko govorimo o pridelavi hrane, na vseh ravneh so besede spodbudne in opozorilne. Če ne bomo sami pridelali toliko in toliko, nas bo to toliko in toliko stalo. Ali pa: razdrobljeni smo, kmetijstvu ostaja vse manj denarja, dohodek iz kmetijstva odteka... Kako je z vsem tem, smo želeli tokrat izvedeti od našega sogovornika Tinka Lepšine, ki šteje med kmete, kakršne radi predstavljamo ob prazničnih dneh. Je vzoren kmet, na trdnem gruntu z desetimi hektari zemlje. Vključuje se v organizirano družbeno proizvodnjo hrane v kmetijski zadrugi kot združeni kmet-član. Dve mandatni dobi je bil delegat v zboru združenega dela skupščine SRS, je še vedno član komisije za družbenoekonomsko vprašanja pri glavnem odboru Zadrugne zveze Slovenije in delegat v skupščini Zadrugne zveze Jugoslavije. Sedem družinskih članov je pri hiši, tri dekleta hodijo v šole, gospodinja je kmetica, zraven pa imajo doma še mater in teto. V hlevu je deset krav molznic, osem telet in trinajst prašičev.

Večino vsega dela pri hiši opravi gospodar in gospodinja sama s pomočjo strojev. To je okvir naše reportaže. Zdaj pa stopimo s Tinkom po posestvu in prisluhnimo, kaj nam je povedal o svoji družini, delu na kmetih, o življenju v njihovih krajih in tudi (nekaj malega) od družinski zgodovini ter načrtih za prihodnost.

Lepšinovina je tako kot večina kmetij v tem brežiškem zaledju, med vojno zamjenjala lastnike. Veliko in temeljito Hitlerjevo izseljevanje slovenskega življa je zajelo vso družino. Daleč od doma, izgnani v Šlezijo, so štiri dolga leta lahko le sanjali, kako kaj rodi vinska trta, kaj je z živino, kaj s polji. Petinštiridesetega, ko so po dolgi in izčrpljujoči poti končno prispeli domov, so našli vse izropano. Še starih postelj ni bilo več v hiši, tako da so prve dni prenočevali kar na slami. Ampak

smo pridelali sedem ton pšenice, ki smo jo zamenjali za koruzo, za pitanje živine. Zraven še sami pridelamo koruzo za silažo in seno. »Prašičereja je »ženska domena«. Lani, ko je bila letina izrazito podpovprečna, so v vinogradu pridelali šest ton grozdja (ki so ga kot vsa leto prodali Slovinu v Brežicah), medtem ko je ob dobrih letinah (kakršna je bila predlani) bera tudi do petnajst ton grozdja.

Z mehanizacijo je Tinko dobro obskrbljen. Pri hiši ima vse: od traktorja do po-

jem množico trofej, prizna, da je že vrsto let tudi predsednik lovske družine v Globokem. Ne more mimo hvala svoje bratovščine, kako da so pridni. S prostovoljnim delom so si zgradili prelepo lovsko kočjo, veliko skrbijo za ravnesje v naravi, pridobivajo površine za svoje majhno lovsko gospodarstvo, kjer pridelujejo pridelke za krmo divjadi; skrbijo za vlaganje perjadi in prodajo odstrel trgovski mreži.

Da je lovstvo res posebne vrste ljubezen in strast, pove že podatek, da mora kmet Tinko več kot spretno odmerjati svoj delovni čas, da si lahko priškrne ure svitanja za čakanje na srno ali zajca.

Seveda je vse ali vsaj večina vsega doslej povedanega v prid podobi kmečke idile in splošnemu mnenju, ki se zlasti v današnjem (v mestu še ostreje zaznavnem) kriznem času pogosto sliši: kmetom gre dobro, da nikoli tako! Že res, da ni lakote, da je vse drugače, kot je bilo v Tinkovih otroških letih, vendar pa, pravi Tinko, tisti, ki ne poznajo utripa kmečkega življenja in kmečkih problemov današnjega časa, kar vse preradi posplošujejo. »Resnica je danes še vedno takšna, da o kmetijstvu in kmečki proizvodnji hrane na veliko razpravljamo in nam dajejo kmetovalcem tudi na vseh ravneh v marsičem prav, nazadnje pa stvari le ne gredo tako, kot bi morale. Verižna reakcija težav je včasih videti kar nerazre-

trebnih priključkov za dela na polju in v vinogradu, medtem ko uporablja mehanizacijo za sadovnjak iz strojnega parka skupnosti. Nekatere stroje pač ni smiselno kupovati za manjše površine, zato so kmetje stopili skupaj.

Lep pomladni sončen dan se poigrava s senco mladih jabolčnih poganjkov, na svetlozeleni mehki travi pred hišo brskajo kokoši. Pred hlevom se sončni plemeniti lovski pes ptičar. Med hlevom, kozolcem in hišo je postavljena še nekakšna kočica, vsa nova in očitno ni neposredno v gospodarske namene. Tam je gospodarjevo kraljestvo. Soba z močno hrastovo mizo in stoli, na steni pa množica rogovja naznanjajo, da je naš Tinko lovec z dušo in telesom. Med dalje in drugo v vitrini pa pričajo, da je v družbi svoje zelene bratovščine tudi cenjen in spoštovan. Končno, ko si z zanimanjem ogledu-

šljiva. Zdaj je na primer na tržišču nenadoma preveč mesa. Cene umetnih gnojil nezadržno divjajo pa cene zaščitnih sredstev. V končnem izračunu pa sta »tepena« proizvajalec in potrošnik, medtem ko trgovina pobira...»

»V zadrugni zvezi smo že

veda za to denar...»

Nisva se spuščala v širši pogovor o tem, kakšna je naša dediščina iz časov po vojni, ko smo padli med države z najvišjo stopnjo deagrarizacije, tudi nisva komentirala danes pogosto izgovarjanih misli, da ne kaže v kmetijstvo usmerjati več prebivalstva, ampak da morajo tisti, ki ostajajo, narediti več. Dejstvo, da je slovensko kmetijstvo še vedno razdrobljeno, da ima še vedno neenotno mehanizacijo, da še vedno nima urejenega združništva tako, kot bi bilo

lejših obzorij, bi se oprijela česa drugega.

»Pravzaprav bi bilo dobro, če bi bili ljudje bolj seznanjeni s kmečkim delom in s kmetovanjem nasploh. Zato bi morala tudi slovenska televizija namenjati kmetijstvu več časa (ne le nekaj minut pred petkovim dnevnikom). Nič ne bi bilo narobe, če bi bile kratke oddaje o kmetijstvu na sporedu po nekaj minut vsak dan,« je menil naš sogovornik in dodal še nekaj o socialni varnosti kmeta: »Pred leti, ko se je pojavila možnost, da

...K mizi pred hišo sedijo po opravljenem delu pred mrakom, sicer pa je na dvorišču vselej živahno.

Gospodar Tinko z ženo Pepco in najmlajšo hčerjo pred domačimi durmi

stari gospodar Tinče je z ženo Nežo trdo poprijel in se spravil na noge. Dekleta so se omožila, sin se je oženil komaj lučaj stran in ostal je še mladi Tinko – naslednik. Potem ko je sam postal gospodar in ko je zakoračil s kmetovanjem po novem, se je izkazalo, da je dediščina za uspešno kmetovanje ugodna. Vsa zemlja se drži skupaj in je zvečine na ravnem, razen gorce, seveda.

In ko se je mladi gospodar ženil, je presneto dobro vedel, da mora dobiti takšno ženo, ki bo kot on privržena zemlji, trdemu kmečkemu delu, pa da bo tudi dovezeta za spremembe. Kajti, kam bi pa prišel, če bi »trije vogali« vlekli v drugo smer, ali pa se upirali napredku.

»Od desetih hektarov zemlje imamo hektar vinograda in hektar sadovnjaka. Drugo so travniki in njive. Usmerjeni smo v mlečno proizvodnjo in prirejo. Lani

trebnih priključkov za dela na polju in v vinogradu, medtem ko uporablja mehanizacijo za sadovnjak iz strojnega parka skupnosti. Nekatere stroje pač ni smiselno kupovati za manjše površine, zato so kmetje stopili skupaj.

Lep pomladni sončen dan se poigrava s senco mladih jabolčnih poganjkov, na svetlozeleni mehki travi pred hišo brskajo kokoši. Pred hlevom se sončni plemeniti lovski pes ptičar. Med hlevom, kozolcem in hišo je postavljena še nekakšna kočica, vsa nova in očitno ni neposredno v gospodarske namene. Tam je gospodarjevo kraljestvo. Soba z močno hrastovo mizo in stoli, na steni pa množica rogovja naznanjajo, da je naš Tinko lovec z dušo in telesom. Med dalje in drugo v vitrini pa pričajo, da je v družbi svoje zelene bratovščine tudi cenjen in spoštovan. Končno, ko si z zanimanjem ogledu-

pred časom trdno sklenili, da morajo cene vsake tri mesece usklajevati, ampak to se zares ne zgodi. Veste, kolikšna bi bila sicer že dejanska cena mleka? Če vprašate, kaj je resnično tisto, kar nas kmete »ven reže« v tem položaju, menim, da je to predvsem čezmerno delo. Potrebne so še različne iznajdljivosti v organizaciji dela. Vedeti morate, da kljub strojem in pripomočkom v kmetijstvu nikoli ne bo šlo brez pridnih delovnih rok. Danes so minili časi, ko so ljudje še hodili v »tabrh«. Z delovno silo si lahko pomagamo le tako, da se družina zbere ob koncu tedna (ko pridejo na primer otroci iz šol domov) in da si sosedje ter vaščani med seboj pri-skočimo na pomoč.«

Ob skladovnici lepo zložene umetnega gnojila pred hlevom nam je Tinko razgrnil še eno težavo: »Včasih so gnojila, včasih jih pa ni. Ali pa se dobijo ob času, ko bi potreboval dušična, le fosfora gnojila. Tako moram kupovati na zalogo tudi za dve leti vnaprej, če imam se-

prav za kmeta in zadrugo, pa je tako znana stvar. Kakor je tudi znan jugoslovanski »koruzni problem«, ki ustvarja veliko neskladje v živinoreji in tudi že na drugih področjih v kmetijstvu. Tinko na vse te znane kazalce doda le, da je vse preveč programov in ustanov, premalo pa odgovornosti in učinkov. In k temu smo svoje premišljanje dodali še mi: Danes ima Lepšinova kmetija res vzoren strojni park, ali pa ga bo imela spričo norih cen kmetijskih strojev tudi jutri, ko se bodo stari stroji izrabili in pokvarili?

Najbrž bi nas lahko pogovarjanje o kmetijskih spleti, zapletih in razpletih pripeljalo v nadrobno, ki jim nepoznavalci ožje strokovne teme, kakršna nas je večina, ne bi bili kos. Da pa vse vendar ni črno-belo in tudi ne samo črno, nam daje upanje Lepšinovo »družinsko načrtovanje«. Najstarejša hči pri hiši je Marta – le še malo ji manjka, pa bo inženirka agronomije. Če bi ne imela v sebi podedovane ljubezni do zemlje in tudi kakšnih svet-

kmetje uredijo svoje pokojninsko zavarovanje z odkupom delovnih let, sem bil tudi sam med prvimi. No, zdaj je tako, da sem na slabšem kot tisti, ki te stvari urejajo danes, po dopolnjeni zakonodaji. In tudi moja žena je na slabšem. Ta vprašanja v naši družbi še niso dorečena.«

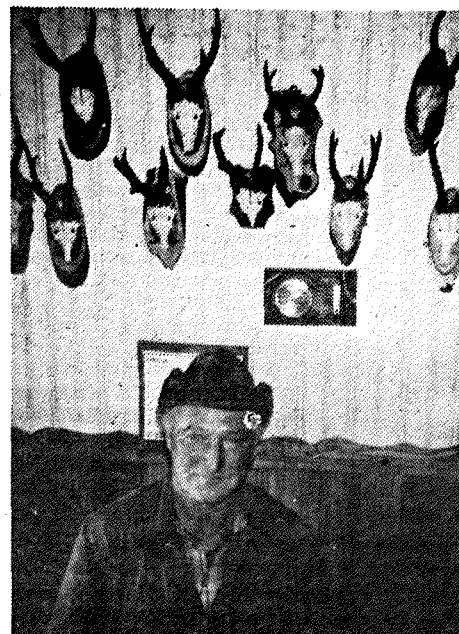
Tinko Lepšina iz Globokega pri Brežicah pa ne bi bil kmet z dušo in telesom, če ne bi pohvalil tistega, čemur gre hvala. Ob primerni legi in dobri zemlji so v tistih krajih znani in priznani sadjarji in vinogradniki. »Ne mine leto, da ne bi odnesel na različnih kmetijskih tekmovanjih in ocenjevanjih prve nagrade kateri od sadjarjev iz Globokega ali Dečnih in Arnovih sel, pa tudi naše vino je vse bolj cenjeno.« Na klancu pred gospodarskim poslopjem postoji, s pogledom objame družinsko gospodarstvo in nevede se mu na lice prikra-de blažen smehljaj. Znamenje dobrega občutja po dobro opravljenem trdem delu, pa tudi vera, da gredo stvari vendarle na bolje, in ne na slabše. Kljub temu da mu je pozeba to pomlad v vinogradu naredila kar za sedemdeset odstotkov škode. Vreme, ta nepredvidljiva spremenljivka, je namreč tveganje, ki spada h kmetovanju kot stroj k tovarni ali pa knjiga k učenju.

Sobota je, domači in sosedje se zbirajo, da pojdejo v vinograd trto rezat. Treba je končati pogovor in pustiti kaj še za drugič. Dekleta Joža, Marta in Martina spravljajo z materjo Pepco južino za seboj... Po gričih se med žicami in koljem pobilskujejo pisane rute in modre delovne obleke. Ljudje so prilezli kot martinčki na toplo sonce. Ritem kmečkega delovnega dne se bo do naslednje zime podvojil. Da le ne bi bilo toče pa prehude moče ali pa suše...

Bojana Žokalj-Jesih

»Dobro blago se samo hvali,« pravi za svoje vino in se pri tem hudomušno nasmiha.

Lovski azil, kočica sredi domačega dvorišča, je gospodarjevo kraljestvo. Na stenah se bohoti množica trofej.

Jurišni bataljon 30. divizije je bil predhodnica 4. armade Med osvoboditelji Trsta

Konec leta 1944 je bil na Primorskem v sklopu 30. divizije formiran jurišni bataljon. S hitrimi nenadnimi napadi na sovražne enote in postojanke naj bi vnašal zmedo med sovražne formacije, hkrati pa utrjeval zavest med prebivalstvom, posebno na Krasu (tam se je bataljon največ drževal) in ostalem delu Primorske, kjer je bilo bojno območje 30. divizije. Bataljon je bil v glavnem oborožen z brzostrelkami in mitraljezi.

V Volčjem gradu pri Komnu na Krasu so vaščani delili z nami še tako skromen kos kruha. Prav tu nas je dobila prijetna vest. Kurir 30. divizije je prinesel našemu komandantu Francu Cukcu-Slavcu sporočilo, da mora bataljon tukaj kreniti na pot, in sicer proti Opčinam oziroma Trstu, kjer bo dobil nova navodila. Prijetna novica je med borci in nato med vaščani povzročila nepopisno veselje in navdušenje. Dolga pot je bila pred nami do Re-

pentabora. Toda lahkih nog smo jo hitro premagali v upanju, da smo tik pred svobodo.

V gozdu pred vasjo Repentabor smo dobili od načelnika štaba 30. divizije Franja Rustja-Čančija povelje za napad na utrjeno postojanko na Opčinah. Ukazal nam je, da moramo po bojih na Opčinah takoj kot predhodnica JA prodirati v Trst. Že isti dan smo zajeli 18 nemških vojakov in oficirjev pri Repentaboru. Ta

skupina je imela nalogo razstreliti minirani del ceste. Pozneje smo ugotovili, da so bili prepričani, da so se vdali Angloameričanom, kajti borci jurišnega bataljona smo bili v modrih uniformah, ki so nam jih naredili po meri.

Zvečer z 29. na 30. april je bataljon dobil ukaz za napad na Opčine. Zgodaj zjutraj smo z jurišem zavzeli strelski jarek in zajeli nekaj Nemcev, ki se niso dosti upirali. Po strelskem jarku smo šli previdno do bunkerja, kjer smo ponovno naleteli na skupino pijanih Nemcev, ki so nam ob pozivu na vdajo ponujali pijačo in čokolado. Takoj so se nam vdali. Kot ujetnike smo jih poslali v Repentabor. Na hitro smo si privoščili priboljškov v bunkerju in nato nadaljevali pohod. Kmalu se je začel hud boj. Ranjen je bil soborec Tone Gleščič iz Črniča. Nenadoma smo obstali, kajti močno so nas začeli obstreljevati s topovskimi in tromblonskimi granatami. Po ukazu za umik so se organizirano umikali v Repentabor, kjer nas je komandant divizije Cene Bavec ozmerjal, zakaj so se umaknili. Povelje za umik je dal nekdo samovoljno. Ponovno so se vrnili na položaje, ko sta nas po odbitem jurišu zamenjala ruski bataljon in Kosovelova brigada.

Po počitku so se morali pripraviti na pohod v Trst z druge strani, čez Opčine. Bila je noč in rahlo je deževalo, ko smo se previdno premikali proti Trstu. Od daleč smo slišali grmenje topov prodirajoče 4. armade. Pred polnočjo zadnjega aprila, bili smo že skoraj nad Trstom, je močno zagrmelo in v zra-

ku smo zagledali množico svetlečih se predmetov. Zvedeli smo, da so razstrelili skladišče streliva. Vodniki so nas spretno vodili. Okrog 4. ure zjutraj 1. maja smo bili že v Trstu, do tedaj še brez bojev. Ljudje iz hiš, mimo katerih smo šli, so nas slišali in odpirali so okna, nas pozdravljali in nas obveščali o sovražnih enotah, zasedah in miniranih predelih. Dajali so nam hrano in pijačo. Za nami so že začeli izobešati na hitro pripravljene slovenske zastave s peterokrako zvezdo. Skupina našega bataljona se je začela približevati vojašnici Via Rossetti, druga skupina pa se je začela bojevati s protiletalsko enoto nad vojašnico. Boj na tem delu je trajal do popoldneva, ko jo je zamenjala enota 4. armade. V boju je bil hudo ranjen komandir čete Zaim Brkovič-Brko. Vaščanke iz Volčjega gradu so ga poiskale v bolnišnici v Trstu, ko so izvedele, da je ranjen.

Prva naša enota je v zgodnjih jutranjih urah 1. maja 1945 oblegala vojašnico in z ročno granato vznemirila vojaštvo. Italijani in Nemci so presenečeni takoj zasedli z mitraljezi obzidje kasarne,

toda nihče ni streljal. Naša enota je šla nezadržano naprej vzdolž obzidja vojašnice. Na ukaz našega komandanta je vodnik, ki je znal italijansko, pozival k vdaji.

Pred vhomom v kasarno so nemški in italijanski oficirji pozivali, naj naša enota odda orožje. Toda naš komandant je odločno zakričal: »Pripravite ročne granate!« Ko so oficirji videli našo odločnost, so popustili. Komandant je zahteval pogovor s komandantom vojašnice, v kateri je bilo okrog 600 vojakov. Pojasnil jim je položaj okrog Trsta, češ da je že vse zasedla naša vojska. Toda kljub temu se niso hoteli vdati, a streljali tudi niso. Grmenje topov, ki se je bližalo Trstu, in naša odločnost sta jemala pogum sovražniku. Tako smo začasno stražili vojašnico skupaj z Italijani. Medtem sta komandant in vodnik iskala zveze z aktivisti, ki so delovali v Trstu. Po vrnitvi iz mesta se je komandant samozavestno že pripeljal v avtomobilu. V vojašnici je ukazal komandantu: »Če vojak v eni uri ne oddajo orožja, bo 4. armada s svojimi divizijami udarila s topovi na vojašnico.« Odločna komandantova zahteva je bila dovolj. Nemci in Italijani v tej vojašnici so se vdali. Prevara je uspela.

V pouličnih bojih smo se še naslednji dan bojevali skupaj z drugimi enotami

30. divizije in 4. armade. Posebno hudi so bili boji v drugih vojašnicah. Najbolj so se upirali v Coroneu, kamor so se zatekli višji oficirji.

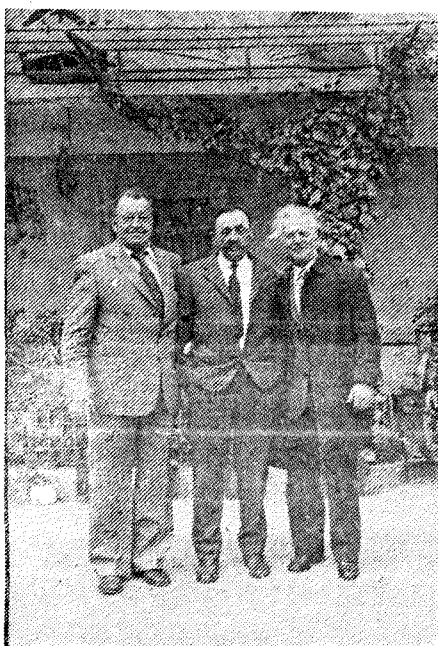
Z našim prihodom v Trst so začele s svojimi akcijami sabotažne skupine, odredi delavcev so branili tovarne pred uničenjem. Po vsem mestu se je razvnel boj za Trst. Ko so partizanske enote že popolnoma osvobodile Trst, je v noči z 2. na 3. maj prišla v Trst anglo-ameriška vojska, ki je zasedla nekatere predele Trsta.

Naš bataljon je bil po osvoboditvi Trsta vključen v Knoj. V tem sklopu je ostal v Trstu do sredine junija 1945, ko se je moral zaradi sporazuma med našo in anglo-ameriško vlado umakniti iz Trsta.

Slovo ob odhodu iz Trsta je bilo težko. V Trstu živeli Slovenci so jokali ob našem odhodu in kričali: »Zakaj odhajate, saj ste nas vi osvobodili!«. Se bolj žalostno pa je bilo na Opčinah, kjer nas stari očetje in matere sploh niso pustili naprej. Jokali so vsi z nami vred. Govorili so nam: »Spet nas zapuščate in prepuščate fašistom, da nas bodo ponovno zaničevali in uničevali.«

Obljubljali smo jim, da se bomo vrnili. Nemočni smo odhajali, čeprav smo bili mi osvoboditelji Trsta.

Franč Habjan

Trije borci jurišnega bataljona 30. divizije, ki so v noči med 30. aprilom in 1. majem 1945 prvi prišli v Trst. Od leve proti desni so Lado Ferluga-Cvek iz Lonjerja pri Trstu, Albreht Kralj (umrl polno leto) iz Trebče pri Trstu in Franc Vojvoda iz Bohinjske Bistrice.

V teh dneh in tednih ob štirideseti obletnici konca vojne, ko se vsi razumni ljudje tega sveta priklanjamo spominu nanje, ki so s svojim organiziranim bojem pregnali fašistično in drugo zlo iz teh naših krajev »v srcu Evrope«, so se v ofenzivo pognali tudi pripadniki tega zla. Tržaški in drugi fašisti, denimo. Svoje časopise polnijo s pisanjem, ki skuša zaničati temeljna zgodovinska dejstva ter spreobračati resnico v zvezi s Trstom, z združenim bojem njegovega slovenskega in italijanskega delavstva zoper fašistični režim in predvsem v zvezi z deležem, ki ga je imela v sklepnih bojnih dejanjih za osvoboditev tega mesta jugoslovanska partizanska armada.

Spričo tega so se morali naši zgodovinarji podati v akcijo, v kateri morajo pred širšo mednarodno javnostjo znova razgrniti že znana dejstva, dokaze in argumente. S povzetki njihovih predavanj in študij bomo skušali bralce sproti seznanjati, čeprav trdno prepričani, da resnici, ki jo poznamo, ni mogoče ničesar bistvenega niti dodati niti odvzeti.

Delavski bataljon v Trstu, 2. maj 1945

Delavska enotnost – Unita operaia

Zamejstvu je vodstvo slovenskega narodnoosvobodilnega gibanja od vsega začetka posvečalo veliko pozornost in skrb, zato so sklepi o oboroženih vstajih v Jugoslaviji (po napadu nacistične Nemčije na Sovjetsko zvezo 22. junija 1941) pozitivno odmevali tudi v zamejstvu, kjer živijo Slovenci. Komunistična partija Slovenije je priprave na oborožen odpor povsem normalno razširila tudi na zamejska področja, posebno na Trst in okolico. Temu moramo pripisati še veliko pripravljenost italijanskih delavskih množic, da gredo v boj proti razrednemu sovražniku – fašizmu. Tako je v Trstu že od začetka vstaje in narodnoosvobodilnega boja delovala KPS, organizirana pa je bila tudi Osvobodilna fronta. V obeh organizacijah so bili pretežno Slovenci; zato je kmalu prišla pobuda in dogovor med KPS in tržaškim vodstvom komunistične partije Italije, da se začnejo ustanavljati organizacije Delavske enotnosti – Unita operaia, ki bodo organizirale tudi italijanski proletarijat, da se bodo v enotni fronti skupaj s slovenskimi delavci bojevali proti nacifašizmu in za osvoboditev.

Kmalu nastanejo prvi odbori slovenskega in italijanskega delavstva, ki so se sprva, v letu 1942, imenovali BRATSTVA – FRATELLINZA: proti koncu leta 1943 je bil že ustanovljen okrožni odbor Delavske enotnosti – Unita operaia za Trst. V zelo krat-

kem času se je delovanje Delavske enotnosti tako razvilo in razširilo, da je bilo na začetku poletja 1944 v Trstu 7 rajonskih odborov Delavske enotnosti, 72 tovarniških odborov in prek 200 pododborov, v katerih je delovalo okoli 2000 aktivistov obeh narodnosti. V prvih mesecih leta 1945, torej proti koncu druge svetovne vojne, je bilo v Delavski enotnosti – Unita operaia nad 20.000 organiziranih delavcev v Trstu, Miljah, Tržiču in na Goriškem. Samo v Trstu je bilo marca 1945 skupaj z organizacijami osvobodilne fronte slovenskega naroda okrog 500 odborov, v katerih je delovalo nad 4000 aktivistov. V tržaški ladjedelnici je bilo v tem času v DE-UE organiziranih 3.300 delavcev italijanske in slovenske narodnosti. Proti koncu leta 1943 je Delavska enotnost začela izdajati svoja glasila s enakim imenom in v obeh jezikih, ki so ga tiskali v svojih ilegalnih tiskarnah. V letu 1944 je časopis Delavska enotnost – Unita operaia izhajal v 8 do 10 tisoč izvodih. Natisnili pa so tudi stotine letakov in drugega propagandnega gradiva.

Odbori Delavske enotnosti so izvajali obsežne nabiralne akcije za partizane. Zbirali so orožje, sanitetni material, hrano, obleko, tehnični material, denar in podobno. Organizirali so kratke protestne stavke, mezdna gibanja in izvajali sabotaže. Tržaški delavci

so v času vojne zbrali in poslali partizanom 101.280 stotov hrane (žito, koruzo, moko, testenine, riž, sladkor, maslo) in 51.880.000 lir gotovine. V partizanske vrste, zlasti v 9. korpus NOVJ in italijanske brigade, so pošiljali na stotine borcev. Ko je bila avgusta leta 1944 po nalogu štaba 9. korpusa ustanovljena komanda mesta Trst, so se iz članov DE-UE takoj začele organizirati oborožene skupine in enote, ki so do začetka vstaje narasle na tisoče borcev in ves čas izvajale razne oborožene in sabotažne akcije ter odločilno sodelovale pri osvoboditvi Trsta. Za učinkovito izvajanje vojaških operacij so učilnico izvajanja štiri sektor-ska poveljstva, delavci pa so bili razvrščeni v bataljone, čete, vode in manjše udarne skupine. Dne 28. aprila 1945 so delavski bataljoni na povelje 9. korpusa prešli v splošen napad in so že pred prihodom 4. armade, s katero je prodiral tudi 9. korpus NOVJ, razbili in razorožili vse kolaboracionistične formacije (četnike, belogardiste, meščansko civilno gardo, razne fašistične skupine, ustaše, italijansko policijo itd.) Napadli so nemške sile v mestu, in jih stisnili v nekaj utrjenih oporišč, kar je 4. jugoslovanski armadi olajšalo likvidacijo teh postojank in dokončno osvoboditev Trsta, še pred prihodom angleške 8. armade. V času bojev za osvoboditev Trsta so oborožene sile komande mesta narasle na prek 7500 borcev. Po vojni 18. 7. 1945, so bili ustanovljeni Enotni sindikati Julijske krajine, ki so združevali 97.707 delavcev in nadaljevali bojne tradicije Delavske enotnosti.

Zdravko Troha

JOŽE VIDIC

Četrtega maja 1945 so žrtve pobili po strahotnem mučenju Domobransko maščevanje na Turjaku

Objavljamo drugi del zapisa. Kratki življenjepis nekaterih turjaških žrtv se nadaljuje iz prejšnje številke

Pred njim na mizi je ležala kopija tistega dopisa, katerega je domobranska policija našla v bunkerju, v katerem sta bili Gerziničeva in Mekinova. Zanimivo je, da Rupnik pisma z dopisom o odstopu ni odposlal naprej.

Domobranska politična policija je že dolgo vedela, da iz sekretariata pokrajinske uprave oteka poročila k partizanom. Vneto so v svojih vrstah iskali partizanske obveščevalce. Da bi odkrila agneta, sta Janko Kregar in Lovro Hacin vključila v igro celo samega Rupnika. Tisti dopis o Rupnikovem odstopu je bil zagotovo le zanka, ki naj bi odkrila agenta.

V že omenjeni izjavi Maričin brat Rudolf prvi:

»Januarja 1945. leta me je pretresla novica, da so Marico zaprli. Poizkušali smo vse mogoče in nemogoče, da bi jo rešili. Ponudili smo prek raznih kanalov šefu policije Hacinu visoko denarno nagrado, če jo pošljejo iz bivše prisilne delavnice v Ljubljani naprej v internacijo. Bilo je vse zaman. Hacin je izjavil, naj nam povedo, da je ne bomo nikdar več videli. Nekaj dni po petem maju 1945 je prišla k nam ženska z Gorenjskega in povedala, da je Marica živa in zdrava v Ratečah. Novici nisimo verjeli, ker smo vedeli, da je ne bi nič ustavilo, da ne bi prišla domov. Dne 7. maja je sporočil kmet s Turjaka, da so beli pobili neke ljudi iz Ljubljane v bližnjem gozdu. Zaslužili smo, da gre verjetno za pripornike iz prisilne delavnice v Ljubljani. Nekaj svojcev nas je odšlo na Turjak. V bližnjem gozdu nam je kup nabojev iz brzostrelke pričal, da mora biti v bližini skrit grob. Odgnili smo kup listja in še za nekaj prstov zemlje in pokazala se je modra smučarska obleka. Bila je prav na vrhu, z razbito glavo in s strelom v trehub, bosa, s sledovi lisic na rokah, moja sestra Marica.«

Marija Hočevar, ki je bila navznoča, ko so prvi ljudje odgrebli grob, je izjavila, da je bila tista oseba, ki so jo zadnje pripeljali v Smrečje, že prej ustreljena v trebuh in da je v grobu ležala na vrhu, pokrita le z nekaj centimetri zemlje in listjem. Če to izjavo primerjamo s spomini inž. Malahovskega, lahko sklepamo, da je bila Marica tista žrtev, ki so jo pol ure po umoru aktivistov pripeljali v Turjak.

Prebral sem pisma, ki jih je Marica pisala sorodnikom iz zapora. V enem prosi, naj bi zanjo napisali prošnjo, da bi jo poslali na delo v Nemčijo ali v internacijo. Slutila je smrt. Lahko bi zaprosila Rupnika za pomilostitev, a tega ni hotela storiti, niti ga v pismih ne omenja. Na hrbtici strani fotografije, na kateri je slikana z Rupnikom in uslužbenci pokrajinske uprave, ji je Rupnik 11. aprila 1944. leta svojeručno napisal tole posvetilo:

»Dragi in pridni sodelavki gdični. Marici Malahovsky v spomin! Rupnik.«

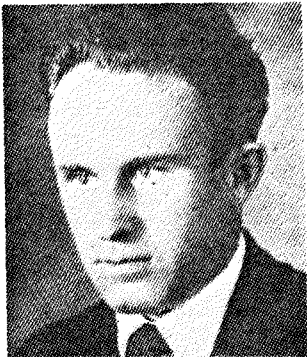
Iz posvetila je razvidno, da je cenil njeno delo. Po njeni aretaciji je seveda to pozabil. V sklepnem govoru pred vojaškim sodiščem v Ljubljani je Rupnik med drugim rekel: »Toda, prosim ljudstvo in visoko sodišče, naj mi verjameta, da nikoli nisem sovražil nobenega človeka, nikogar nisem odbil, če me je kaj prosil; če pa nisem mogel pomagati, sem

dal vsaj dobro besedo.«

Rupnik je na sodišču kot obtoženec resnici pokazal roge; tresel se je za svoje bedno življenje. Nekdanji uslužbenec pokrajinske uprave mi je povedal, kako besen je bil Rupnik na Marico, ko je zvedel za njeno sodelovanje s partizani. »Najrajši bi jo sam ustrelil,« je srdito izjavil.

Dr. France Mesesnel je bil rojen 25. novembra 1894 v Červinjanu v Furlaniji kot sin železničarja.

Po opravljeni maturi na ljubljanski gimnaziji je 1913. leta odšel na Dunaj, kjer se je vpisal na filozofsko fakul-

Rudolf Ravbar

teto. Predvsem je študiral umetnostno zgodovino. Med prvo svetovno vojno je štiri leta nosil uniformo, potem pa je nadaljeval študij v Zagrebu in Pragi, kjer je promoviral za doktorja filozofije. Deset let je bil kustos muzeja v Skopju. Predaval je v Beogradu, v Sofiji, Pragi in v Atenah. Pred vojno se je vrnil v Ljubljano, kjer je postal spomeniški konservator in banovinski spomeniški referent, obenem pa je honorarno predaval na univerzi.

Vsa leta osvobodilne vojne je bil delavec OF. Septembra 1944. leta so ga aretirali v Narodnem muzeju v Ljubljani. Na posredovanje njegovega šefa dr. Froda in dr. Steteta so ga poslali na delo v grad Bruck pri Lienzu, januarja 1945. leta pa so ga zaradi izdaje pripeljali v ljubljanske zapore.

Dr. Mavricij Neuberger je bil rojen 8. aprila 1895. leta v Ložu. V svoji vili na Vilharjevi cesti v Ljubljani je imel zasebno zdravniško ordinacijo. Načelnik centralne tehnike pri CK KPS Milan Škerlavaj-Petrač se je 1941. leta z njim zmenil glede gradnje stanovanjskega bunkerja. Neuberger se je s predlogom strinjal, in tako je gradbena ekipa centralne tehnike na vrtu pri njegovi vili začela graditi stanovanjski bunker, v katerem so potem stanovali člani centralne tehnike. Prikletno stanovanje vile je dal v najem Petračevi ženi, ki je bila oskrbnica tega stanovanja in stanovanjskega bunkerja. Neuberger se je s predlogom strinjal, in tako je gradbena ekipa centralne tehnike na vrtu pri njegovi vili začela graditi stanovanjski bunker, v katerem so potem stanovali člani centralne tehnike. Prikletno stanovanje vile je dal v najem Petračevi ženi, ki je bila oskrbnica tega stanovanja in stanovanjskega bunkerja. Neuberger se je s predlogom strinjal, in tako je gradbena ekipa centralne tehnike na vrtu pri njegovi vili začela graditi stanovanjski bunker, v katerem so potem stanovali člani centralne tehnike. Prikletno stanovanje vile je dal v najem Petračevi ženi, ki je bila oskrbnica tega stanovanja in stanovanjskega bunkerja.

Pozneje se je v ta bunker preselilo poverništvo CK KPS, ki ga je vodila Lidija Šentjurc, poverništvo IOOF Slovenije pa je vodil Vladimir Krivic. V tem bunkerju sta tudi stanovala. V stanovanjskem bunkerju so prebivali vodilni člani centralne tehnike, in to Boris Kariš-Kartaš, Jan Šubič, Branko Ivanuš in Milan Škerlavaj-Petrač.

V kletnem stanovanju sta stanovali Mica Škerlavajeva kot najemnica stanovanja z ilegalnim imenom Cveba in njena podnajemnica Valerija Šubič, ki je bila obenem kurirka centralne tehnike.

Dr. Neuberger je v svoji ordinaciji 1941. in 1942. leta zdravil ranjene in bolne par-

tizane ter aktiviste OF, ki so dobili zatočišče v njegovi ordinaciji. V prostoru za delo ilegalcev sta se nekaj časa zadrževala tudi Boris Kidrič in Edvard Kardelj. Za varnost je skrbela oskrbnica Cveba, ki je ob nevarnosti prižgala rdečo signalno luč in z njo opozorila ilegalce v bunkerju na nevarnost. To ilegalno zatočišče pri dr. Neubergerju je delovalo do začetka jeseni 1942. leta, ko so ga zaradi izdaje odkrili.

Rudolf Ravbar se je rodil 8. februarja 1908. leta v Črešnjicah pri Vojniku v celjski občini.

Rudolf je maturiral na celjski gimnaziji, pravo je študiral na ljubljanski univerzi, kjer se je vključil v napredno gibanje. Že 1930. leta so ga sprejeli v članstvo komunistične partije. Z mamo, vdovo, je živel v Tobačni ulici v Ljubljani.

»Aretirali so ga 31. januarja 1945. leta,« se spominja njegov brat Ciril. »Nekaj dni pred aretacijo sem govoril z njim in ga nagovarjal, naj se pri meni skrije, ker je bil zelo živčen. Rekel mi je, da mora ostati doma. Menda je imel tak ukaz. Z njim je bila aretirana cela skupina in govorilo se je, da je vmes izdaja. Slišal sem tudi, da so jih imenovali 'skupina iz bunkerja Mirje'. Po njegovi aretaciji so belogardisti materino stanovanje temeljito premetali in preresetali, zlasti njegovo knjižnico. S seboj so odnesli kovček knjig in razne papirje. Njegovih sodelavcev nisem poznal, vem pa, da je sodeloval z bratoma Kurnik, Gerziničev in dr. Stankom Tomšičem.«

Inž. Rihard Sever se je rodil 1. decembra 1904. leta. Bil je poročen, po poklicu tehnični uradnik, sicer pa sposoben obveščevalec OF od leta 1941.

Inž. Viktor Šuškovič-Bolfenk-Flavta je bil rojen 4. oktobra 1909. leta v Mariboru. Leta 1931 je diplomiral na zagrebški univerzi za gozdarskega inženirja. Po končanem študiju šest let ni mogel dobiti zaposlitve. V tem obdobju je zbolel za tuberkulozo in se je zdravil na

Inž. Viktor Šuškovič-Bolfenk

Golniku. Leta 1937 je dobil službo na takratni banski upravi, in to na oddelku za gozdarstvo in hudournike. Po okupaciji je ostal na istem službenem mestu. Že 1941. leta so na bančni upravi ustanovili matični odbor OF in v okviru tega odbor OF pri oddelku za gozdarstvo. Na tem oddelku je do septembra 1943. leta delala tudi Marica Malahovsky, ki je bila dotedaj s Šuškovičem v organizaciji OF.

Decembra 1942. leta so Italijani Šuškoviča aretirali in obsodili na 30 let ječe. Po kapitulaciji Italije se je vrnil domov. V rajonu Ljubljana-center je bil odgovoren za narodno zaščito. Bil je tudi član komisije za ugotavljanje vojnih zločinov. Aretirali so ga 28. januarja 1945. leta.

Odvetnik dr. Stanko Tomšič je bil rojen 10. julija 1901. leta. Bil je v okrožnem vodstvu OF.

Dr. Boris Tuma, sin dr. Henrika Tume, politika in planinca, je bil rojen 2. aprila 1909. leta v Gorici, kjer je oče imel odvetniško pisarno. Oče Henrik je bil socialist in zaveden Slovenec. Ker se ni pokoraval fašizma, so ga le-ti prisilili, da se je 1924. leta preselil v Ljubljano. Boris je na pravnem oddelku ljubljanske univerze dosegel doktorat.

Inž. Zoran Tuma se je rodil 14. septembra 1912. leta v Gorici. Na ljubljanski univerzi je diplomiral za inženirja kemije.

Bratje Boris, Zoran, Ostoj in Branimir Tuma so bili že pred vojno prijatelji Dušana Kraigherja. Le-ta jih je kmalu po kapitulaciji Jugoslavije pridobil za sodelovanje v OF. Zoran je skrbel za zvezo med domačo tiskarno in centralno tehniko OF. Zgradili so podzemski bunker in vanj spravljali arhiv, orožje in klišee. V tiskarni so za potrebe OF tiskali ponarejene živilske izkaznice, obveznice OF, bone za ljudsko posojilo, ponarejene osebne izkaznice in drugo. Oktobra 1944. leta so v nakladi 900 do 1000 izvodov natisnili Slovenskega poročevalca. Natisnili so tudi več brošur in propagandnih letakov. Ob neki priložnosti so natisnili 36.000 gesel s pozdravom Rdeči armadi. Za potrebe OF so izdelovali tudi štampljake.

Dr. Boris Tuma je bil član komisije za ugotavljanje vojnih zločinov, Zoran pa je vzdrževal zvezo z drugimi tehnikami OF. Vsi štirje bratje in sestra Anka so sodelovali pri preskrbi z živili in obleko ilegalcem in otrokom ilegalcev v Ljubljano ter prispevali večje zneske za OF.

Zadnje dni januarja 1945. leta so aretirali vse štiri brate Tuma in njihovo sestro. Zasliševali so jih v kletih tedanje prisilne delavnice in na sedežu domobranske politične policije. Marica so izpustili Anko, Branimira in Ostoja, medtem ko so Borisa in Zorana zadržali in ustrelili na Turjaku.

Neda Gerzinič-Srna-Benjamin je bila rojena 9. oktobra 1918. leta v Ljubljani. Med šolanjem na pravni fakulteti ljubljanske univerze se je vključila v napredno gibanje. Po okupaciji je delala z mladino in SKOJ. Nekaj časa je bila sekretarka OK SKOJ za Ljubljano. Pred aretacijo je odgovarjala za celotno obveščevalno službo v Ljubljani. V zaporu so jo strahovito mučili. Policija je na podlagi izdaje in zaplenjenega arhiva dobro vedela, koga ima v rokah.

Pravijo, da se mrtvemu človeku ne more nič pripetiti. Za Leopoldino Mekina-Mimi to gotovo ne velja. V pismu, v katerem mi je Ciril Ravbar iz Celja opisal (ko sem pred dvanajstimi leti zbiral podatke za knjigo Po sledovih črne roke, v kateri sem opisal tudi ta zločin), kako je med turjaškimi žrtvami odkril truplo svojega brata Rudolfa, je med drugim zapisano tudi tole:

»Ko sva z uslužbencem Žal pregledovala bratovo truplo, sta k sosednji krsti pristopila dva partizana in eden izmed njiju je rekel: Ta je vse izdala. Na tej krsti je bil napis: Leopoldina Mekina. Ne prevzamam odgovornosti, da je to res, vendar pa so med pogrebim obredom njeno krsto odnesli izpred Nikolajevе veže.«

Z Leopoldino materjo Marijo Mekina sem se avgusta 1974. leta pogovarjal v domu upokojencev na Tabo-

ru v Ljubljani. Tedaj je bila stara 94 let in je kljub visoki starosti imela še svež spomin in zelo dober sluh. Z grenkobo mi je povedala tole: »Štiri leta je moja hčerka delala za Osvobodilno fronto. Bila je članica mestnega komiteja KPS. Povezovala je vse tiskarne, javke, bunkerje, organizacije in funkcionarje partije in OF. Vsa leta vojne sem pomagala hčerki, ki je vse svoje moči razdajala v delu pri krepitvi osvobodilnega boja. Dva meseca

Inž. kemijske Zoran Tuma

pred koncem vojne pa so jo razglasili za gestapovko, vohunko, ničvrednico in ne vem kaj še.«

Izjava zahteva pojasnilo.

Leopoldina Mekina-Mimi je bila rojena 1907. leta v Trstu. Po končani meščanski in trgovski šoli se je zaposlila kot uradnica v železniški zadrugi na Masarykovi cesti v Ljubljani. Bila je samka, z mamo je stanovala v Šiški.

Po odhodu CK KPS in IO OF spomladi 1942. leta na osvobodeno ozemlje sta ta dva foruma formirala v Ljubljani poverništvo CK KPS in IO OF. V tem poverjeništvu je vse do odhoda iz Ljubljane na Kočevsko oktobra 1944. leta delovala Mira Svetina-Vlasta. Po odhodu drugih članov iz Ljubljane v partizane septembra 1943. leta je ostala v poverjeništvu sama. Zato lahko rečem, da je bila vodilna ljubljanska ilegalka. Te podatke navajam zaradi tega, da bi lahko ocenili pomen njene izjave o delu Leopoldine Mekina.

»Vodja ilegalne partijske tehnike v Ljubljani je bil strojni inženir Ciril Lukman, predvojni komunist in ilegalce, kateremu je CK KPS zaupal to delo. V Ljubljani je veljalo načelo, da si mora vsak pomemben aktivist partije in OF pred odhodom k partizanom najeti namestnika. Pred odhodom Cirila Lukmana 1943. leta v partizane je Mekinova prevzela njegovo delo. Hkrati je vzdrževala zvezo z Bazo 20 (vodstvom CK KPS in IO OF). Zvezo je organizirala po različnih kanalih. Prek ljudi, ki so prihajali v Ljubljano v službo in so se s podeželja vozili v mesto. Poznala je skoraj vse železničarje in zaupne je uporabljala za kurirje. Organizirala je odhod ljudi v partizane, med njimi so bili pomembni funkcionarji partije in OF. Tudi moj odhod oktobra 1944. leta in odhod sekretarja OK KPS Ljubljana Iva Svetina decembra istega leta je organizirala. Po najnem odhodu je povezovala ljubljanske aktiviste. Spominjam se je kot zelo požrtvovalne in vdane delavke partije in OF.

Zadnje dni januarja 1945. leta so jo zaprli, za njo pa v dveh mesecih še okrog 300 aktivistov. V ljubljanski zapornici je bila gneča. Aktivisti, ki se jim je posrečilo izogniti se aretaciji in se umakniti iz Ljubljane k partizanom, so pripovedovali o največji in splošni izdaji v Ljubljani. Vsega naj bi bila kriva Mimi. Z njo policija ne ravna grobo, so pripovedovali.

Po osvoboditvi, ko smo prispeli v Ljubljano, sem hotela najprej z njo govoriti. Hotela sem slišati zagovor na upravičene ali neupravi-

čene obtožbe. Potem smo zvedeli, da je med turjaškimi žrtvami.«

Po vojni je bilo napisano veliko »resničnih« vohunskih zgodb o tem, kako je ta ali ona obveščevalna služba umorila svojega agenta, ko ga ni več potrebovala. V resnici so takšne žrtve po navadi dvojni agenti, ki jim nobena stran povsem ne zaupa. Nadalje so žrtve osebe, ki so povezane s kakšno izredno pomembno, toda umazano državno skrivnostjo.

Teorijo o pobijanju lastnih obveščevalcev in sodelavcev je javno in zvito širil upravnik domobranske policije dr. Lovro Hacin. Ko so mu sporočili, da je ponoči tega ali onega ubila ali ugrabila črna roka, je dejal: »Sami so ga. Bil je komunist, pa so se bali, da jih bo izdal.« Domobranski navijači, ki so ploskali takšnim pojasnilom, niso pomislili, da bi se po Hacinovi teoriji morali aktivisti OF in vosovci že zdavnaj sami pobiti med seboj.

Mira Svetina mi je rekla, da je po vojni dobila v roke zapisnik o njenem zaslišanju, iz katerega je razvidno, da je res precej priznala, vendar so bili njeni odgovori megljeni in zmedeni. S tem si ni rešila življenja. Njen primer ni osamljen, je pa zelo poučen – in žalosten (Zapisnik o zaslišanju Leopoldine Mekine na domobranski politični policiji kot strogo zaupen dokument v arhivu CK ZKS).

Naivno bi bilo izključiti Mekinovi naprtiti krivdo z množične aretacije 1945. leta. Mira Svetina-Vlasta je s tem v zvezi v knjigi Ljubljana v ilegali-IV. zapisala:

»Bržčas je bila tudi ta 'provala' rezultat dolgoletnega prizadevanja agentov gestapa in sorodnih nemških služb, obračun sovražnikov z vsemi, o katerih so že kdaj-

Leopoldina Mekina-Mimi

koli prej na razne načine kaj zvedeli, obračun zveri pred poginom in ne le posledica enega samega človeka.«

Leopoldina Mekina je vedela, da jo že dolgo zasledujejo, zato je nenehno menjala priče, obleke in ilegalna imena. Zaradi izdaje so jo aretirali 27. januarja 1945. leta, ko so pri Mariji Kralj v Gerbičevi ulici 22 odkrili bunker. V tem bunkerju je Mekinova ilegalno živela z Nedo Gerzinič. Hkrati je policija v bunkerju zaplenila precej obveščevalnega gradiva, saj je Gerziničeva odgovarjala za celotno obveščevalno službo v Ljubljani. Zaradi teh dokumentov Mekinova mnoge zadeve ni mogla tajiti.

Turjaške žrtve so prvi dan po osvoboditvi s kmečkimi vozovi vozili do ceste, od tam pa z avtomobili na Zale. Veličastno slavje ob zmagi je gremenil ta domobranski zločin. Žrtve so ležale v krstah in od njih so se poslovlili množica sorodnikov, sodelavcev, znancev in tistih, ki jih niso poznali, a so vedeli, kdo so bili in koliko so pripomogli h končni zmagi, za svobodno socialistično Jugoslavijo.

Devet mesecev po pogrebu oziroma osvoboditvi so Leopoldino Mekina še enkrat odkopali in pokopali tja, kamor je spadala; zdaj počiva med talci in turjaškimi žrtvami na Žalahu.

Konec

NAGRADNA KRIŽANKA

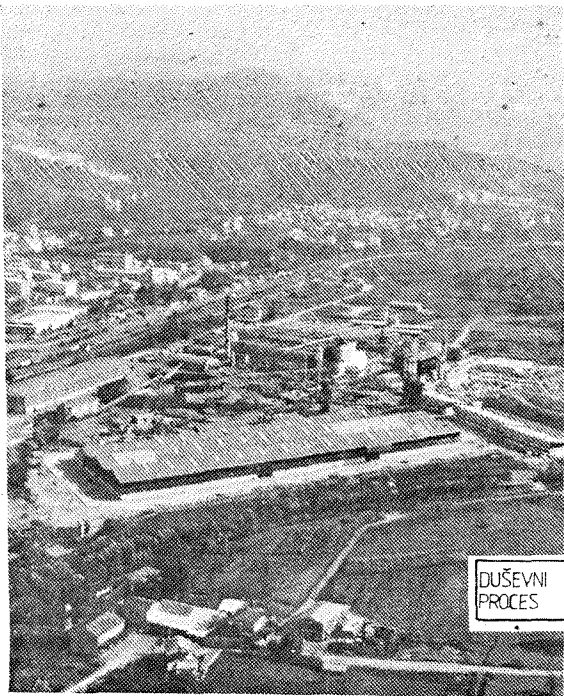
LESONIT

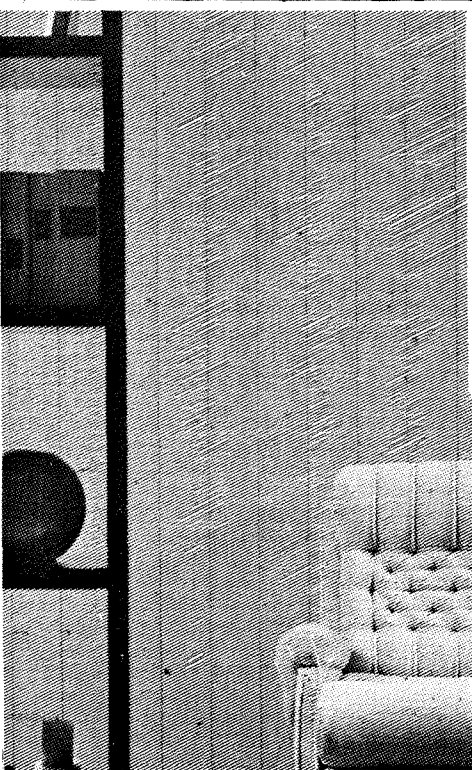
ILIRSKA BISTRICA

Razpis nagradne križanke

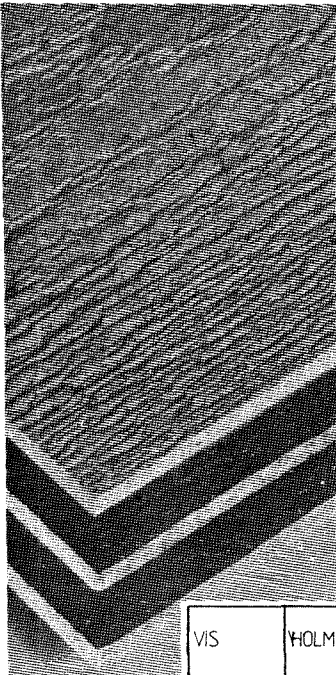
Tokrat vam je pripravila nagradno križanko delovna organizacija Lesonit iz Ilirske Bistrice. Pravilne rešitve pošljite do 10. maja na naslov Uredništvo TV-15 Naš tovariš, Miklošičeva 28, 61000 Ljubljana. Na spodnji levi rob pa pripišite Lesonit. Trije reševalci, ki jih bo določil žreb, bodo prejeli Mitološki slovarček.

lesonit

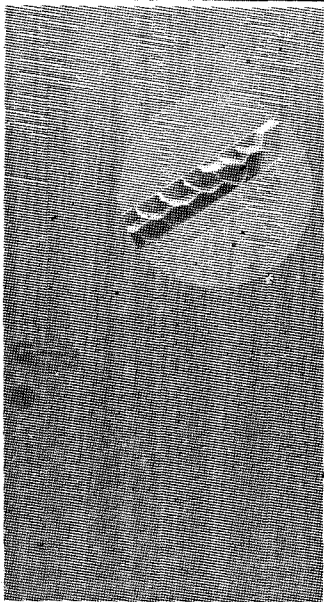

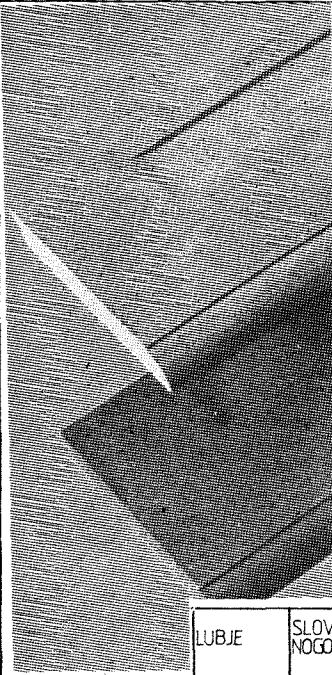

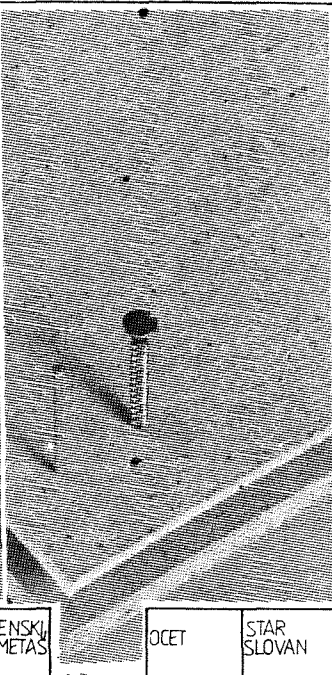
VIS

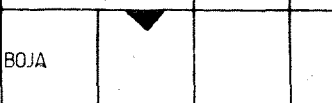
HOLMIJ

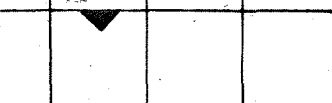
SLOVENSKI
PISATELJ IN

ZIBELKA

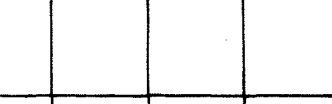
BREZZVOČJE

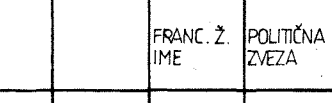
LUBJE

SLOVENSKI
NOGOMETAS

OCET

STAR
SLOVAN

DUŠEVNI
PROCES

OS. ZAIMEK

ŠPORTNO
DRUŠTVO

ČVEKANJE

VERDIJEVA
OPERA

4. IN 10.
ČRKA

MESTO V
SPANIJI

DRŽAVA
V AFRIKI

KARIČ

SPODNJA
OKONČINA

RUSKI
METALURG

EGIPČANSKA
BOGINJA

EDEN OD
VOD. FRAN.
REVOLUCIJE

ČRNSKO
PLEME

VRSTA
MOLITVE

LJUBKOVAL
M. IME

LINČANJE

JUGOSLOV.
KOSARKAS

TAJLAND

REFLEKS

HOLANDSKI
ARHITEKT

REKA V
PAKISTANU

ITAL. TISKOV.
AGENCIJA

NEZNANEC

JUG. NOGOM.
TRENER

POGORJE V
S. ARABUJI

VZVIŠENA
LIR. PESEM

TRINITROTOLU

VRSTA
ZEMLJE

SLOVENSKI
SMUČAR

REKA V
ITALIJI

BOJA

POLJSKO
MESTO

UPRAVNI
POJEM

POKRAJINA
V VIETNAM

ANTE
KOVAČIČ

RUDAR

ŠTEVNIK

VRSTA
PTICE

KREDITOR

PEKETANJE

KRŠČANSKI
PRAZNIK

VULKAN NA
HAVAJIH

MOŠKI
OKRAS

VRSTA
SOCVETJA

BANJA
LUKA

ENAKA
VOKALA

BOR

PENTATEVH

SPIS

VOJVODINEC

NAGRADNI
KUPON

Ime in priimek

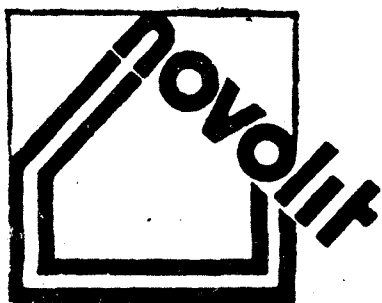
Naslov

izolirka

61001 LJUBLJANA

**TOVARNA
IZOLACIJ-
SKEGA
MATERIALA,
n. sol. o.**

TOZD

**NOVOLIT
n sub. o**

proizvodnja lahkih
gradbenih plošč,
61385 Nova vas
DSSS v Ljubljani,
Ob železnici 18

telefon: (061) 798-008 ■ 798-011
■ DSSS: 443-096
brzjav: Izolirka TOZD Novolit,
Nova vas
Telex: 31585 YU-IZO

Čestita za 27. april – dan OF
in 1. maj vsem občanom
in poslovnim prijateljem

izolirka

61001 LJUBLJANA

Lesnina

TOZD

**SPLOŠNO
MIZARSTVO**

Grosuplje

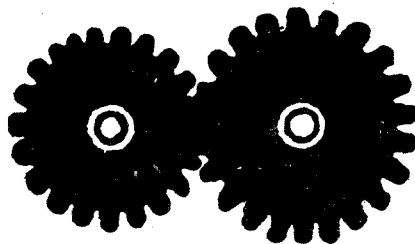
čestita vsem delovnim ljudem ob prazniku dela

RAKO
KOVINARSKO PODJETJE
ŽELEZNIKI

**LESNA IN POHIŠTVENA
INDUSTRIJA RADOMLJE
61235 RADOMLJE**

JUGOSLAVIJA

TELEFON: 721-922 • TELEX: 32 118 JY RADOM • TE-
LEGRAM: SLOVENIJALE • 61235 RADOMLJE
• BANKA: 50120-601-30297

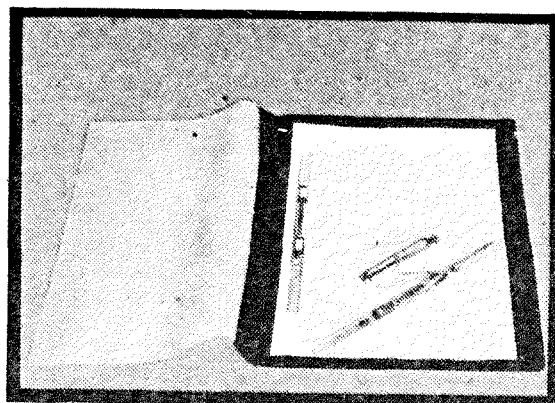
**SPLOŠNO
LIVARSTVO**

Dobova – SR Slovenija

Železniška postaja Dobova

Tekoči račun pri NB Brežice št. 51620-
601-10500
Telefon št. (068) 67022

RAKO
KOVINARSKO PODJETJE
ŽELEZNIKI

Brzovezi za mape

Janez Vipotnik

3

Soncu naproti

Odlomek iz novega romana, ki bo izšel pri Državni založbi Slovenije

Dosedanja vsebina: Blokfirer, v čigar kočjo so prišli partizani, ne vedoč pod čigavo streho so, je storil svojo dolžnost. Poklical je vermane in nemško žandarmerijo. Toda partizani se niso pustili presenetiti.

»Domačine imajo vmes, vermane,« je trdil komisar. »Ti poznajo vsak centimeter tu okrog. Še dobro, da nas v vasi niso presenetili!«

»Narobe je bilo, da nismo poslali naše patrulje proti sosednji vasi, kjer je naš bataljon, samo od te strani so se lahko priti-hotapili do nas. Še stražarja nismo postavili!« je dejal namestnik komandanta.

»Ne bodi zdaj pameten! Zakaj nisi tega zjutraj povedal, ko smo prišli!« se je jezil komandant. »Poglejte, hitro, po robu vasi, kako so komandirji postavili zasede.«

Zasede in strelci so se razporejali po cellem robu. Preskakovali so brisan prostor, se plazili po tleh, zasedli vse vogale hiš, se skrivali za vozovi pod kozolci, čepeli za šupami in skednji in civilni so bežali v kleti in trepetaje čakali sodni dan.

Šturmfiirer je naredil nezaslišano neumnost, da ni udaril takoj po vasi, kakor hitro je ugotovil, da so jih partizani odkrili. Gotovo ga je zaustavljala strah, da ne bo prizadel svojih, domačih in znancev. Bržkone tudi še ni imel takrat vse svoje vojske na položaju. Ko se je ta zbrala in ko je bilo jasno, da s presenečenjem ne bo nič, je zapovedal spustiti iz vseh mitraljezov rafale čez vas.

Zaropotalo je, kakor bi se skaloviti hribi podirali. Toda namesto da bi se partizani v paničnem begu nastavliali kot tarče nemškimi strelcem, se je zgodilo drugo. Nihče ni zbežal iz vasi.

»Razpali!«

»Vžgi!«

»Udari!« je odmevalo z vseh koncev vasi in zakriti strelci so neusmiljeno streljali po nemških vrstah, ki so se drenjale v kanalu, in po drugih, ki so se skrivali za drevjem v hribu.

Šturmfiirer, še vedno blažen od zaupanja, ki mu ga je pokazala nemška komanda, da naj vodi napad, bi se nadvse rad postavil pred rodno vasjo. Dosedanje izkušnje v bojih s partizani, ki jih je bilo vsega skupaj le za dobro pest, so ga spodbujale k odločnosti. Želel je hitro dobiti bitko. Zato je sklenil narediti frontalni naskok, prepričan, da ga partizani ne bodo vzdržali in da se bodo pognali v brezglavi beg.

»Vorwärts!« se je zadril in se tudi sam pognal skupaj z drugimi iz jarka. Nastalo je strahovito vpitje, poganjanje navzdol, streljanje iz vsega orožja, sprožil se je plaz, ki je grozil, da bo pokončal vse pod seboj.

Toda, o nova groza! Namesto da bi partizani začeli bežati in kazati hrbe, se je izza hiš, kozolcev in steljnikov sprožilo peklenško streljanje in Nemci so začeli cepati kakor muhe. V slepem naskoku jih je v silovitem partizanskem odporu obležala cela vrsta, drugi pa so hlastavo bežali v varni jarek.

Šturmfiirer je s silnim presenečenjem ugotovil, da se je prvi naskok izjalovil. Prvi, najvažnejši juriš so mu spodnesli, prekleto banditi. Od devetdesetih vojakov je ostalo za boj sposobnih še petinsedemdeset, šest jih je obležalo na pobočju, devet pa je bilo laže ali huje ranjenih. Te so odvedli v hrib, med drevje in tam so jim bolničarji dali prvo pomoč.

Zdaj je bilo komandantu jasno, zavzeti vas ne bo preprosto. Prekleta banda, namesto da bi se ponašali tako, kakor je predvidel, so mu povsem zmešali štrene. Treba bo drugače. Počasi in previdno poslati močne patrulje naokrog, da bodo obkolile vas in tako prisilile bandite, da se vdajo.

Ni mu šlo v račun, kakšna banditska grupacija je to. V svoji dosednji praksi še ni imel opravka s takšnimi. Že res, doslej jih je bilo vedno malo in vsak napad so organizirali na presenečenju, vsak napad je bil dobro premišljen in storjen tam, kjer je bil uspeh skoraj zagotovljen. Pojavljali so se tam, kjer so jih najmanj pričakovali. Tole zdaj je drugačna vojska. Ne obnašajo se tako, kot je bil navajen. Izurjeni so, srčni, ne boje se Nemcev in svoje orožje obvladajo. Zato bo to pot treba drugače, izbiti bo treba vse znanje in izkušnje oficirjev in vojakov.

Tudi partizani niso čakali križem rok.

»Minomete, hitro!« je zapovedal komandant. Kurir je stekel z dvorišča sredi vasi, kjer je štab bataljona usmerjal odpor, na spodnji konec, k minometalcem.

»Začnite,« je zapovedal komandant, »obmetavati švabe!« je zdrdral in spet stekel nazaj.

Samo nekaj minut je trajalo, da so usposobili minometa, ju postavili za skedenj, že skoraj zunaj vasi, naravnali cevi in začeli spuščati mine, da so z zamolklimi poki odfrfotale in pomočniki so se splazili desno in levo, da bodo gledali učinke min in merilce z vpitjem opozarjali, kako naj usmerjajo cevi, da bo uspeh čim večji. Hip za tem so začele odmevati srdite eksplozije in mine so bile odlično namerjene, naravnost v jarek in na parobek gozda, kjer so se skrivali Nemci. Merilcema ni bilo treba nobenih popravkov in ob izbruhih min so leteli v zrak pravi zemljemeti, pa tudi kakšen verman je bil vmes. Napad minometalcem je povzročil velik nered med sovražniki. Kakor brezglavi so begali sem in tja in šturmfiirer je kar naprej vpil povelja, da bi jih pomiril in zaščitil pred nevarnim orožjem. Zanje je bilo najhujše spoznanje, da imajo partizani težko orožje. Nihče jim to ni povedal. Šturmfiirer je to vedel, toda zamolčal. Oni pa minometov niso vzeli s seboj. Tako so se znašli v položaju, da so bili banditi bolj oboroženi od njih. Nezaslišano! Zdaj jim ni preostalo drugega, kot da se vležejo v jarek ali pa beže višje v hrib, kjer mine niso mesarile, predvsem pa počakajo, da zleti iz minometov toliko min, kolikor jih cevi minometov še vzdržijo, preden se ne razžarijo tako, da jih je treba hladiti.

Partizani so z velikim zadoščenjem poslušali mesarjenje svojega težkega orožja. Obenem pa so pozorno spremljali gibanje sovražnika in streljali nanje, če je le nanesla priložnost.

Tudi švabi niso čakali. Z neverjetno trmoglavostjo so rinili v vas in dve desetini sta odgnali zasedo pri najvišje v hrib štrleči hiši in tam utrdili mostišče z glavnino na robu gozda. Odtod so potem poskušali prodreti čedalje globlje v vas.

Dogodilo se je še nekaj. Drugi bataljon v sosednji vasi ni poslušal streljanja križemrok. V hrbet so poslali močno patruljo, ki je pozno popoldne napadla sovražnike z vrha griča. Stanje na bojišču je postajalo za švabe od trenutka do trenutka bolj zapleteno. Kljub vsej trmoglavosti in znanju se je ves napad izjalovil. O kakšnih naskokih ni bilo več govora. Ostalo je samo puškarjenje in partizanski strelci in minometalci so krepko redčili sovražnikove vrste. Še pred mrakom so se zdesetkani napadalci začeli umikati in še umik so prekleto drago plačali. Priti do križišča, je bil cilj, kjer so jih še vedno čakali tovarnjaki, in s seboj so nosili ranjence. Če bi takrat partizani pritiskali na njimi, bi se vse skupaj za švabe zelo slabo končalo. Toda temnilo se je hitro in partizani so imeli opravke še v vasi. Tako so švabi lahko naložili ranjence na tovarnjake in se odpeljali.

Uspeh partizanov ni bil samo beg Nemcev s hudimi izgubami. V bojih v vasi, v katero so se prerinile skupine najbolj zaigranih vermanov, so polovili vrsto ranjencev, med njimi tudi šturmfiirerja. Bil je ranjen v nogo in je krepko šepal, ko so ga pripeljali v štab. Bil je pravi velikan, pri petintridesetih letih, toda dajal je zelo klavrn videz. Kapo je izgubil, brzostrelko so mu vzeli, njegova vedno zlikana uniforma je bila vsa povaljana, krvava, umazana in obraz je imel trpeč, kakor bi ga sneli z raznja.

Stal je pred štabom bataljona in štabovci so zadovoljni, radovedno in obenem s prezirom buljili vanj.

»Poglej mrho, kakšen je. Pravo srečo je imel, da jo je skupil samo v nogo, saj je cel neverjetno dobra, velika in vabliva tarča.«

»Si ti poveljeval vermanom?« ga je vprašal komandant.

»Ja, ja, ja,« je hitel kimati in globoko zajemal sapo.

»In kar brez tebe so odšli, te pustili a, čudna vojska,« se je zasmejal namestnik. Na to ni bilo kaj reči. Ujetnik je samo skomignil z rameni.

(Se bo nadaljevalo)

Balada o starem Korenu in njegovem sinu

(odlomek iz novele, napisane leta 1947)

V 79. letu starosti je umrl pisatelj, partizan prvoborec, veliki poznavalec usod naših ljudi v najhujših dneh in oznanjevalec protesta zoper nesmiselnost vojne morije – Karel Grabeljšek-Gaber. Njegov spomin ostaja trajno zapisan v njegovih knjigah, naj gre za novele, za mladinskemu branju namenjene črtice ali za romane. Žive brazgotine, Dolomiti se krušijo, Partizanski obrazi, Bolečine, Med strahom in dolžnostjo – to je samo nekaj naslovov, ki zanesljivo ne pojejo v literarno pozabo. Ob novici o Gabrovi smrti smo posegli po knjigi, ki je prišla izpod njegovega peresa po končani vojni – po Baladi o starem Korenu in njegovem sinu. Oče je v hosti poiskal ranjenega sina partizana, ki ga tovariši po boju niso mogli odpeljati s seboj, v svojo partizansko bolnišnico. Pripelje ga domov in pokliče zdravnika, toda sin medtem izkrevavi in umre. Oče ga pokoplje na skritem kraju in čaka na neizogibni prihod belih, ki so zvedeli za sina in njegovo smrt.

Spal je globoko in mirno kakor človek, ki nima skrbi. Zbudilo ga je šele razbijanje po vratih in oknih. »Aha, zdaj so prišli,« se je nasmešnil in ga ni prav nič skrbelo. V sobi je bilo svetlo in zunaj je bil že velik dan. Ker razbijanje ni ponehalo, je vstal in se pričel počasi oblačiti. Razbijanje je postajalo čedalje bolj divje, toda Koren zaradi tega ni niti malo bolj pohitel.

Ko jim je odprl, so kakor psi navalili nanj. »Starec prekleti, kje imaš sina?« so kričali.

»Umrl je,« je mirno povedal Koren.

»To vemo, hudič stari, toda njegovo truplo hočemo, če že živega nismo mogli dobiti v roke.«

In so navalili v vse prostore ter pretaknili vse kote. Koren je šel s počasnim korakom za njimi v družinsko sobo. Nekdo je zagledal kramp in lopato, ki ju je bil stari Koren postavil za omaro in ki se ju je še vedno držala sveža ilovica.

»Kaj pa je to, stari?« je oni ostro pogledal Korena.

Koren je zdržal njegov pogled in mirno odgovoril: »Pokopal sem sina.«

»Kje si ga pokopal hudič?«

»Tega ne povem,« je trdno in odločno odgovoril Koren.

»Ha, ha, ja, ja,« se je oni zakrohotal in z vso silo oplazil s krampovim ročajem Korena po rami. Koren se je opotekel, pa se takoj zopet vzravnil. Prezirljivo je šel z očmi od enega do drugega. »Vem,« je rekel, »tepli me boste, mučili in potem ubili. Toda te moči nimate, da bi izvlekli iz mene to, česar nočem povedati. Nikoli ne boste zvedeli, kje je pokopan moj sin.«

Glas in vse njegovo vedenje jim je pričalo, da v resnici ne bodo nikoli zvedeli, kam ga je pokopal.

»Vzemi lopato in kramp in nas vodi!« je nekdo ukazal z velikim gnevom.

»Kam?«

»Na sinov grob ali na svoj.«

Koren je šel rade volje z njimi, saj jih je vodil proč od sinovega groba. Stopal je s trudnim korakom in pod krampom in lopato je bila njegova postava še bolj sključena kot navadno. Toda pri srcu mu ni bilo posebnostno tesno, saj je čutil veliko zadoščenje: nikoli ne bodo dobili Ivanovega groba in ne bodo mogli onečastiti njegovega trupla.

Spredaj in zadaj so šli beli. Koren pa jih je vodil. Rekli so mu, naj jih pelje na sinov grob, in ker ni vedel, kam bi se obrnil, jih je vodil čez vrtove in njive, travnike in senožeči. Hodili so v velikih vijugah in sonce, ki se je vzpenjalo vse višje in višje, je pričelo pripekati, da se je Koren ves oznojil. Korak se mu je ustavljal, pa ga je kdaj pa kdaj kateri sunil s puškinim kopitom, da se je opotekel, pa je spet ujel ravnotežje in nekoliko bolj spešil. Beli pa so se krohotali, kot bi gonili samega pusta.

Koren je vedel, da ga bodo ubili, pa mu pri srcu še ni bilo preveč tesno. »Star sem in sam, vzeli mi bodo le kako leto ali dve in nihče ne bo jokalo za mano,« se je v mislih pogovarjal. »Toda koliko jih pobijejo, ki za njimi jočejo nedorasli otroci, žene, koliko jih pobijejo mladih, ki so se komaj zavedeli življenja! Saj nisem prvi, ki me tako gonijo.« Ob tej misli se je spomnil Ivanovih besed: »Morda bi bilo potrebno, da bi šli še vi, kakor ste stari in nadležni.« Že takrat mu ni mogel ugovarjati. V teh zadnjih urah pa je za trdno spoznal, da je imel Ivan prav. Vsak pošten človek bi moral iti, tudi on...

Dolgo jih je vodil čez njive in travnike in noge so mu postajale vse bolj trudne. Ko je v farni cerkvi zazvonilo poldne, se mu je zdelo, da je vsega tega dovolj. Odložil je kramp in lopato in dejal: »Tu je.«

»Kopli, stari!«

In je kopal. Zasadij je lopato v prst in ko je odmetal prve lopate, so se mu razširile nosnice od vonja sveže prsti. To ni bil vonj trohnobe in smrti, temveč je dišalo kakor včasih, ko je oral, da poseje ozimnico. Kopal je seme.

počasi, ne da bi mu bilo mar psovok in udarcev, s katerimi so ga obkladali beli.

Vse niže in niže je lezel v zemljo. Ko mu je segala jama do pasu, se je hotel za trenutek oddahneti, pa je že nekdo zarjul: »Kopli hudič!« In zopet je kopal. Jama mu je segala do vratu, potem do temena glave in še vedno so rjuli manj: »Kopli, hudič!«

Sonce se je spustilo že na rob obzorja in zahajalo na Planino. Žalostna gora, Krim in Mokrc so bili rdeče obžarjeni, od Planine pa je že legla dolga senca, ki se bo zdaj razlila čez Barje in prek vseh hribov. Toda Koren ni več videl, kako je ugašal dan, jama, ki jo je izkopal, je bila že čez dva metra globoka. Tedaj je odložil lopato in kramp, ker je bil do kraja izčrpan in ni mogel več delati.

»Vrzi lopato in kramp ven, hudič!«

Izpolnil je ukaz.

Eden od belih je zagrabil lopato in je začel metati prst v jamo, drugi jo je porival noter s krampom. Tisti trenutek je Korena prvič strela groza. »Živega me hočejo pokopati,« ga je spreletelo.

Z zadnjimi močmi se je pognal kvišku, toda oni zgoraj so ga s puškinimi kopiti potolkli nazaj.

»Sina ni v jami, boš pa ti ostal notri,« se je nekdo surovo zakrohotal.

Pri teh besedah je Koren zopet občutil zadoščenje v srcu: nikoli ne bodo dobili Ivanovega groba in ne bodo mogli onečastiti njegovega trupla.

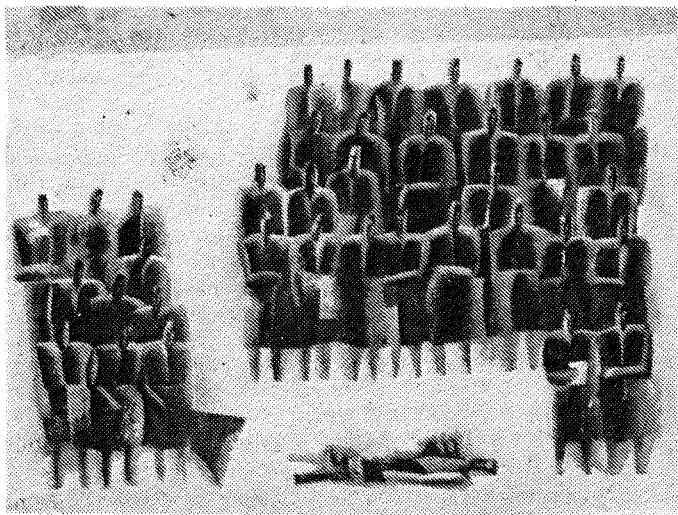
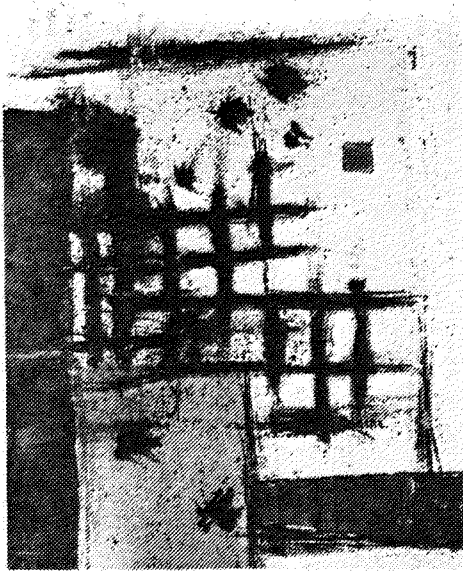
In nič več se ni poganjal kvišku. Mirno je stal in srepol gledal predse. Zdelo se je, da je celo za spoznanje zavrnil svoje sključeno telo. In prst, ki ga je zasipala, je segala vse višje in višje. Stal je v njej do kolen, do pasu, do prsi in nazadnje mu je silila v nos, ušesa in oči. Naposled ga je zagnila vsega.

Sonce se je že zdavnaj skrilo za griči in vsenaokrog je bil mrak. Polja in senožeči so ostale prazne. Le sredi bogatih njiv je bila sveža goma in tam okrog je dišalo, kakor kadar kmet orje, da bo vrgel v zemljo novo seme.

Slovenska umetnost na temo NOB 1945–1985

Devetinšestdeset slovenskih likovnih umetnikov, slikarjev, kiparjev in grafičkov starejše, srednje in najmlajše generacije se nam predstavlja te dni v treh ljubljanskih razstaviščih, ki so pripravila enoten pregled likovnega snovanja na Slovenskem na temo NOB, revolucije in reminiscenc na ti dve temi ob štiridesetletnici osvoboditve. Tako si lahko v Galeriji revolucije Ljubljane (na Mestnem trgu 10), v Mestni galeriji ter v Razstavišču Riharda Jakopiča ogledamo slikarska, grafična in kiparska dela bratov Kalin, Miheliča, Čiuhe, Debenjaka, Pirnata, bratov Vidmar, Jakca in Slane pa vse do mlajših avtorjev, kakršna sta Negovan Nemec in Jože Vrščaj.

Ferdo Mayer:
Črna preteklost, 1960, olje

Ive Šubic: Slovo, 1967, o. pl.

Književniki, padli med NOB Naci Kranjec-Pajlin

Ob 40-letnici smrti

Med štiridesetimi padlimi književniki (za majhen narod je to ogromna številka!), ki jim je Društvo slovenskih pisateljev postavilo v počastitev njihovega spomina skupno ploščo, je tudi prekmurski pesnik Naci Kranjec-Pajlin, rojen 16. julija 1916 v Kranjčevi družini v Veliki Polani, ki je dala slovenski književnosti enega najpomembnejših slovenskih pripovednikov – Miška Kranjca. Mlajši brat Miška Kranjca Naci Kranjec s pesniškim psevdonimom Pajlin zaradi bolezni in trpljenja po ječah in v taborišču ni utegnil do kraja razviti svojega pesniškega talenta. Študiral je sprva na ljubljanski gimnaziji, pozneje na pravni fakulteti, kjer je diplomiral leta 1941.

Že zelo zgodaj je našel pot v vrste komunistov, kot naprednega kulturnega delavca ga je preganjala že stara jugoslovanska oblast. Leta 1939 so ga aretirali in zaprli v zapor v Čakovcu in kasneje v Lendavi. V Murski Soboti je zrasel Klub premurskih akademikov, ki je postal središče in zbirališče vsega naprednega in šola za mnoge akcije. Tu je nastala tudi Ljudska pravica, list za katerega je Edvard Kardelj dejal, naj izhaja tam, jer je tudi dovolj močno napredno gibanje, ki ga bo lahko tudi moralno in gmotno podprlo. Ko se je kasneje Ljudska pravica morala preseliti iz Prekmurja, so v Prekmurju bili že preizkušeni kadri. Kmalu je začel izhajati Mla-

di Prekmurec, v njegovem drugem letniku se je pojavil Pajlin (Naci Kranjec). Vanek Šiftar je zapisal, da je zazvela neka osebna bolečina, osamljenost in tiha, vase zaprta in zasanjana otožnost: kot bi zapele poljane med Veliko Polano in Trnjem. Nacijeva mladost je tesno vezana na vso revščino in na vsa razočaranja, ki jih je v tistih časih doživljal prekmurski mali človek. Vanek Šiftar opisuje, kako je Naci z velikim upanjem kot desetletni otrok odšel v Ljubljano in tam preživel z manjšimi presledki štirinajst let, od prvega razreda gimnazije do diplome na pravni fakulteti. Vsa svoja doživetja v Ljubljani je poskušal izraziti leta 1938 v Sonetih. Najraje se je družil s prekmurskimi sezonskimi delavci, ki so bili zaposleni v Ljubljani v gradbeništvu. Bolj s pesmijo kot z besedo je znal najti pot do sočloveka, a kljub temu je bil večkrat grenko osamljen. Čeprav je bil v Ljubljani večkrat osamljen in zagrenjen in se je zelo rad vračal v Veliko Polano, je v nekem pismu leta 1938 vendarle zapisal: »Nekaj pozitivnega mi je le prineslo življenje v Ljubljani. Zaveroval sem se v idejo človečanstva, v vstajenje pravice, postal sem revolucionar in ostal bom to, ker ne bi rad srečeval vse življenje ljudi z enako grenkobo, žalostjo in razočaranjem, kot sem ga doživel sam.«

Zaradi sumljivega družjenja s prekmurskimi sezon-

skimi delavci so ga leta 1939 aretirali, od tam odgnali v zapore v Čakovec in nato v Lendavo.

Kmalu po diplomi na pravni fakulteti ga je na Cankovi ujela okupacija. Kot član komunistične partije je takoj začel sodelovati v akcijah, ki jih je vodil Štefan Kovač. Madžari so ga internirali že v avgustu leta 1941. V zloglasni madžarski ječi v Vaczu je že zelo bolan (njegova prirojena tuberkuloza je še poslabšala njegovo zdravstveno stanje) napisal nekaj svojih zadnjih pretresljivih pesmi. Hudo bolnega so ga vrnili v murskosobosko bolnišnico. Tu je izvedel, da je žena zbolela. Tanja, njuna hčerka je živila pri tujih ljudeh. Iz Murske Sobotice so ga odvedli v Nemčijo, kjer je v Dachauu 4. maja 1945, nekaj dni pred svobodo umrl. Po osvoboditvi je Ivan Preac iz Marjete pri Ptujju prinesel na starem nemškem paragonskem bloku zapisano sporočilo »Ignacij Kranjec – 4. maja 1945, na tuberkulozi v Dachauu. Po prihodu v Dachau iz drugega tabora pri Nürnbergu je bil zelo oslabil in kljub velikemu trudu naših slovenskih zdravnikov (dr. Lojze Rojnik) ni bilo mogoče več nič pomagati. Oslabelo srce, obojestranske kaverne na pljučih in bolne ledvice so povzročile smrt.«

Rojaki so mu po smrti v Pomurski založbi leta 1960 izdali zbirko njegovih pesmi z naslovom Ker sem človek, ki jo je uredil in ji izčrpno tehtno spremeno besedo napisal Vanek Šiftar. Iz te knjižice smo črpali večino tega zapisa.

V leksikonu Slovenska književnost (Cankarjeva založba 1982) preberemo tako oznako njegove poezije:

Naci Kranjec-Pajlin
Senokoše

*Senokoše, senokoše
že so pokošene;
rože, rdeče rože
že so posušene.*

*Čez te senokoše,
senokoše pokošene,
čez te rdeče rože,
rože posušene,
smrt bo k meni prišla
in me pokosila –
ljuba pa se bo jokala,
z rdečih rož mi venec
vila.*

»Njegova naposledna in preprosta pesem izhaja iz ponižan, osamljenosti, revščine in je izraz predsmrtnih slutenj.«

V času Nacijeve mladosti je bila tuberkuloza skoraj neozdravljiva bolezen in bolnik je bil zaznamovan za vse življenje. Zato ni čudno, da se je Naci nagibal k obupu in žalosti, vendar se je reševal s svojo revolucionarnostjo na eni in s poezijo na drugi strani. Čeprav je umrl mlad, star komaj devetindvajset let, je premagal svojo znamenovitost, zapustil je le eno zbirko pesmi in vendar si je s svojo pristno in neponarejeno liriko postavil spomenik. Dosegel je, da ga ne bomo nikoli pozabili. Tone Pavček je zapisal, »da njegova pesem razodeva pristen lirični talent in doživet utrip srca, rajši trpek kot veder, čustven, včasih celo sentimentalni, ki se navdihuje ob prekmurski krajini in zgleduje pri liriki Kosovele in Murna. Pesniško bolj samosvoj in motivno ter izpovedno širši je Naci Pajlin v svojih zadnjih pesmih, ki so dozorele neposredno pred vojno in v prvih vojnih letih.«

Dušan Mevlja

Ciril Cvetko, dirigent Partizanskega pevskega zbora

Umetniško krmilo in dirigentsko palico Partizanskega pevskega zbora iz Ljubljane je prevzel Ciril Cvetko, znani komponist in dolgoletni dirigent opernih hiš in Slovenske filharmonije. Tovariš Cvetko je vse svoje življenjske cilje posvetil vokalni in instrumentalni glasbi. Leta 1938 se je vpisal na Akademijo za glasbo v Ljubljani. Študij je prekinila aretacija, ko so ga 1942. leta Italijani internirali v taborišče Gonars. Že pred kapitulacijo Italije je odšel v NOV. Bil je v 6. in 12. brigadi ter v 1. slovenski artiljerijski brigadi. Iz operativnih enot je odšel za glasbenega vodjo SNG pri predsedstvu SNOS.

Po osvoboditvi je študij na akademiji nadaljeval in 1948. diplomiral iz dirigiranja in kompozicije. Po diplomi je svoje strokovne študije dopolnjeval še v Pragi in Parizu.

Po vrnitvi in končanem študiju je postal dirigent mari-borske Opere in nato direktor ljubljanske Opere in baleta ter direktor in dirigent Slovenske filharmonije. Njegov koncertni program zajema dela klasičkov, romantikov in novejših avtorjev, med njimi Stravinskega, Prokofjeva, Ebena, Brittna, Fischerja, Sommera, Bartoka idr. Gostoval je skoraj v vseh glasbenih centrih Evrope in bil gost več glasbenih festivalov v Avstriji, Nemčiji in Belgiji.

Poleg dirigiranja je pestra tudi njegova kompozicijska dejavnost. Naj omenimo samo nekatere: partizanske – V nove zarje, Topniška, Pomladna pesem; samospev – Starka za vasjo; mladinski zbori – Pe-

sem o Titu, Pomladna, Ugank; orkestralna suita – Andante patetico in druge. To je le nekaj njegovih del iz plodne ustvarjalnosti.

Njegova aktivnost pa ni samo v profesionalni stroki, ampak je tudi društveno politično delaven, je predsednik glasbene komisije pri GO ZZB NOV Slovenije, član festivala Revolucija in glasba in festivala Kurirček v Mariboru.

Ciril Cvetko ni bil neznan pevcem PPZ. Posebno ga poznajo stari pevci Invalidskega pevskega zbora, s katerim je nekaj časa sodeloval. Najprej smo ga povprašali o tem.

Pred 40 leti ste bili dirigent Invalidskega pevskega zbora. Povejte nam motiv in vaš vtis ob ponovnem srečanju z zborom, ki že vsa povojna leta goji in ohranja partizansko in revolucionarno pesem?

»Pred štiridesetimi leti sem v resnici dirigiral prvi koncert Invalidskega pevskega zbora v osvobodjeni Ljubljani, vendar tedaj nisem bil oziroma postal zborov dirigent. Le vskočil sem. Invalidskemu pevkemu zboru sem pomagal premagati obdobje, ko je grozila nevarnost, da se bo zbor razšel. Uspeh prvega koncerta IPZ v Ljubljani je bil tolikšen, da pevcem po njem niti na misel ni prišlo, da bi zapustili zbor. Letos pomagam temu zboru že drugič premagati občutljivo

obdobje, ki je nastalo ob odhodu dosedanjega dirigenta. Motivov za to mojo odločitev je bilo več, najpomembnejši pa je, kako obdržati zbor na sedanjih ravni in ga še dvigniti. Če se bo to posrečilo, bodo ocenili drugi. Vsekakor je odvisno od vseh sodelujočih, kako premakniti ansambel še naprej in sprejeti nove programske pobude.«

Partizanski pevski zbor je ponesel našo borbeno in revolucionarno pesem skoraj v vse države Evrope, razen ČSSR, kakor ga sedaj vodite vi. Ali ste za to turnejo pripravili kaj posebnega in kje vse boste nastopili?

»Pahor, Šivic, Kozina, Matejtič-Ronjgov in Tajčević so osrednji avtorji v programu ob gostovanju v Čehoslovaki, konkretnije na festivalu v Bratislavi. Sloveški pridedite-li nam poleg Bratislave obeta-jo še nadaljnje nastope po Slovaški, kjer bomo predstavili revolucionarno, umetno in ljudsko pesem vseh naših narodov. Glede programske zas-nove pri teh koncertih torej ne odstopamo od dosedanje ustaljene poti. Treba je le reči, da nekaj pesmi iz »slovaške turnee« Partizanski pevski zbor že dolgo ni uvrščal v svoje javne nastope. Potrebno jih je bilo tudi glede na dejstvo, da je v zboru precej mladih, študirati na novo.

Med skladbami, ki jih bo zbor predstavil na Slovaškem, bo tudi Partizanska zdomka slovaškega skladatelja Z. Šestaka. Z njo zbor nadaljuje tradicijo: izvedel bo skladbo avtorja dežele, kamor odhaja gostovat.«

Jasne in spodbudne besede novega dirigenta PPZ so ne samo dokaz pripadnosti pesmi, ki jo zbor goji, ampak tudi zagotovilo, da bo zbor umetniško napredoval. Tako je tudi prav, saj so pevci Partizanskega pevskega zbora nosilci visokih odlikovanj in priznanj. Za svoje uspehe so prejeli tudi nagrado AVNOJ.

Jože Jenič

Kratek pogovor s Cirilom Zlobcem po vrnitvi s pisateljskega kongresa

Čestitamo k izvolitvi, a v isti sapi vprašamo: kaj pomeni – postati predsednik Zveze književnikov Jugoslavije? Ali, to je družbena sila, ki jo je mogoče popeljati k novim, večjim dosežkom?

Ciril Zlobec: Biti predsedujoči je svojevrstna pustološčina. V bistvu vodi zvezo predsedstvo, sestavljeno iz predsednikov in tajnikov posameznih društev in združenj. Sta dve teoriji o funkciji zveze: nekateri bi radi, naj se zveza utrdi kot samostojen vodstveni organ, drugi vztrajajo, naj bo to resnično in dobesedno skupni kolektivni organ. Sam se nagibam k drugi različici, ker ne bi želel, da bi se zveza povzpela med društva. Lahko pa seveda zveza postane učinkovitejša, kot je bila.

Gre torej za večjo aktivnost pisateljev.

Ciril Zlobec: Kongres je poudaril, da mora imeti pisatelj glede na pričakovanja javnosti večjo javlavo – postati mora eden izmed družbenih dejavnikov. Mnenja smo bili, da je naša družba tako globoko v kriznem položaju, da je nujno vnesti vanjo maksimalno možno kritičnost, preverjanje dejanj in besed – in je seveda logično, da imajo v takem kontekstu pisatelji svoje nezamenljivo mesto.

Osnovnega pomena za veljavo pisateljev je njihovo pisanje. To o čemer govorite, pa je poskus koncentriranja nekih dodatnih energij in manifestacij pisateljskega delovanja.

Ciril Zlobec: Pisateljska dejavnost je brez dvoma dvojna. Najprej se pisatelj uveljavlja s

svojim pisateljskim delom. Vzemimo primer: dela, ki so odprla problematiko Golega otoka ali dachauskih procesov, so bila, čeprav so literarna, prenešana v splošno razpravo v bolj kritično vrednotenje naše preteklosti, z zahtevo po osvetlitvi nekaterih deformacij, po popravljanju napak, po rehabilitaciji nedolžno obsojenih in podobno. Literarno delo tako postane začetek širše družbene akcije. Druga plat delovanja pa je, da pisatelj, čigar beseda ima javno težo, deluje tudi kot občan, ki se oglašuje o stvareh, izreka svoje ocene, sodbe ali obsodbe – ter ima sprito svoje pisateljske reputacije kot občan mnogo večjo ceno in odmevnost. S teh vidikov naj bi bila dejavnost pisateljev nekoliko bolj usklajena, tako da bi res postala pozitivna politična sila, neka vest družbe.

Po vsem je mogoče reči, da je bil posateljski kongres: zmagala razuma.

Ciril Zlobec: Absolutno: zmaga intelekta. Kljub temu da je lahko na kongresu vsak govoril o vsem, o čemer je hotel in s kakršnokoli intonacijo, je razum prevladoval od prvega trenutka do konca kongresa, vključno s sporočilom javnosti, ki poudarja voljo pisateljev, da se nikoli več ne pojavi nobene oblike fašizma, hkrati pa manifestira absolutno pripadnost pisateljev ideji socializma in samoupravljanja, o čemer so nekateri poprej dvomili.

In predsednikovi občutki? Ciril Zlobec: Osebnim vidim precej težkega dela, ki pa je tudi velika in svetla spodbuda.

Viktor Konjar

ANDREJA PELKO, 4 a
Osnovna šola 29. oktober, Šmarjeta

ŠKUC je pripravil zanimiv program filmov

Filmi o fašizmu

»Vodilni sloj Zahodne Nemčije si je 40 let prizadeval, da ne bi govoril o vojni, o skupni krivdi nemškega naroda za najmračnejše obdobje njegove zgodovine. Toda naša dolžnost je, da o nacizmu in o tem, kdo je bil v njem udeležen, vsaj danes odkrito spregovorimo«. Tako je v prvi večer nemških povojnih filmov o fašizmu vpeljal študentsko publiko – žal druge ni bilo – nemški publicist dr. Wolf Donner, ki sodi v prvo povojno generacijo Nemčije. Tudi on o »nacistični generaciji«, kakor imenuje generacijo svojih staršev, ni v šoli izvedel ničesar.

Nemčiji kakor tudi drugim, najmanj seveda Nemcem, ne morejo v ničemer koristiti suhi podatki o številu žrtev v zadnji vojni. Različna gibanja v svetu namreč kažejo, da fašizem še obstaja, in se je zato nujno soočiti z njim. Toda prav na tleh, kjer se je fašizem rodil, so – tudi v okviru filmske ustvarjalnosti, ki ima po Donnerju ogromen vpliv na ljudi – dolgo, predolgo odlazali z izpraševanjem »vesti« podedovane kolektivne krivde». Nemški filmarji so se najprej lotili »žalostnih« individualnih zgodb iz vojnih dni, s poanto »vsak človek ima pravico do preživetja«. V njih ni bilo ničesar obtožujočega do družbe, do preteklosti, ki je človeštvu povzročila toliko zla.

Tako je bilo 15 let v ZNR, pa tudi v NDR ni bilo nič boljše, tam so pač »uradno« mislili, da so na pravi strani. Šele prvi film Ubijalci so med nami, izdelan sicer v NDR, je odprl vprašanja strahotne nemške preteklosti. V Zahodni Nemčiji so se v okviru želja vodilnih po novi armadi porajali filmi o »ubogljivem, državni zvestem vojaku«, nanizale so se zgodbe o majhnih in večjih herojih, le o nacizmu ničesar.

Šele nove generacije 60. let so postavile odprta vprašanja tudi na filmska platna, nastal je oberhausenski manifest, na katerem so se pojavila imena kasnejših najboljših ustvarjalcev povojnega avtorskega filma: Herzog, Kluge, Fassbinder. To je bila ofenziva proti filmom, ki so nehoti opevali Hitlerja in nacizem v vsej njegovi paradnosti in močujočnosti in nepoučenim, mladim nemškim generacijam meglili skromno predstavo, ki so jo imeli in jo še imajo o generaciji nacistov.

Nekaj teh filmov je bilo na programu v Škucu. Morda je film Nespravljivi spomini, ki so ga za TV pripravili trije mladi angažirani avtorji Volkenbork, Feindt in Seibig, med najbolj zanimivimi. Govori o Nemcih, ki sta si na španskih barikadah stala nasproti. Tisti, ki se je bojeval za Francija, je danes čislán upokojeni general Bundeswehra, drugi, zidar, član Internacionalnih brigad je siromasen berlinski upokojenec. Film je povzročil v Nemčiji pravcato javno prerekanje. Filma Bela vrtnica in Zadnjih pet dni, ki govorita o študentskih upornikih v letu 1942 na Münchenski univerzi, pa sta prizadela predvsem mlade Nemce, saj uporniki padejo v nacistično past in so pokončani.

Nemčijo, blede mater režiserke Helme Sanders-Brahms, ki je odlično prikazala žensko doživetje vojnih in povojnih dni, smo sicer že videli na naših filmskih platnih pa tudi Otroke s številke 67, malokdo pa verjetno Leiserjev dokumentarec Mein Kampf in film Wolfganga Staudteja Odpustanje, ki govori o dezerterju v zadnjih dneh vojne. Mož se vrne v rodno vas, pa mu tam nihče ni pripravljen pomagati in vojak naredi samomor.

Kot prvega iz Škucovega programa smo videli film Theodorja Kottule, ki je za-

oral ledino takšnim in podobnim političnim filmom, biografsko filmsko podobo Rudolfa Hö, komandanta koncentracijskih taborišč Dachau in Auschwitz.

Pobude iz nemškega življenja, Aus einen Deutschen Leben je originalni naslov, vsekakor najbolj ustrezajo poslanici filma, v katerem spoznamo pridnega in obogljivega nemškega državljanja, ki se svoji »dolžnosti« ne bo nikoli umikal, kaj šele upiral. Pripravljen je preteči na vsak ukaz, in kot tak postane najboljšo orodje nacistične oblasti. Tako daleč gre v svoji zaslepljenosti, da mu naloženo poveljstvo najstrahotnejših taborišč, kar si jih je človeštvo izmislilo, pomeni čast!

Italijanski fašizem, o katerem smo v okviru Škucovih filmov o fašizmu videli pet filmov, ni segel po plinskih celicah, toda po svojih namelih ni bil bistveno drugačen. Italijanski filmski avtorji, med njimi tudi znana imena kot Ettore Scola s filmom Posebni dan, Carlo Lizzani z Mussolinijevim zadnjim dejanjem, Mauro Bolognini z Libero, ljubezen moja in pa Vittorio de Sica z Vrtom Finzi Continijev so po svoje spregovorili o času, o katerem bi nekateri uradni in manj uradni italijanski krogi ob letošnji obletnici prav tako najraje molčali.

De Sica film je bil posnet 1971. leta po romanu Giorgia Bassana, ki je v Italiji povzročil veliko razprav o tem, kako je delal fašizem s precej številčno židovsko skupnostjo v Italiji. Film Vrt Finzi Continijev je eden najlepših poznih del mojstra italijanskega neorealističnega filma, ki se je mnogokrat izneveril svoji govorici in snemal dela brez večje vrednosti. Nostalgčna upodobitev bogate židovske družine, predvsem pa srečnih dni mladostnikov starodavne Ferrare tik pred strahotami,

ki jih sproži druga svetovna vojna, in nepozabna zadnja sekvenca umrlih protagonistov, ki na platnu ponovno zaživijo, da jih ne bi gledalci pozabili, so posebna vrednost filma. Na nevsiiljen način je De Sica predstavil dolgo vrsto na videz skromnih, v bistvu pa globoko ne-

človeških fašističnih ponižanj vseh, ki so imeli kar koli opraviti z židovstvom, da bi jih fašistični režim končno v zadnjih zdihljajih »uspel« predati nemškim kameradam kot italijanski »prispevek« k dokončni ureditvi židovskega vprašanja.

Vsekakor zasluži vodstvo

ljubljanskega Škuca pohvalo za program italijanskih in nemških filmov o fašizmu, čeprav so se žal odvrteli v neugledni dvoranici, ki jo Škuc premore v Kersnikovi ulici. Podobna manifestacija bi vsekakor zaslužila pozornost večjega ljubljanskega kinematografa.

Dorica Makuc

Spodbude delu in znanju

Dolgoročni plan, o katerem zdaj snujemo in premišljamo, tipa tja do konca tega tisočletja. Lahko bi rekli, da gre za načrt, ki naj bi nas popeljal iz kratkoročne zdajšnje stiske k dolgoročnim vizijam življenja, človeka vrednega življenja. Družbeni plan torej ne spremlja le materialnih tokov – odgovor na vprašanje, od česa bomo živeli – poskuša nakazati, kako bomo ob prelomu tisočletij živeli, kakšna bo kvaliteta našega življenja, kakšne materialne, kulturne in druge vrednote lahko zagotovimo in razvijemo. Ker se vrednote ne spreminjajo čez noč, ker načrtovalci dolgoročnih možnosti ne smejo biti pod pritiskom sedanjih stisk, je na dani, da ne načrtujemo, da bomo živeli revno. Vendarle pa načrtujemo zelo realno.

V petnajstih letih bo treba doseči temeljito razvojno preobrazbo. Delati bomo morali predvsem »prave stvari«, kar bo terjalo temeljito selekcijo programov, želja in hotenja. Glavni razvojni cilji so določeni in tudi izsiljeni: povečanje izvoza, omogočanje tehnološkega napredka, zagotavljanje gospodarske rasti in integriranosti v okviru celotnega jugoslovanskega gospodarstva, ustvarjanje učinkovitih delovnih mest ter zmanjševanje dosedanje enostranske tehnološke, uvozne, finančne in razvojne odvisnosti od razvitejšega sveta. Te cilje ne bomo mogli doseči, če bomo večino dokaj pičlih naložbenih sredstev usmerili v »tone«, to je v energetsko, kapitalno, surovinsko in uvozno intenzivne programe, za katere, dobro vemo, nimamo razpoložljivih virov. Nasprotno pa nam zagotavljajo doseganje teh ciljev načrtne naložbe v izvozne programe, v segmente visokih tehnologij, v obvladovanje informacijskih tehnologij, za podporo proizvodnim, poslovnim in družbenim sistemom, v drobno gospodarstvo, v kadre – skratka v znanje.

Slovenija ima malo naravnih bogastev (izjema so les, vodna energija in geografska lega na obrobju razvite Evrope), ima pa kvaliteto delovno silo, najosnovnejše raziskovalno razvojno in znanstvene kadre, ki so temelj za kvaliteto razvojno preobrazbo in prestrukturiranje gospodarstva. Od razvojne usmeritve, ki jo bomo določili, bo odvisno ne le, koliko delovnih mest bomo lahko zagotovili in kakšna bo potrebna strokovnost zanje, ampak tudi kakšen tehnološki napredek in splošen gospodarski in družben razvoj bomo dosegli.

V procesu selektivnega razvojnega dozorenja ne gre samo za razvoj materialne proizvodnje. Na sedanji razvojni stopnji razvosti moramo povezati delo in znanje v materialni

proizvodnji z delom in znanjem v specializiranih strokovnih in znanstvenih ustanovah.

Kljub temu, da smo v Sloveniji že zdavnaj odpravili nepismenost, ki je ena temeljnih ovir za kvaliteto preobrazbo družbe (v Jugoslaviji je visoka stopnja nepismenosti še vedno velik razvojni problem: v letu 1981 je bilo nepismenih 9,5 odstotka prebivalstva, v naši republiki 0,8 odstotka), naša kadrovska struktura še vedno ni ugodna. Vendar samo izboljšana kadrovska struktura še ni porok za kvalitativno preobrazbo gospodarstva in visoko učinkovitost. Zelo malo strojnih inženirjev dela pri tehnološki pripravi proizvodnje, večina ekonomistov dela v komerciali, malo se jih ukvarja z analizo stroškov in skupaj s tehničnimi strokovnjaki z razvojnimi usmeritvami. Večina pravnikov proučuje samoupravne akte, le nekateri mednarodne pogodbe in prenos tehnologije in drugo. Veliko strokovnjakov sploh ne dela v svojem poklicu, pač pa čepi na sestankih. Če hočemo učinkovito ekonomijo in s tem napredek družbe, potem bomo morali zagotoviti bistveno višjo stopnjo profesionalizacije in intelektualizacije dela v naši družbi.

Za dolgoročen razvoj, gospodarski in družbeni, bomo potrebovali tudi dolgoročno naravnano ekonomsko politiko, ki bo morala odpravljati sedanji nevzdržno visok obseg prelivanja dohodka od dela k nedelu, v obliki administrativnih cen, socializacij izgub, najrazličnejših administrativnih oblik zapiranja pred konkurenco iz drugih republik in pokrajin oziroma iz tujine, v obliki nedosledne kreditne, emisijske in naložbene politike, v obliki nerealnega vrednotenja akumulacije in amortizacije in obratnih sredstev, neekonomskih stanarin in drugo. Šele v takih razmerah bodo ozdi, gospodarstvo in družba kot celota vse bolj motivirani in hkrati prisiljeni vse več vlagati v tehnološki napredek, znanje in inovacije, ki povečujejo produktivnost, izvoz in učinkovito gospodarjenje. S tako zastavljeno vlogo plana in trga ima jugoslovanska ekonomska politika realne možnosti, da resnično spodbudi najprodornejše nosilce razvoja. Pa tudi za prednostna vlaganja v povečevanje izvoza, tehnološki napredek, višjo rast in integriranost jugoslovanskega gospodarstva, učinkovitejšo gospodarjenje in učinkovito zaposlovanje. Delo pa človeku pomeni več kot golo preživetje. Daje mu dostojanstvo in smisel življenja.

Ivan Vidic

DR. MILICA KACIN-WOHINZ

DELAVSKO IN SINDIKALNO GIBANJE NA PRIMORSKEM

Rezultat opisanega položaja je bil akcijski pakt, ki sta ga leta 1936 sklenili KPI in TIGR. Obe organizaciji sta se obvezali voditi ljudi v dnevne boje za minimalne socialno-gospodarske, politične in nacionalne zahteve. Med drugim je značilna zahteva za pravico molitve v materinem jeziku pri verskih obredih. Že v letih 1931–32, med veliko gospodarsko krizo so v srednji in severni Istri izbruhnile demonstracije kmetov, predvsem žensk. Spodbudili so jih komunisti, ki so ta čas izdajali tudi Kmečki list. Junija 1932 so bile množične kmečke demonstracije v Dekanih in Koprju, pozneje še v vaseh na Pivškem. Pred občinskimi poslopji so ljudje zahtevali znižanje davkov, državno podporo za sanacijo kmetijstva, odstranitev fašističnih županov, pouk slovenščine in šolah. To je bila, poleg poznejšega odpora proti vpoklicu vojakov za vojno v Etiopiji, najbolj izrazita protifašistična akcija v Julijski krajini v tem obdobju.

Vendar je bilo tovrstno gibanje bolj spontan izbruh jeze in obupa kot pa posledica neke temeljite politične organiziranosti. Za razumevanje tega je potrebno vedeti, v kakšnem gospodarskem položaju so se znašli delavci in revni kmetje (med Slovenci in Hrvati so bili večinoma revni) v fašističnem totalitarnem režimu. Močne gospodarske krize v industriji so se vrstile periodično: v letih 1922–24, 1928–29, 1932–34. Tedaj so kapitalisti odpuščali na

tisoče delavcev, ki so se večinoma izseljevali v prekomorske države. Posledica teh kriz se je čutila tudi v spontanah, le redko organiziranih socialnih delavskih gibanjih: leta 1927 so stavkale delavke ribje industrije v Izoli proti znižanju mezd; leta 1931 so bili protesti v tekstilni tovarni v Ajdovščini in rudarjev v Idriji proti odpustanju; leta 1933 so stavkali kamnoseki v Nabrežini, ženske pa so demonstrirale za kruh in delo; leta 1934 so brezposelni demonstrirali v Trzinu za zahtevo po »zimski pomoči«, podobno tudi v Renčah. Več podatkov o takih gibanjih za zdaj nimamo.

V letih konjunktore je industrija namesto odpuščenih profesionalnih delavcev zaposlovala kmečko prebivalstvo, ki je bilo izrinjeno z zemlje. To so bili poleg Furlanov zlasti Slovenci in Hrvati, predvsem pa je naraščalo zaposlovanje žensk kot najbolj poceni delovne sile. Ta novi delavski sloj je opravljal težaška, nekvalificirana dela, bil je cenejši, in zato je vplival tudi na zniževanje mezd celotnim vrstam! S tem je nastajala tudi prerazporeditev delavskega razreda: visoko kvalificirana delovna sila se je ožala, nekvalificirana se je povečevala in med tema skrajnostima so odpadale vmesne vrste. Vse to je vplivalo tudi na šibko razredno organiziranost, na šibak odmev ilegalne komunistične akcije med delavstvom v tovarnah.

Vendar tudi ta vrst zaposlovanja ni vzpostavila predvojne narodnostne struk-

3

ture v delavskem razredu. V tržaški pokrajini, ki je obsegala sežansko in postojnsko območje, je bilo npr. leta 1936 naštetih 14.400 delavcev slovenske narodnosti, v samem Trstu pa 9687 v primerjavi z letom 1910, ko jih je bilo samo v Trstu 15.199. Na tak padec je vplivala predvsem omenjena emigracija, pa tudi dejstvo, da ni bilo koristno razglašati se za Slovenca. K temu je treba prišteti še politiko fašističnega režima, da bi izselili čimveč Slovencev iz Julijske krajine s premeštvami v notranjost ali pa v kolonije, s čimer bi spreminjali narodnostno podobo tega ozemlja. Očitno to prizadevanje ni bilo v korist industrijcev in kapitalistov, ki so v slovenskem kmečkem prebivalstvu imeli rezervo za črpanje poceni delovne sile.

Največ Slovencev je bilo zaposlenih v tistih panogah, ki so potrebovale nekvalificirano delovno silo: v štedenskih plavžih jih je bilo 2/3 vseh delavcev, podobno v Trzinu, v ribji industriji na obali in v predilnici v Podgori, medtem ko so v obratih na slovenskem podeželju, vključno z idrijskim rudnikom, tekstilno tovarno v Ajdovščini, lesno industrijo na Pivškem in cementarno v Anhofu, odločno prevladovali slovenski delavci.

V kriznih obdobjih so se odpuščeni delavci vračali na zemljo, kjer so še povečevali še tako siromašne razmere. Kmetijstvo je bilo namreč v konstantni krizi. Rešitev so ljudje, tudi kmečki iskali v emigraciji. Ni naključje, da se je v nekaterih slovenskih kmečkih okoliših število prebivalstva zniževalo. Od leta 1921 od 1931 se je zmanjšalo v občini Komen za 8 odstotkov, v občini Sežana za 3,5 odstotka, na Postojnskem za 3 odstotke in tako naprej. Le v večjih središčih se je število prebivalstva višalo, toda zaradi priseljevanja Italijanov. V letih velike svetovne krize, 1929–1933 se je cena kmečkih pridelkov zmanjšala tudi

za 50 odstotkov, kar je močno vplivalo na že omenjene demonstracije.

Dosedanje zgodovininopisje o razmerah v Italiji v dobi fašizma prav skopo obravnava tudi te vidike zgodovinskega procesa. Praviloma se omejuje na raziskave fenomenov fašizma in militantnega protifašizma, le v zadnjem času se italijanska zgodovinarji posvečajo gospodarsko-socialim vprašanjem. Očitno pa je, da zgodovina delavskega gibanja, tudi sindikalnega, ne more biti zgolj tista zgodovina, ki obravnava organiziranost in institucionalnost. Iz dokumentarnega gradiva praviloma izhaja le tisto, kar je bilo organizirano, na gospodarskem področju pa razvoj industrije in drugih panog ter tehnologije. Zato se v teh zgodovinskih raziskavah delavski razred nekako izgubi, obravnavan je le kot statični, pasivni element, ne pa kot prvorazreden partner v gospodarskem procesu. Če hočemo to sliko dopolniti, so potrebni predvsem ustni viri, pričevanja o delovnih razmerah, mezdah, gibanjih mimo strank in zunaj njih. Le tako bo možno rekonstruirati ne samo organiziranost in gospodarski položaj delavskega razreda, temveč tudi njegov socialni in moralni položaj, ki je prvi pogoj za neko organiziranost. S tem bi se pokazala tudi vloga žensk, ki praviloma niso bile politično opredeljene, a so se nehalno bojevale na vseh področjih: v tovarnah in na zemlji, za socialne in za narodnostne pravice. Gre torej za ugotavljanje tiste vsakdanje anonimne gverile proti izkoriščanju, o kateri še nič ne vemo, mnogo bolje poznamo »gverilo« proti narodnemu zatiranju in proti fašizmu.

Konec

(Pričujočo študijo, ki jo je letos spomlad v celoti objavila Delavska enotnost, smo ponatisnili v želji, da bi s tem pomembnim delom slovenske zgodovinske preteklosti seznanili tudi naše bralce.)

»Glej, svet je tudi zate!« – razstava v MLRS

V Muzeju ljudske revolucije Slovenije v ljubljanskem Tivoliju so ob 40-letnici osvoboditve in zmage nad fašizmom včeraj ob 18. uri odprli razstavo, za katere geslo so si njeni ustvarjalci izbrali Kajuhov verz: »A želel bi, da ne utihne prej moj glas, dokler ti ne porečem: Glej, ta svet je tudi zate!« Skušali so na nov, svež način predstaviti muzejske predmete, ki naj nas spominjajo na čas, ko je bilo potrebno z iznajdljivostjo, znanjem in predvsem s nadčloveško voljo ne le fizično preživeti, ampak storiti vse, da tudi psihično nisi klonil.

»... Čeprav z žrtvami zdesetkan se je narod po osvoboditvi lotil obnove porušene domovine. Organizirane zasnove iz Kočevja, Jajca, Črnomoja in Ajdovščine so začele dobivati obliko, ki je bila načrtovana še med vojno. Volja po boljšem, novem, pravičnejšem je ostala, ostala je predvsem tista enkratna, doslej narodu neznan energija in prepričanost o

pravičnosti boja in pravilnosti odločitve. Zato po sedmih letih, ki so potekla od napada na Jugoslavijo, ko se je izkazala druga stran in z njo pravo hotenje dotadnjega zaveznika, slovenski narod ni popustil. Skupaj z drugimi jugoslovanskimi narodi je poiskal moči tam, kjer se je zdelo, da so že vse izčrpane. V najhujšem času

nezacepljenih ran in podrtih domov se je po sedmih letih odločil ponovno tako, kot mu je narekovala vest že ob okupaciji in kakor se je v tem času odločal v vsakem trenutku: za svobodo in samostojnost,« je v spremni besedi k razstavi (ki zajema sedem let), zapisala njena avtorica Marjeta Mikuz v spremnem katalogu. B. Ž.

Organizacijski komite proslave POLJANA 85 (ob 40-letnici osvoboditve Jugoslavije in zmage nad fašizmom) je pripravil nadroben VODNIK za udeležence proslave in velikega zbora partizanskih enot v Partizanskem taboru na Poljani

Odbor za pohod po poteh partizanske Ljubljane je v 2. številki svojega Poročevalca objavil opise in načrte prog za manifestativni pohod po poteh spominov in tovarštva, za partizanski marš, za štafete zmage in štafete bratstva in enotnosti ter za tek prijateljstva.

Moške ekipe bodo v partizanskem maršu prehodila oziroma pretekle 28 kilometrov, ženske 14 kilometrov. Proge za manifestativni pohod so dolge 3, 5, 7, 8, 11, 12 in 18 kilometrov.

Kancler Köhl v Bergen-Belsnu

Če še tako malo vemo o nemškem koncentracijskem taborišču Bergen-Belsen, skoraj gotovo ni človeka, ki ni nikoli v življenju slišal za drobno židovsko deklico Ano Frank. Po spletu okoliščin je njen dnevnik postal simbol židovskega trpljenja pod nacizmom, pa tudi glasno vpijč opomin človeštvu. Ta deklica je s svojo družino končala prav v Bergen-Belsnu.

Zahodnonemški kancler Kohl, ki je bil govornik na nedeljski spominski slovesnosti v navzočnosti sto tisoč ljudi, je ob tej priložnosti dejal, da se Nemci ne bodo ničesar naučili iz zgodovine, če bodo te zločine primerjali z zločini, ki so jih počenjali drugi. »Nacizem ostaja za nas Nemce sramota, ki nikoli ne zastari. Danes govorim v Bergen-Belsnu kot zvezni kancler ZRN: z nemških tal mora rasti mir za Evropo in za svet. Skrivnost odrešitve se imenuje spomin, ne pozaba!«

18. maja 1985 – z natančnim opisom prometnih zvez s Poljano, dostopom do prireditvenega prostora, zbornih mest, lokacije partizanskega tabora, pomožnih služb ter spremljajočih prireditev.

Reaganova »širokogrudnost« odmeva z ogorčenji

Ne le ameriški veterani druge svetovne vojne, tudi nemška javnost in javnost večjega dela Evrope se zgraža nad Reaganovim načrtom protokolarnih obiskov v času njegovega uradnega bivanja v ZRN. Tako so se poljski veterani ostro odzvali ob predsednikovem namenu, da bi obiskal pokopališče nacističnih vojakov v Bitburgu ter imenovali nameravani Reaganov korak zašušico in sramoto za vse, ki so se bojevali proti nacizmu.

Jasenovac – mračen spomin

Več kot petdeset tisoč ljudi se je udeležilo spominske prireditve ob štiridesetletnici preboja in osvoboditve taboriščnikov iz jasenovskega taborišča. Zbranim je spregovoril predsednik predsedstva SR Hrvaške Jakša Petrić, ki je še enkrat opozoril, da je bilo to ustaško taborišče, kjer so mučili in ubijali stotine tisočev Srbov, Židov, Hrvatov, Romov, Muslimanov, Slovencev in Črnogorcev, najhujše koncentracijsko taborišče na jugoslovanskih tleh.

J. A.

Spominska slovesnost v Buchenwaldu

Približno 100 bivših jugoslovanskih internirancev zloglasnega koncentracijskega taborišča Buchenwald in njihovih svojcev se je zbralo na spominski slovesnosti ob 40. obletnici osvoboditve taborišča in zmage nad nacifašizmom. Te velike proslave, na njej se je zbralo prek 60 tisoč ljudi, se je udeležilo tudi okoli 1500 bivših internirancev iz 15 evropskih držav. Ob tej priložnosti so v Buchenwaldu odprli prenovljen muzej. Žal je delo Jugoslovancev, ki so imeli v taborišču in pri njegovi osvoboditvi izjemno pomembno vlogo, zelo skromno prikazano. Jugoslovansko delegacijo v Buchenwaldu sta sestavljala jugoslovanski veleposlanik v Vzhodni Nemčiji Ljubomir Majerić in član zveznega odbora ZZB NOV Jugoslavije Stane Vrhovec.

Skozi taborišče Buchen-

wald je šlo okoli četrtil milijona ljudi, od tega je bilo blizu 3900 Jugoslovancev. Svobodo si je izbojevalo 21 tisoč internirancev, med njimi 607 Jugoslovancev. Za vedno

pa je v Buchenwaldu ostalo 56 tisoč ljudi 32 narodnosti. Poleg Buchenwalda so bivši interniranci obiskali še taborišči Doro in Dachau.

Skupina bivših internirancev iz Buchenwalda in Dore pred spomenikom v spominskem parku v Buchenwaldu (Foto: Janez Alič)

Vabila

Krajevna organizacija ZB Šentvid pri Stični vabi vse člane Zveze borcev NOV Grosuplje, borce sosednjih občin in krajeane, na spominsko slovesnost pri spomeniku talcev v Radohovi vasi. Spominska proslava bo 26. aprila ob 12.30. ZB Šentvid pri Stični

Odbore skupnosti borcev 8. SNOUB Frana Levstika in 10. SNOUB Ljubljanske vabita borce obeh brigad na praznovanje občinskega praznika občine Ljubljana Vič Rudnik v soboto, 27. aprila, ob 10. uri pred osnovno šolo 10. SNOUB Ljubljanske v Trnovem, v Korunovi ulici.

Borce 10. SNOUB Ljubljanske, ki bo ob tej priložnosti dobila domicil občine Vič Rudnik, vabimo, naj se udeležijo proslave v čim večjem številu. Zbor bo pred šolo do 9.30.

Krajevna organizacija ZB NOV Pivka vabi v soboto, 27. 4. 1985, ob 17. uri k odkritju spominske plošče padlim borcem v vasi Hrašnje pri Pivki.

Prireditveni odbor

Krajevna skupnost KK ZZB Liboje in DPO kraja vabijo na tradicionalni pohod ob mejah krajevnih skupnosti, ki bo 27. 4. 1985. Zbirališče pohodnikov bo ob 9. uri pri mostu čez Savinjo-Kasaze, od tod bo pohod krenil do spominskega obeležja, ki spominja na ustanovitev Savinjske čete julija 1941, in naprej na Porence, kjer se bodo pohodniki poklonili tovarišu Tkavcu, ki je padel na dan osvoboditve, nato od spomenika do spomenika v KS Liboje in se bo končal na Brnici, kjer bo partizanski miting.

Krajanji Liboj vabijo na pohod vse, ki so delovali med vojno na območju sedanje krajevnih skupnosti. Skupaj bi radi obudili spomin na leta boja in na čas, ko je bilo to območje bolj ali manj svobodno.

Pripadniki Jugoslovanskega odreda za Slovensko primorje, Trst in Istro, ki je bil pod pokroviteljstvom zavezniških sil v coni A na Primorskem od 12. junija 1945 do aprila 1947, bomo proslavili 40-letnico ustanovitve in delovanja te posebne vojaške enote.

Proslava bo 1. maja 1985 v Opatjem selu na Krasu. Kmalu po deveti uri se bodo začeli zbirati odredovci po enotah, ob 11. uri pa bo osrednja proslava z odkritjem doprsnega kipa komandantu odreda generalpolkovniku in narodnemu heroju Dragomiru Benčiču. Glavna govornika na proslavi bosta Julij Beltram-Janko, tedanji sekretar komiteja KPS za gorško okrožje, in dr. Drago Nikolić, generalpolkovnik in zadnji komisar odreda.

Na proslavo vabimo vse borce odreda. Posebnih vabil ne bo. Pred proslavo bodo podeljene spominske medalje. Zato naj vsi, ki to še niso storili, pošljejo na občinski odbor ZZB Nova Gorica prijave z osebnimi podatki z navedbo enote odreda, v kateri so bili, ter časa, ki so ga prebili v odredu.

Za tiste, ki ne bodo imeli organiziranega ali svojega prevoza, bo na voljo avtobus. Iz Nove Gorice bo odpeljal z avtobusne postaje ob 9. uri.

Vabilo velja tudi za druge občane in še zlasti za takratne aktiviste in mladino, ki so sodelovali z odredovci.

ODBOR SKUPNOSTI

Odbor skupnosti borcev 1. dolenjskega partizanskega bataljona, vabi vse nekdanje borce tega bataljona, naj se udeležijo proslave ob odkritju spominskega obeležja na Malem vrhu nad Srednjim Globodolom pri Mirni peči, ki bo v soboto, 27. aprila 1985, ob 11. uri. Spominsko obeležje na Malem vrhu bomo odkrili v spomin na zbiranje prvih skupin prostovoljcev z Dolenjske za 1. dolenjski partizanski bataljon, ki je bil ustanovljen 3. marca 1942 na Gornji Topli rebri.

Proslavo organizirajo KS in ZZB NOV Mirna peč ter mladina.

Odbor skupnosti borcev bataljona

Obvestilo borcem 2. grupe odredov

Za prireditev ob dnevu osvoboditve Ljubljane vabimo, da se borci v čim večjem številu udeležijo proslave, ki bo na Trgu revolucije v soboto, 11. maja 1985. Zbirno mesto bo ob 9.40 na Cankarjevi ulici št. 14, 16 in 18.

Odbor 2. grupe odredov

Obvestila

Spominska slovesnost ob 5. obletnici smrti maršala Tita, bo v Tivoliju, pri spomeniku maršala Tita pred Muzejem ljudske revolucije, v soboto, 4. maja 1985, ob 14.45. Vljudno vabljeni!

KK SZDL Milan Majcen
KK SZDL Hinko Smrekar

Obveščamo borce 13. Proletarske brigade Rade Končar, da je izšla monografija brigade. Knjigo lahko naročite pri odboru brigade na naslovu: Gradska konferenca SSO Zagreb – Gajeva ulica 45.

Cena knjige je 800 dinarjev in jo naročnik plača po poštnem prevzemu.

Pri naročilu naj vsak napiše svoj točen naslov.

Pododbor

Vse člane ljubljanske sekcije Briško – beneškega odreda obveščamo, da sestanka v četrtek, 2. maja, ne bo, temveč bo v četrtek, 9. maja.

Uro pred sestankom pobiramo voznino za izlet v Benetije, ki bo 18. maja. Voznina znaša 1.000,00 dinarjev za osebo. Vse druge informacije dobite ob vplačilu. Ogledali si bomo kraje, kjer so delovale naše enote: Čedad, Stara Gora, Špeter Slovenov, S. Kvirinski most, Matajur, Robič, Kobarič.

Odbor sekcije

Vse poti, ki vodijo na planino Golobar, bodo letos 27. aprila spet oživele. Planinci, lovci, mladi, udeleženci NOB, pripadniki JLA in TO pa še mnogi se bodo podali na pot v koloni, ki bo simboličen živ spomin na dvainštirideset padlih borcev Gradnikove brigade, padlih na tej planini v pomladnem jutru 26. aprila 1943. Glavnina pohodnikov bo tega dne krenila na pot od spomenika golobarskim žrtvam v Kalu-Koritnici ob 7. uri jutraj po krajši spominski slovesnosti. Veliko jih bo prišlo na Golobar iz Češke, pohodnike pa pričakujejo tudi z drežniške in kobariške strani. Po približno dve do triurnem pohodu se bodo vse kolone strnile ob spominskem obeležju boju na golobarski planini, kjer bo potekala spominska slovesnost s kulturnim programom. Udeleženci pohoda bodo letos prvič prejeli tudi spominske značke ter zemljevide Golobarja in Javorščaka z označeno pohodno potjo. Glede na letošnjo že kar zapozneno zimo in muhasti april organizatorji pohoda PD Bovec, borčevske, lovške in družbenopolitične organizacije iz Boveca, Češke in Kala-Koritnice opozarjajo udeležence, naj se za pohod primerno opremito, saj je na Golobarju še sneg. Hrana bo le iz nahrbtnika, na voljo pa bo tople čaj.

Ob 40-letnici zmage in osvoboditve Jugoslavije je Četvrti jul izdal jubilejne značke Zmage in Svoboda.

Občinske organizacije ZZB NOV lahko naročijo značke zase in za potrebe krajevnih organizacij. Značke so izdelane v serijah: 4 značke Zmage, Svoboda pa 5 kosov v različnih barvah. Cene značk so: serija Zmaga po 200 dinarjev in serija Svoboda po 200 dinarjev. Naročite lahko tudi posamično in stane kos 50 dinarjev. Značke so primerne za nagrade. Naročite se lahko neposredno na naslov: NIRO Četvrti jul, Trg bratstva i jedinstva 9, 11000 Beograd.

Občinski odbor ZZB NOV Kočevje sporoča vsem enotam, ki imajo domicil v občini Kočevje (Tomšičeva brigada, Cankarjeva brigada, 9. brigada-Kočevska, 1. brigada VDV, Zaščitna enota Vojnopoličnega vodstva NOV in POS, Kočevski odred), tole:

- delegacije 5 članov s praporom naj bodo 1. maja ob 10. uri v Kočevju pred Alejo herojev;
- člani delegacij naj si pripnejo vsa odlikovanja (prava odlikovanja, ne le vrvice!)
- delegacije bodo v slavnostnem sprevodu odšle na zborovanje oziroma osrednjo prireditev v Dolgo vas;
- člane delegacije lahko sestavljajo tudi domačini iz Kočevja.

Poziv

Aktiv partizanskih novinarjev in propagandistov prosi vse, ki so med NOB delovali kot novinarji, brigadni, okrajni in rajonski dopisniki ter propagandisti, naj se nam oglašijo. Sporoče naj nam, kje, kdaj in s kakšnimi nalogami so delovali na tem področju ter svoje sedanje naslove. Te podatke potrebujemo za dokončno izpolnitev našega seznama članov.

Zglasite se najkasneje do 15. maja 1985 na naslov: Odbor aktivna partizanskih novinarjev, Vrtača 11, 61000 Ljubljana.

Odbor aktivna partizanskih novinarjev

Prihodnja številka našega tednika bo izšla 10. maja 1985

tv-15 naš TOVARIS

TV-15 je oznaka za kurirsko postajo, ki je bila najdlje v vasi Občice v dolini med Dolenjskimi Toplicami in Semičem

Za razvijanje vrednot narodnoosvobodilnega boja in revolucije je TV-15 prejel nagrado vstaje slovenskega naroda za leto 1978 – Glavni urednik: ZVONE KRŽIŠNIK; Odgovorni urednik: VIKTOR KONJAR; Novinarji – uredniki: ŽIVA DROLE – TV-15 za mladino: BOJAN KUNTARIČ – notranja politika; MILENKO STRAŠEK – reportaže; BOJANA ŽOKALJ-JESIĆ – naša organizacija; Lektorica-redaktorica: KATJA HVALA; Tehnični urednik: DRAGO SETNIČAR; Tajnica uredništva: MARA OKORN; Telefon uredništva: 327-780; Telefon uprave: 317-049 – Uprava in naročniki oddelki: Moše Pijade 24, p. p. 598, 61001 Ljubljana – Letna naročnina 700 din, posamezna številka v prosti prodaji 20 din – Tekoči račun: Založba Borec p. o. Ljubljana 50101-603-45772 – TV-15 izhaja vsak teden, izdaja ga Založba Borec, Ljubljana, Miklošičeva 28 – Rokopisov in fotografij ne vračamo – Po mnenju sekretariata za informacije IS SR Slovenije šteje 42/1-72 od 12. 4. 1974 se za TV-15 ne plačujejo temeljnega davka od prometa proizvodov – Korektura in tisk: ČGP Delo, Ljubljana, Titova 35